

Анатол ФРАНС

ПЕЧЕЊАРНИЦА
КОД КРАЉИЦЕ ПЕДОК

ИЗ КЊИЖАРЕ

Јакшић

БЕОГРАД

ПОЕНКАРЕОВА 40

30

2:K 220

Sp. 85

Dr. C. J. Foxworth

30 2015

821.133.4 - 31

АНАТОЛ ФРАНС,
ЧЛАН ФРАНЦУСКЕ АКАДЕМИЈЕ

**ПЕЧЕЊАРНИЦА
КОД
КРАЉИЦЕ ПЕДОК**

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГА
ВЛАДИСЛАВ РОСИЋ

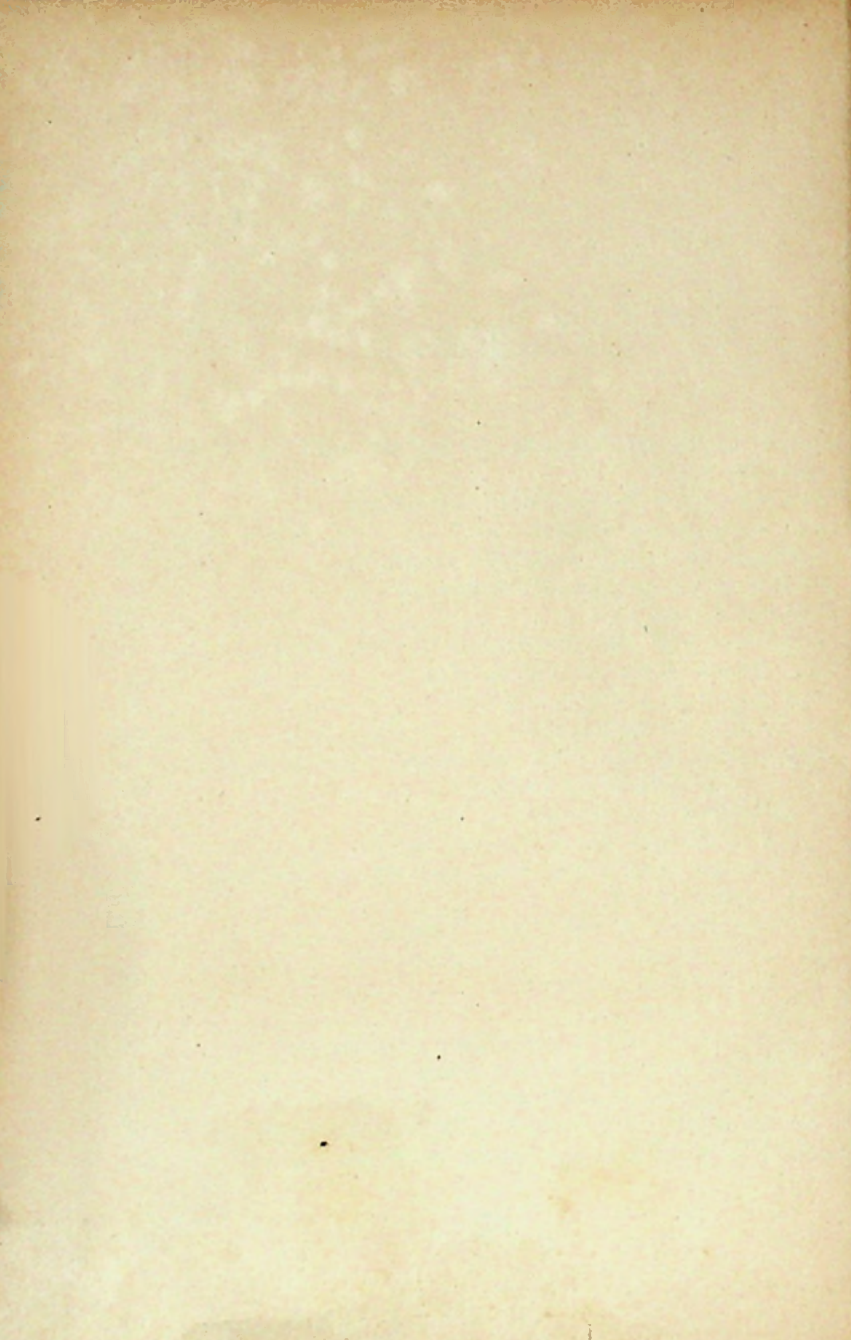
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА „НАПРЕДАК“
БЕОГРАД

САДРЖАЈ

	Страна
Намера ми је да изнесем необичне догађаје свога живота	5
Зовем се Елм—Лоран—Жак Менетрије	8
Такав каквога ме видите, рече он, или, боље рећи	16
Најдивније што је у људским стварима	20
Те ноћи, ноћи на дан Богојављења	24
Сутрадан, ишли смо	37
У трпезарији је био постављен сто за троје	43
После ручка, домаћин нас одведе	48
Читав месец или шест недеља	52
Када изиђох из печењарнице	56
Живели смо, до пролећа, мој добри учитељ и ја	62
Лето је било дивно те године	68
Не знам како сам успео	72
Од тога дугог разговора остало ми је	82
Целу недељу дана после тога неугоднога догађаја	85
Јахела одржа реч	97
Те вечери, када се нађосмо у улици	102
Зора је већ боцкала наше уморне очи	123
Седох на уобичајено место	139
Сутрадан, у зору	181
Два дана протекоше у свирепим колебањима	187
Г. парох виларски сахрани свечано	190
Три дана по смрти мога доброга учитеља	193
На овоме месту, мој живот губи занимљивост	196
Нема љубави која ће да одоли одсуству	200

Печењарница код Краљице Педок*

Намера ми је да изнесем необичне догађаје свога живота. Има их лепих и чудних. Када их се сетим, и сам се питам да писам сањао. Познао сам једнога гаскоњског кабалистичара, за кога не могу рећи да је био мудар, јер је по несрећи погинуо, али који ми је, једне ноћи, на Лабудском острву, одржао диван говор, који сам имао срећу да упамтим и постарао се да га запишем. Говор се тицао мађије и тајних наука, које су сада на великој цени. Свуда се чују говори о секти Црвени-Крст**. У осталом, не ласкам себи да ће ми ова открића донети велику част. Једни ће ми рећи да сам све измислио и да то није права наука. Други да сам казао оно што цео свет зна. Признајем да не познајем добро кабалистику, јер ми је учитељ погинуо баш када је почео да ме упознаје са њоме. Али оно мало што сам познао од његове вештине необично подржава у мени сумњу да је све то варка, превара и таштина. Само то што се мађија не слаже са вером довољно ми је да је одбадим свом својом моћи. Па, ипак, мислим да треба да кажем своје мишљење о једној тачки те лажне науке, да ме не сматрају за већу незналицу у томе по што јесам. Знам да кабалистичари обично мисле да се Силфи, Саламандре, Елфи, Гноми и Гномиди рађају смртне душе и тела и да постају бесмртни

* Изворно дело, написано лепим рукописом из XVIII века, носи поднапис: Живот и мисли Г. опата Жерома Коањара.
(Примедба издавачева.)

** Ово је било писано у другој половини XVIII века.

(Примедба издавачева.)

општећи са чаробницима*. Мој кабалистичар је учио да напротив, вечни живот није дат ни једном живом бићу, ни земаљскоме ни ваздушном. Изложио сам његово мишљење не дајући свој суд о њему.

Он је имао обичај да каже да Елфи убијају оне који открију њихове тајне и смрт Г. опата Коањара, који је погинуо на путу за Лион, приписивао је освети тих духов. Али ја знам да је тој смрти, због које се не можемо никада утешити, узрок много природнији. Говорићу слободно о Генијима ваздуха и ватре. У животу се ваља умети изложити и каквој опасности, а опасност која прети од Елфа је веома мала.

Скупио сам бржљиво говоре свога доброг учитеља, Г. опата Жерома Коањара, који погibe као што рекох. Био је то веома учен и побожан човек. Да му је душа била мирнија, био би раван по врлинама Г. опату Ролену, од кога је далеко стојао обимом знања и дубином ума. Он је, у своме немирноме животу, био изнад Г. Ролена тиме што није пао у јансенизам. Јер жестина смелих учења није могла да поколеба чврстину његова духа, и ја смем да засведочим пред Богом чистоту његове вере. Веома је добро познавао свет, што је стекао општећи са људима свих сталежа. То би му искуство било од велике користи за писање римске историје, коју би зацело изградио, по примеру Г. Ролена, да је имао прилике и времена, и да му се живот више слагао с генијем. Оно што ћу изнети о тако ванредном човеку биће што је најлепше у овим запискама. И као Аулу-Гел који је у Античким ноћима изнео најлепша места филозофа, као Апулеј, који је у своје Метаморфозе унео најлепше грчке басне, ја радим посао пчеле и хоћу да зберем изврстан мед. Не смем себи толико да ласкам да сматрам себе такмацем ових великих писаца, јер све своје богатство црпем само из свога сећања, а не из

* То је мишљење заступао нарочито опат Монфакон од Вилара у књижици: Граф од Габалиса или Разговор о скривеним и тајним наукама по начелима старих чаробника и мудрих кабалистичара. Има више издања. Наводим амстердамско (Жак ле Жен, 1700, у 18° са сликама), у коме има други део кога нема у изворном издању.

(Примедба издавачева.)

обилнога читања. Оно што ја уносим своје, то је искреност. Ако икада какав радозналац унчита ове записке, признаће да се само чедна душа могла да изрази овако простим и једноставним језиком. Људи са којима сам живео увек су ме сматрали за веома безазлена. Овај ће спис одржати то мишљење и после моје смрти.

Зовем се Елм — Лоран — Жак Менетрије. Мој отац, Леонардо Менетрије, био је печењар у улици Светога Жака код Краљице Педок, која је, као што се зна, имала гушчје или пловчје ноге.

Његова је надстрешница била преко пута Светог-Беноа-ле-Бстурне, између госпође Жил, ситничарке код Три чедне девојке, и Г. Блезоа, књижара код Слике свете Катарине, недалеко од Малог Баха, чија је ограда, окићена виновом лозом, била на углу улице Корделијераца. Волео ме је много, и када бих после вечере легао у постељницу, он ме је узимао за руку, савијао један по један мој прст, и говорно:

— Овај га је убио, овај га је очупао, овај га је справио. А мали Рикки није ништа добио.

»Сока, сока, сока«, додавао је голичући ме по длану мојим малим прстом.

И он се грохотом смејао. И ја сам се смејао успављујући се, а моја је мати тврдила да ми је осмех лебдео на уснама до сутрадан.

Отац ми је био добар печењар и бојао се Бога. Због тога је о празницима посио заставу печењара, на којој је био извезен диван Свети Ловра са роштиљем и златном палмом. Он је имао обичај да каже:

— Жаче, мати је твоја света и ваљана жена.

Те је речи радо понављао. А истина је да ми је мајка ништа сваке недеље у цркву са молитвеником оштампаним крупним словима. Јер је она слабо умела да чита ситна слова, која су јој, како је говорила, чупала очи из главе. Отац је, сваке вечери, проводио час или два у крчми код Малог Баха, у коју су долазиле

Жанета свирачица на виели и Катарина чинкарка. И када год би се вратио мало доцније но обично, говорио је разнеженим гласом, мећући своју памучну спаваћу капу:

— Спавајте мирно, Барба. Баш мало час рескох хромоме ножару: Ви сте свста и ваљана жена.

Било ми је шест година, када ми, једнога дана, дотерујући кецељу, што је код њега био знак да се на нешто одлучио, овако рече:

— Миро, наш добри пас, окретао ми је ражањ четрнаест година. Ништа немам да му замерим. Верна је то слуга који ми никада није украо комада ћуретине или гушчетине. За свој труд се задовољавао лизањем таве. Али он је остарео. Шапа му је постала крута, не види и не може више да окреће ручицу. Жаче, сине, ти ваља да га замениш. Пазећи и вежбајући се свакојако ћеш успети да радиш као и он.

Миро је слушао говор и вртео репом у знак одобравања. Отац настави:

— Елем, са ове ћеш клупице окретати ражањ. Али, да би образовао дух, прочитаваћеш Крст Господњи, и када будеш умео да читаш сва штампана слова, узећеш да изучиш наизуст какву граматику или књигу о моралу или лепе изреке Старога и Новога Завета. Јер познавање Бога и разликовање добра и зла потребно је и људима који се баве ручним занатима, мала угледа, али часним, као што је мој, којим се бавио мој отац, и који ће бити и твој, ако Бог хоће.

Од тога дана седео сам, од јутра до мрака, у углу огњишта и окретао ражањ, са расклопљеним Крстом Господњим на коленима. Неки добри капуцини, који је долазио, са торбом, да проси у мога оца, помагао ми је да српчем. Он је то у толико радије чинио што му је отац, који је поштовао знање, плаћао часове добрим комадом ћуретине или великом чаном вина, те тако брат, када виде да доста добро умем да пишчитавам слокове и речи, донесе ми леп Живот свете Маргарите, на коме ме научи течно да читам.

Једнога дана, када је као и обично положио своје

бисаге на тезгу, дође и седе до мене, грејући босе ноге у пепелу на огњишту, и преслипа ме по стоти пут:

Девојко мудра, фипа и чедна,
Породиљама помоћи вредна,
Смилујте се нама.

У томе тренутку неки човек, пун па ипак отмене појаве, у свештеничком оделу, уђе у печењарницу и рече снажним гласом:

— Хеј! домакине, дајте што добро за јело.

Коса му је била проседа и изгледао је у најбољим годинама и пуној снази. Усне му се осмехивале, а очи су му биле живе. Пупи образи и трострук подваљак су му падали величанствено по поши, која је, из симпатија према врату што се по њој ширио, била масна као и врат.

Отац, љубазан као што захтева посао, скиде капу, и, пошто се поклони, рече:

— Ако ваша Светост жели да се огреје уз ватру, послужићу је по жељи.

Без многе молбе, опат седе крај огњишта до капуцина.

Када чу доброга брата да чита:

Девојко мудра, фипа и чедна
Породиљама помоћи вредна...

он плесну у дланове па рече:

— Да ретке птице! да необичног човека! Капуцин који уме да чита! Јел'те, брацо, како вам је име?

— Брат Анж, недостојни капуцин, одговори мој учитељ.

Мати, која је из горње собе чула гласове, сиђе у радњу из радозналости.

Опат је поздрави љубазно и слободно и рече јој:

— Дивно чудо, госпођо! Брат Анж је капуцин, а уме да чита!

— Уме он да чита чак и руком писане ствари, одговори мајка.

И пришавши брату, она позна молитву свете Маргарите, по слици која је представљала девојку мученика са крстопошником у руци.

— Ова се молитва тешко чита, додаде она, јер има врло ситних речи и које су ублизу. Срећом довољно је, када се осете порођајни болови, ставити је као облогу на оно место где највише боли, и на тај начин она утиче као да се наизуст каже, па чак и више. Окушала сам је, господине, када сам рађала сина Жака, овога овде.

— То је сушта истина, добра госпо, рече брат Анж: Молитва свете Маргарите је најпоузданији лек за то што кажете, али само под условом да се да прилог капуцинима.

Када то рече, брат Анж ископи пехар који му је мајка до врха напунила, забаци бисаге и оде ка Мало ме Баху.

Отац изнесе четврт пилета опату, који, пошто извади из цепа, комад хлеба, боцу вина, и нож чија је бакарна дршка представљала покојнога краља као римскога цара на старинском стубу, поче да вечера.

Али тек што мету први залогај у уста, он се окрете оцу и затражи соли, изненађен што сланик није прво понесен на сто.

— Тако су, рече, радили стари народи. Износили су со у знак гостопримства. А и у храмове су стављали сланике на трпезе богова.

Отац му поднесе сиве соли у сланици која је виспла пад огњиштем. Опет узе колико је хтео и рече:

— Стари народи су сматрали со као потребан зачи свима оброцима и тако су је поштовали да су, у метафори, називали сољу духовитост која зачинава разговоре.

— О! рече отац, ма колико да су је ценили стари народи, садашња царина на со још јој више подиже цену.

Мати, која је слушала плетући вумену чарапу, хтеде да и она што рече.

— Морамо да верујемо, рече, да је со добра ствар кад и свештеник деци на крштењу меће по зрно соли на језик. Мој Жак се намрштио када је осетио со на језику, јер је већ имао духа, и ако је био мајмун. Ја вам причам, господине опате, о своме сину Жаку, овоме овде.

Опат ме погледа па рече:

— То вам је већ велики дечаћ. Скромност му се огледа на лицу, и како само пажљиво чита Живот свете Маргарите.

— О! настави мати, он чита и молитву против прозебљина и молитву светог Хуберта, које му је брат Аниж дао, и историју о човеку кога је, у предграђу светог Марсела, појело више ђавола, што је хулио име Господње.

Отац ме с дивљењем погледа, па рече опату на уво да ја, урођеном и природном лакоћом, научим све што хоћу.

— Е онда, рече опат, ваља га упознати с књижевношћу, која чини част човеку, која је утеха у животу и лек од свих зала, чак и од љубави, као што тврди песник Теокрит.

— И ако сам само печењар, рече отац, ја поштујем знање и верујем да је, као што Ваша Милост вели, оно лек од љубави. Али не верујем да је оно и лек од глади.

— Може бити да од тога није савршен лек, одговори опат; али и у томе доноси олакшање, као какав врло благ, и ако не потпун, мелем.

Док је он тако говорио, на прагу се појави Катарина чипкарка, накривљене капе и изгужване мараме. Мати се намршти када је виде и испусти три петље на плетиву.

— Господине Менетрије, рече Катарина оцу, ходите да кажете коју реч стражарима. Ако то не учините, они одведоше у затвор брата Анижа. Мало час добри брат уђе код Малог Баха и попи два или три лонца вина, које није платио из страха, вели, да се не огреши о прописе светог Фрање. Али најгоре је то што, када ме виде под сеницом у друштву, он ми приђе да ме научи некој новој молитви. Ја му рекох да сада није томе време, и, како је он много наваљивао, хромим ножа, који је седео баш поред мене, повуче га јако за браду. Тада брат Аниж скочи на ножара, који се сруши и преврте сто и судове. Крчмар дотрчи на ларму, и, када виде преврнут сто, просуто вино и брата Анижа једном погом на глави ножаревој, размахујући клупицом и ударајући по онима који су му прилазили, тај рђави домаћин опсрва

као враг и оде да позове стражу. Ходите брзо, господине Менетрије, спасите брата из руку стражара. Свети је то човек и био је у праву у овој ствари.

Отац је радо чинио по вољи Катарини. Али овога пута речи чипкаркине нису имале жељена успеха. Он рече одсечно да не налази оправдања за капуцина и да му жели добру казну уз хлеб и воду у најмрачнијем кућу затвора у манастиру, коме је он срамота и ругло.

Падао је у ватру говорећи:

— То је пијаница и блудник коме ја свакога дана дајем добра вина и лепих залогоја и који се вуцара по крчмама с девојчурама толико пропалим да више воле друштво ножара скитача и капуцина од друштва честитих трговаца, поротника предграђа! Срамота! срамота!

На томе месту својих прекора он одједном престаде и погледа кришом мајку, која је, наслоњена уза степенице, кратким и одсечним покретима мицала својим плетећим иглама.

Катарина, изненађена рђавим пријемом, рече опором:

— Дакле, нећете да кажете ни једне добре речи крчмару и стражарима?

— Рећи ћу им, ако хоћете, да затворе и ножара са капуцином.

— Па, рече она, смејући се, ножар је ваш пријатељ.

— Више ваш по мој, рече мој отац љут. Блудник што продаје ситнице и рамље!

— О! узвикну она, истина је да рамље. Рамље! рамље! рамље!

И она изиђе из радње, смејући се грохотом.

Отац се обрати опату који је пожем стругао кост:

— Као што сам имао част да кажем Вашој Милости: Сваки час из читања или писања који овај капуцин одржи моме сину, ја плаћам исхаром вина и добрим залогојем, зечвином, питомим зечјим, гуњчетином, па и пилетинином или копунским. То вам је пијаница и блудник.

— У то не сумњајте, одговори опат.

— Али, ако се икада усуди да ми прекорачи праг, отераћу га метлом.

— То ћете добро учинити, рече опат. Тај капуцин

је магарац, и он је учио нашег сина пре да њаче него да говори. Паметно ћете учинити да баците у ватру тај Живот свете Катарине, молитву против промрзлина и ту историју о вукодлаку, којима је калцао тровао дух вашег сина. По ту ћу цену и ја давати часове; научићу дете латински и грчки, па чак и француски, који су Воатир и Балзак довели до врхунца савршенства. И тако, чудном и погодном срећом за обе стране, Жак Турнброш ће постати учен човек, а ја ћу јести свакога дана.

— Овамо руку! рече отац. Барба, донесите два пехара. Никакав се посао не може закључити ако се обе уговорне стране не куцну у знак свршене погодбе. Пићемо овде. Док сам жив моја нога неће прећи прага Малог Баха, толико су ме ножар и калуђер одбили од њега.

Опат устаде и, пошто мету руке на наслон столице, рече озбиљно и лагано:

— Пре свега, захваљујем Богу, који је створио и одржава све, што ме је довео у овај гостољубиви дом. Он једини управља нама, и његова се промисао види у свима људским делима, и ако је смело, и покашто неупутно, потпуно јој следовати. Јер, зато што је универсална, ње има у сусретима, узвишеним без сумње по Божјем учењу у њима, али ружним и смешним по уделу човечјем, по којима их једино и познајемо. И зато, зар не морамо да узвикнемо, као калуђери и просте жене, да се Божји прст види и када мачку избијемо. Хвалимо Господа; помолимо му се да ме просветли у науци коју ћу предавати овоме детету, а, за друге ствари, ослоним се на његову свету вољу, не тражећи да је разумемо до ситница.

Затим подиже пехар и испи добар гутљај вина.

— Ово вино, рече, уноси у састав људског тела благу и спасоносну топлоту. Овај сок је достојан да га, на Теосу и у Храму, опевају краљеви винских песника, Анакреон и Шилије. Хоћу да њиме оквасим усне свога младога ученика.

Он ми поднесе пехар и кличе:

— Пчеле Академије, ходите, ходите да починете у

складним ројевима на уста, од сада посвећена музама, Жака Турнброша.

— О! господине опате, истина је да вино мами пчеле, нарочито слатко вино. Али не треба желети да те пакосне муве падају на усне моме малом Жаку, јер њихов убој јако боли. Једнога дана, када сам загризла брескву, једна ме пчела пачи у језик, па сам имала да издржм паклене муке. Тек ми је онда било лакше када ми је брат Анж, уз молитву светоме Коми, метнуо у уста мало земље помешане са пљувачком.

Опат јој објасни да он говори о пчелама у алегорјском значењу. А отац јој прескорно рече:

— Барба, ви сте света и честита жена, али ја сам вас често опомињао да имате незгодну навику да се лако-мислено затрчавате у говор, као ждребе пред руду.

— Може бити, одговори мати. Али да сте слушали моје савете, Леонарде, било би боље по вас. И ако, можда, не познајем све врсте пчела, ја умам да управљам кућом и знам шта се пристоји човеку који је већ у годинама, оцу и заставнику свога реда.

Отац се почеша по уву и насу чашу вина опату који рече уздишући:

— Збиља, знање се не поштује у наше доба у краљевини Француској, као код римскога народа, и ако су врлине биле опале, у доба када је речитост попела Еугенија на царски престо. У нашем веку није ретко да се види да учен човек станује на тавану без свече и ватре. *Exemplum ut talia*. Ја сам пример.

Тада нам он исприча свој живот, који ћу изнети као што је истекао из његових уста, сем што је било места која, због младости, нисам могао добро да разумем и, због тога, да упамтим. Мислио сам да могу да их обновим по доцнијим поверљивим причањима када ме је он почаствовао својим пријатељством.

— Такав каквога ме видите, рече он, или, боље рећи, другојачи него што ме видите, млад, витак, жива ока и црне косе, предавао сам филозофске науке у бовескоме колежу, под управом Г. Г. Дигеа, Герена, Кофена и Вофјера. Примно сам свештенички чини и мислио да стечем име у науци. Али једна жена уништи моју наду. Звала се Никола Пигоро и држала је књижару код Златне Библије, на тржишту пред колежом. Ја сам тамо одлазио несуморно прелиставајући књиге које су јој долазиле из Холандије и бипонтиска издања, с примедбама, објашњењима и врло ученим тумачењима. Био сам пријатан, што, за моју несрећу, примети и госпођа Пигоро. Она је некада била лена, и умела је још да се допадне. Имала је изразите очи. Једнога дана дела Цицеронова, Тита Ливија, Платонова, Аристотелова, Тукидид, Полиб и Варон, Епиктет, Сенека, Боеције и Каспотор, Хомер и Есхил, Софокле, Еурипид, Плаут и Теренц. Днотор са Сицилије и Денис из Халикарнаса, Свети Јован Златоуст и свети Василије, свети Жером и свети Августин, Еразмо, Сомез, Тирнеб, Скалижер, свети Тома Аквински, свети Бонавантир, Бисие и Ферн са њим, Лепен, Годфроа, Мезре, Менбур, Фабриције, отац Мелонг и отац Питу, сви песници, сви говорници, сви историчари, сви црквени оци, сви доктори, сви богослови, сви хуманисти, сви компилатори скупљени од врха до дна зидова бине сведоци наших пољубаца.

»— Нисам могла да вам одолим, рече ми, немојте због тога да мислите рђаво о мени.

»Исказивала ми је своју љубав непојамним заносом. Једнога ми дана даде да пробам запонце и пошту од

чипке. Ја никако на то писам хтео да пристајем. Али како је њу љутило моје одбијање, у коме је гледала увреду нанесену љубави, пристајем да примим понуду, из бојазни да је не увредим.

»Срећа је моја трајала док ме није заменио неки официр. Мене то јако косну, и у жељи да се осветим, ставим на знање управницима колежа да не одлазим више код Златне Библије из страха да не видим призоре који могу да увреду скромност младога духовника. Истину рећи, ово нисам баш згодно смислио. Јер госпођа Пигоро, када дозна шта сам говорио о њој изнесе да сам јој украо записе и пошу од чипке. Њена лажна оптужба дође до ушију управника и они нареду да ми се претресе ковчег у коме нађу украс од доста велике цене. Они ме отераше, и тако ја, по примеру Хиполитову и Белерофонову, искусим лукавство и злобу женску. На улици са својим пријама и свескама из беседништва, био сам у великој опасности да умрем од глади, те, збацивши мантију, понудим се неком протестантскоме племићу, који ме узе за секретара и диктова ми верске сатиричке препирке.

— Боме! рђаво сте радили, господине опате, узвикну отац. Поштен човек не треба да иде на руку таким стварима. А, што се мене тиче, и ако сам неук и бавим се занатом, трпим ни краву Коласову*.

— Тако је, домаћине, настави опат. То је најгори тренутак мога живота. Због њега се највише кајем. Али тај је човек био калвиниста. Он ме је употребљавао да пишем само против лутеранаца и сосијанаца, које није трпео, и уверавам вас да ме је гонио да пишем горе о тим отпадницима но што се о њима на Сорбони писало.

— А ми н, рече отац. Док се курјаци између себе кољу, дотле јагњад пасу на миру.

— Уосталом, рече, нисам дуго остао у тога господара, који је више ценно писма Улриха Хутенскога од Демо-

* Алузија на свађу протестаната и католика. Једнога дана, за време службе, у протестантски храм уђе случајем крава која је припадала некоме Коласу. Протестанти, мислећи да је то хотимично учињено, да би, их увредили, убију краву. Католици, тим поводом, напишу песму, која се рашири великом брзином по целој Француској. Та је песма назавала многе свађе и убиства.

стенових беседа и код кога се пила само вода. Окушао сам затим многе занате, али ни у једноме нисам успео. Бивао сам улични продавац, глумац, калуђер, слуга. Затим, пошто опет обучем мантију, постанем секретар код епископа у Сеезу и израдим списак драгоцених рукописа који се чувају у његовој књижници. Списак је у две књиге инфолио, који он унесе у своју збирку, повезан у црвени сафијан, са његовим грбом, позлаћених ивица. Смем да кажем да је то лепо дело.

»Само је од мене зависило да остарим у раду и миру код његова преосвештенства. Али ја заволах собарницу госпође краљева судије. Не осуђујте ме сувише строго. Црномањаста, обла, жива, свежа, занела би и самога светог Пакома. Једнога дала, она седе у поштанска кола да оде у Париз да окуша срећу. Ја одем за њом. Али ту не успем у пословима онако срећно као она. По њеној препоруци, ступим у службу код госпође од Сен-Ернеста, играчице у Опери, која, видећи моје способности, наложи ми да пишем, по њену диктовању, покудни састав против госпођице Давилијер, која јој је нешто натрусила. Био сам приличан секретар и часно сам заслужио обећаних педесет талира. Књига је била оштампана у Амстердаму код Марка-Мишела Реа, са алегориским заглављем, и госпођица Давилијер прими први примерак баш када се пела на позорницу да пева велику арију Армиде. Од гнева јој глас би рапав и непоуздан. Певала је нетачно и била је извиздана. Када је завршила улогу, она отрча са набељених образа и у широкој хаљини у којој је играла настојнику краљеве трпезе, који није могао ништа да јој одрекне. Плачући паде му пред ноге и тражила је освету. Брзо се сазнало да је ствар потекла од госпође од Сен-Ернеста.

»Испитивана, притешњена, заплашена, она ме потказа и мене баце у Бастиљу, где сам провео четири године. У њој ме је по мало тешило читање Босција и Каснодора.

»Од тада сам држао дућанче јавнога писара на гробљу Светих-Невиних и служио заљубљене слушкиње пером које би пре требало да црта славне људе Рима и тумачи списе светих Отаца. Зарађујем по две паре од

љубавног писма и то вам је занат од кога више умирем
ко што живим. Али ја не заборављам да је Епиктет био
роб а Пирон вртар.

»Мало час добих, ретким случајем, талир за једно
писмо без потписа. Нисам јео већ два дана. Због тога
одмах пођем до каквог гостионичара. Видео сам са улице
ваши насликани патнис и ватру на вашем огњишту, која
је весело обасјавала излоге. На вашем прагу осетих диван
мирис. Ушао сам. Драги домаћине, сада знате мој живот.

— Видим да сте живели као частан човек, и, осим
Коласове краве, не може вам се много замерати. Дајте
руку! Ми смо пријатељи. Како се зовете?

— Жером Коањар, доктор богословских наука и ли-
сансје уметности.

Најдивније што је у људским стварима јесте веза узрока и последица. Г. Жером Коањар имао је права да каже: Када се посматра тај чудан ток удара и противудара о које се наша судбина ломи, мора се признати да Бог, у своме савршенству, има и духа и маште, и комичне снаге; да је парочито јак у заплету као што је и у осталим стварима, и, као што је инспирисао Мојсеја, Давида и остале пророке, да хоће да инспирише Г. Ле Сажа и песнике вашарске, он би им диктовао највеселије комаде за Арлекина. И ја сам постао латинист што су оца Анижа ухватили жандарми и одвели у свештенички затвор, јер је испребијао ножара под сепицом код Малог Баха. Г. Жером Коањар одржа реч. Давао ми је часове, и, како виде да сам послушан и да лако разумем, уживао је да ме поучава старој књижевности. За неколико година он створи од мене доста добра латинста.

Његовој успомени сачувао сам захвалност која ће трајати догод будем жив. Мој ће се дуг према њему разумети, када будем рекао да није ништа пренебрегао да образује срце и душу моју заједно са умом мојим. Говорио ми је наизуст Максиме Епиктетове, Хомелије светог Василија и Утехе Боецијеве. Објашњавао ми је, у лепим изводима, стојичку филозофију; али сву узвишеност њену он је износио само да би је могао срушити са највише висине пред хришћанском филозофијом. Био је окретан богослов и добар католик. Вера му је остала непоколебљива и на рушевинама њему најдражих снова и најоправданијих нада. Његове слабости, заблуде, погрешке, које није покушавао ни да крије ни да улепшава, нису по-

колебале његову веру у божанску доброту. И, да би смо га боље упознали, треба знати да се старао о вечном спасењу у околностима где је требало, по изгледу, да се много мање о томе брине. Усвојио је начела разумнога веровања. Много се трудио да ми омили врлину и да ми је учини, тако рећи, свакодневном и уобичајеном примерима узетим из живота Зенонова.

Да би ме pouчио опасностима порока, црпао је доказе из ближег извора, поверавајући ми да је, због тога што је много волео вино и жене, изгубио ту част да се пописе на колешку катедру, у дугој мантији и са четвртастом капом.

Тим ретким одликама он је присаједињавао истрајност и ревност, и своје је часове држао са тачношћу која се не би могла очекивати од човека изложена свима незгодама скитничког живота и једнако пошена немирном срећом мање приличном једноме доктору но каквоме бескућнику. Та ревност је долазила услед његове доброте и љубави према доброј улици Светога Жака, где је могао да задовољи и прохтеве тела и духа. Пошто би одржао који користан час и утолио глад укусним јелом, нишао је да обиђе Малога Баха и код Слике Свете Катарине, налазећи уједињено на маломе простору земље, што је за њега био рај, свеже вино и књиге.

Постао је ревностан гост Г. Блезоза, књижара, који га је радо примао, и ако је прелиставао све књиге не купујући ни једне. Диван је то био приказ видети мога доброга учитеља, у дну дућана, када, дижући главу из какве скоро приспеле књиге из Холандије, почне да говори према случају, обилним и ведрим знањем, било о намерама које су се приписивале краљу да створи светску монархију, било о љубавним пригодама између каквога финансијера и какве глумице Г. Блезоза га је жудно слушао. Тај Г. Блезоз био је старчић мршав и чистунац, у капуту и чакширама бувије боје и чарапама од сиве вуне. Необично сам му се дивно и мислио сам да нема ничега лепшег на свету до продавати књиге као он, код Слике Свете Катарине.

Сећање на једну ствар је много учинило да дућан

Г. Блезоза има за мене тајанствену чар. У њему сам, једнога дана, још веома млад, видео први пут нагу жену. Видим је још и сад. То је била Ева у једноме Светоме Писму онтампаном резаним словима. Била је трбушата и кратких ногу, и разговарала се са змијом у једном пределу из Холандије. Сопственик тога резаног дела уливао ми је поштовање које се доцније одржало, када сам, захваљујући Г. Коањару, заволео књиге.

Када ми је било шеснаест година знао сам доста добро латински и мало грчки. Добри учитељ рече оцу:

— Зар не мислите, домаћине, да је неприлично оставити младога зналаца Цицеронових дела у шегртскоме руху?

— На то нисам мислио, одговори отац.

— Зацело, рече мати, било би добро да купимо сину поркетски капут. Он је пријатна лика, лепа држања и учен. Чинио би част одећи.

Мој отац се мало замисли, за тим запита да ли би пристojало једном печењару да носи капут од поркета. Али опат Коањар му изнесе да, љубимац Муза, ја нећу никада бити печењар, и да је блиско време када ћу понети мантију.

Отац уздахну кад помисли да нећу бити, после њега, заставник печењарског братства у Паризу. Мати се сивјала од задовољства и поноса што ће јој син ући у цркву.

Прва последица мога поркетскога капута била је да сам осећао више поузданости и смелости да о женама добијем потпуније мишљење од онога што ми га је негда дала Ева Г. Блезоза. У томе сам с разлогом рачунао на Жанету свирачицу на виели и Катарину чипкарку, коју сам видео где, по двадесет пута дневно, пролази поред печењарнице, показујући, када пада киша, танан чланак и ножицу чији је врх скакутао с камена на камен. Жанета није била лепа као Катарина. А била је и старија и лошије одевена. Била је из Савоје, у повезачи, косе повезане махрамом са четворугаоним шарама. Али је имала добру особину што је била отворена и разумевала шта се хоће пре но што јој се и рече. Овакав је карактер био веома погодан за моју плашљивост. Једне вечери, под капијом Светога-Венoa-ле-Бетурне, где има много

камених клупа, она ме научи ономе што нисам знао, а што је она већ одавно знала. Али ја јој на томе нисам био онолико захвалан колико је требало, и мислио сам само како да покажем другима лепшим оно знање које ми је она улила. Морам да речем, да бих оправдао своју незахвалност, да је Жанета, свирачица на виоли, придавала овим часовима онолико цене колико и ја, и да их је обилно делила свима обећењацима квартовским.

Катарина се више уздржавала и ја сам се ње јако плашио и нисам смео да јој кажем колико ми се чинила лепа. Још ме је више збуњивало што ми се увек подсмевала и није никада пропуштала прилику а да ме не дирне. Смејала ми се што сам голобрад. Због тога сам руменсо и волео да пропаднем у земљу. Хотимично сам се правио, када је видим, тужан и забринут. Претварао сам се да је презирем. Али је она била и сувише лепа да би то презирање могло бити истинито.

Те ноћи, ноћи на дан Богојављења и деветнаесто-годишњице мога рођења, док је небо лило уз јужан снег хладну влагу која прожима до костију, а од студена ветра шкрипао натпис код Краљице Педок, јасна ватра, миришћин на гушћју маст, пламтела је у печењарској радњи, а здела се пунила на белу застирачу, око кога смо седели Г. Жером Коалџар, отац и ја. Мати, по обичају, стојала је иза домаћина, спремна да га служи. Он је већ напунио опатов чанак, када кроз отворена врата, угледасмо оца Ањжа бледа, црвена носа, мокре браде. Отац, од изненађења, подиже кашку за сипање до почађалих греда таванице.

Лако је објаснити изненађење очево. Отац Ањж, који је, први пут, ницезао шест месеци пошто је испребијао хромога пожара, две године већ како није давао гласа од себе. Отишао је у пролеће с магарцем натовареним светим стварима, а још најгоре је било што је повео сабом Катарину у калуђеричкоме оделу. Није се знало шта је било са њима, али се код Малог Баха проносио глас да су брат и сестра имали неке незгоде са судијом духовног суда између Тура и Орлеана. Да се и не рачуна што је намесник Светога Беноа говорио где стигне да му је битанга капуцинска украда магарца.

— Шта, узвикну отац, зар тај угурсуз није у најтамнијем углу каквог затвора? Нема више правде у краљевини.

Али брат Ањж је говорио Благослов и стављао знак крста на зделу.

— Доста! настави отац, престапите с тим претва-

рањем, црпи калуђере! Признајте да сте провели у црквеноме затвору бар једну од две године од како се у парохiji не види ваше белзебутско лице. Улица Светога Жака је изгледала часнија због тога и предграђе угледније. Видите само овога красног Олибријуса што одводи туђег магарца и девојку која је била свачија.

— Може бити, одговори брат Анж, оборених очију и са рукама у рукавима, може бити, газда Леонарде, да ви говорите о Катарини, коју сам имао среће да преобразим и да је обратим бољему животу, те је страшно зажелела да ме прати са светим стварима које сам носио и да учини са мношвом лепих поклоњења, а нарочито црној Богородици из Шартра? Ја пристадох под условом да обуче свештеничку ризу. Што она учини без речи.

— Ћутите, рече отац, ви сте развратник. Ви не поштујете хаљину коју носите. Вратите се одакле сте и дошли и видите, молим вас, на пољу да ли Краљница Педок не пати од промрзлутости.

Али мати показа знаком брату да седне крај одаклице, што он полако и учини.

— Капуцинима треба много опростити, рече опат, јер безазлено греше.

Отац замоли Г. Коањара да више не говори о томе роду, од чијег га имена само љутиња обузима.

— Газда Леонарде, рече опат, филозофија улива у душу благодет. Ја лично опраштам грехе ништовима, угурсузима и свима бедницима. Не љутим се чак ни на пристојне људе, и ако у њихову држању има много безочности. И да сте, газда Леонарде, као ја општили с угледним људима, знали бисте да они не вреде више од других и да је често дружење са њима непријатно. Сео сам за трећим столом Г. епископа од Сесза, и две слуге, у првом оделу, стајале су покрај мене: Нелагодност и Досада.

— Мора се признати, рече мати, да су слуге господинове имале незгодна имена. Боље би било да су се звали Шампањ, Оливије или Фронтен, као што је ред!

Опат настави:

— Истина је да се понеки људи прилагођавају лако неугодностима живота са великашима. За другим сто-

лом Г. епископа од Сееза седео је неки врло углађени свештеник, који је до свог последњег часа остао претерано пристојан. Када сазна да је веома болестан, преосвештенство оде да га обиђе у његовој соби и затече га на задњем часу: »Авај! рече попа, молим да ми Ваша Висост опрости што морам да умрем пред њом. — Дёте, дёте! не устучавајте се«, одговори добродушно преосвештенство.

Тога часа, мати донесе печење и спусти га на сто уз такву домаћинску озбиљност да то узбуди оца, јер он од једном узвикну с пуним устима:

— Барба, ви сте света и честита жена.

— Госпођа је, рече добри мој учитељ, слична великим женама из Светога Писма. То је супруга као што Господ тражи.

— Богу хвала! рече мати, никада нисам погазила верност на коју сам се заклела Леонарду Менстрију, своме мужу, и мислим, сада када сам пребродила оно што је најтеже, да тако чиним до своје смрти. Желела бих да ми је и он веран као што сам ја њему.

— Госпођо, видео сам, на први поглед да сте честита жена, прихвати онат, јер сам поред вас осећао мир који је више небески него земаљски.

Мати, која је била проста, али не и глупа, разумела лено шта је он хтео да каже и одговори му да је познао пре двадесет година, он би је видео сасвим другачу него што је постала у овој печењарници, у којој је њена лепота ишчезла од ватре рајкјева и дима тава. И, како ју је то дириу, она исприча да се она тако допадала пекару из Оноа да јој је увек нудно колача када је пролазила покрај његове пекарнице. Затим брзо дода да, на послетку, нема девојке ни жене толико ружне да не би могла да ради зло ако хоће.

— Ова добра жена има права, рече отац. Сећам се да ми као шегрту у печењарници код Краљевске Гуске, близу сен-дениске капије, газда, који је онда био заставник братства, као што сам ја данас, рече: »Никада нећу бити преварени муж, јер ми је жена врло ружна«. То ми ули мисао да учиним оно што је он сматрао за немогуће. И успем у томе, чим сам покушао,

једнога јутра када он оде у Ла Вале. Истину је говорио: жена му је била веома ружна; али је имала духа и била је захвална.

На ту причу мати ми се јако наљути, и рече да такве разговоре не треба да држи отац пред женом и сином, ако жели да сачува њихово поштовање.

Г. Жером Коањар, видећи да је она поцрвенела од љутине, промени говор вештом благошћу. Обративши се ненадно брату Анижу који је, са рукама у рукавима, понизно седео крај ватре.

— Брате, рече му, какве сте свете ствари носили на магарцу другогa намесника, а у друштву сестре Катарине? Јесте ли давали побожнима да целивају ваше чакшире, као неки корделијер чије пустоловине прича Анри Етјен?

— О! господине опате, одговори отац Аниж с лицем мученика који пати због истине, не своје чакшире, већ стопалу Светога Евстахија.

— Заклео бих се, да није грехота, узвикну опат, машући батаком. Ови капуцини вам проналазе свеце које добри писци, који су се бавили црквеном историјом, не познају. Ни Тилемон, ни Флери не говоре о овоме светоме Евстахију, коме су безразложно посветили једну цркву у Паризу, и ако има толико светаца, признатих од писаца којима се мора веровати, и који још очекују ту част. Живот овога Евстахија је сплет смешних гатака. То исто вреди и за Живот свете Катарине, која је постојала само у машти каквог византијског калцана. Нех, да је много нападам, јер је она заштитница писаца и служи као назив дућану доброга Г. Блезоа, најпријатнијем месту на свету.

— А имао сам, настави мирно брат, и ребро свете Марије Египћанке.

— О! што се ње тиче, узвикну опат бацивши кост иза себе, ја је признајем за веома свету, јер је животом дала врло леп пример скромности.

»Знате, госпођо, додаде повукавши матер за скут, да је света Марија Египћанка, полазећи да се поклони гробу Господа Нашега, била спречена неком дубоком реком, и да, немајући потребан новац да плати за превод

она понуди своје тело као плату возарима. Шта велите ви о томе, добра госпо?

Мати најпре упита да ли је та прича истинита. Када јој рекоше да се она налази у књигама и да је то насликало на једноме прозору јуснијанске цркве, она поверова.

— Моје је мишљење, рече она, да жена треба да буде светитељка као она, па да то учини без греха. И због тога, ја се никада на то не бих усудила.

— А ја, рече опат, слажући се са најдубљим научницима, ја одобравам поступак ове светитељке. То је наука пошвеним женама, које уносе много поноса у своју охолу честитост. Када се боље размисли, има извесног сладострашћа у придавању велике цене телу и у претерано брижљивом чувању онога што треба презирати. Често видимо угледне жене које мисле да је у њима неко благо које треба чувати и које очигледно преувеличавају пажњу коју Бог и његови анђели имају према њиховој особи. Оне себе замисљају као неко природно Свето Причешће. Света Марија Египћанка је тачније мислила. И ако лепа лика и дивнога тела, сматрала је да би показала сувише охолости да се зауставила на своме путу због ствари која сама собом нема никакве важности и коју ваља пре уништити, него је сматрати за какву драгоценост. И она је уништити, госпођо, и тако ступи, дивним унижењем, на пут кајања, на коме почињу важних ствари.

— Господине опате, рече мати, ја вас не разумем. Ви сте за мене сувише учени.

— Ова велика светитељка, рече брат Анж, насликана је у природној величини у капели мога манастира, и цело јој је тело, милошћу бољом, покривено дугом и густом длаком. Та је слика пресликана и ја ћу вам довести једну освешену, добра госпо.

Моја тронута мати пружи му зделу иза леђа домаћинских. И добри брат, седећи у пепелу, у тишини покапа браду мирисном чорбом.

— Сада ћемо, рече отац, да отворимо једну од оних боца што их чувам за веома свечане дане, као што су Божић, Цвети и Свети Јовра. Ништа није тако при-

јатно као какво лепо вино, када је човек миран код своје куће и када нема досадних гостију.

Тек што он то изговори, а врата се отворише и неки висок човек у црне ује у печењарницу у вихору снега и ветра.

— Ено Саламандре! ено Саламандре! узвикну он.

И, не водећи рачуна ни о коме, он се најке над огњиште на коме поче да преврће угарке врхом свога штапа, на велику штету брата Анжа, који је, гутајући пепсо и угљевље са својом чорбом, кашљао да душу испусти. Човек у црне је жарао ватру вичући: »Ево Саламандре!... Видим Саламандру«, а усколебани пламен бацао је на таваницу немирну сенку која је личила на птицу грабљивицу.

Отац је био изненађен и увређен посстиочевим држањем. Али он је умео да се уздржава. Па ипак устаде, мету убрус под мишку, и, пошто се приближи оцаклији, он се најке ка огњишту, са обема песницама на бутима.

Пошто је подуже времена посматрао своје испревертано огњиште и брата Анжа покривена пепелом:

— Нека ми Ваше Господство опрости, рече, ја овде видим само једног калцана, а никакву Саламандру.

»Уосталом, и не жалим, дода отац. Јер, по ономе што сам слушао, то је нека ружна животиња, рутава и рогата, са великим капцама.

— Каква заблуда! одговори човек у црне. Саламандре личе на жене, или, боље рећи, на Инмфе, и веома су лепе. Ја се само чудим себи што вас питам да ли је видите. Да би се видела Саламандра треба бити филозоф, а мени се не чини да у овој кухињи има каквога филозофа.

— Могли бисте се преварити, господине, рече опат Коањар. Ја сам доктор богословских наука, професор уметности; доста сам проучавао моралисте грчке и римске и њихове изреке су окалпиле душу моју у незгодама живота мога, и нарочито примењујем Босција, као мелем противу животних тегоба. А ево поред мене Јакова Турнброша, мога ученика, који зна наизуст мисли Публија Сируса.

Непознати окрете опату своје жуте очи, које су се чудно сјале под орловским носом, и извини се, учтивије по што је његово нељубазно лице предсказивало, што није одмах приметно тако угледна човека.

— Врло је вероватно, дода, да је ова Саламандра дошла због вас или због вашег ученика. Веома сам је јасно видео с улице, пролазећи испред ове печењарнице. Видела би се јасније да је боља ватра. Због тога ваља живо чарати ватру, чим нам се учини да је на огњишту каква Саламандра.

Чим непознати учини покрет да хоће да меша по пепелу, брат Анж, узнемирен, покри зделу скутом своје мантије и зажмуре.

— Господине, постави човек што види Саламандру, допустите да се ваш млади ученик приближи огњишту, па нека рече да ли не види прилику неке жене над пламеном.

У истоме тренутку, дим који се пео у димњак огњишта извијао се веома гипко и градио округлине које су могле да се узму за обле слабине, под условом да дух буде веома напрегнут. Ја писам потпуно лагао када сам рекао да, може бити, видим нешто.

Тек што то рекох, а непознати ме, својом необично дугом руком, удари песницом тако снажно по рамену да помислих да ми је сломно кључну кост.

— Дете, рече ми одмах затим, веома благим гласом, гледајући ме пријатељски, морао сам на вама да учиним овај јак притисак, да не бисте никада заборавили да сте видели Саламандру. То је знак да вам је писано да постанете научник и, можда, чаробник. А и ваше ми је лице предпочавало да сте разумни.

— Господине, рече мати, он научи што год хоће и постаће опат, ако Бог да.

Г. Жером Коањар дода да сам ја имао користи од његових часова, а отац запита странца да ли његово Господство не би хтело да се заложи мало.

— То ми није потребно, рече човек, и лако могу да проведем годину, па и више, без икакве хране, сем извесног напитка чији састав познају само филозофи. Та моћ није само мени дата; њу имају сви мудраци, и

познато је да се славни Кардан уздржао од сваке хране више година, без икакве штете. Чак напротив, дух његов је стекао за то време необичну оштрину. Па ипак, узеву што ми нудите, само да би вам учинио по вољи.

И без великог путкања седе за наш сто. Том приликом, брат Анж печујно догура клуњу између моје столице и столице мога учитеља и ушуња се у згодан час да добије свој део јаребичје пастете коју је мати изнела на сто.

Како је филозоф збацио свој огртач на наслон своје столице, видесмо да је имао дијамантска дугмета на одећи. Био је замишљен. Сенка од носа падала му је на уста, а мршави образи су му упадали у вилице. Његово нерасположење поче да прелази на друштво. Чак и мој учитељ је био ћутећи. Чуло се само како брат жваке пастету.

Изненада ће филозоф рећи:

— Што више мислим, све сам више уверен да је Саламандра дошла због овога младича.

И он показа на мене врхом свога носа.

— Господине, рекох му ја, ако су Саламандре заиста онакве како ви кажете, сматрам да ми је ова учинила част, и на томе сам јој веома захвалан. Али, у истини, она ми се више причинила но што сам је видео и овај први сусрет ми је пробудно радозналост, а није ми је утолио.

Мога учитеља као да је нешто гушило што није могао да каже шта мисли.

— Господине, рече он из небуха филозофу, праснувши: Педесет и једна ми је година, лиценцијат сам уметности и доктор богословских наука; прочитао сам све грчке и латинске писце које су време и људска злоба поштедели, а још нисам видео Саламандре, из чега природно закључујем да не постоји.

— Опростите, рече брат Анж, скоро загушен од страха и јаребичје. Опростите. По несрећи Саламандре постоје, и један отац језуит, чије сам име заборавио, писао је о њихову приказивању. Ја сам видео сам, у месту које се зове Сен-Клод, Саламандру у сеоској кући на огњиницу, поред лонца. Имала је мачју главу, жабље

тело и риблин реп. Бацим шаку водице на ту животињу и она ишчезе у зрак уза страхан прасак печега што се пржи и љут дим, који ми, за мало, очи не изгоре. И ово што велим толико је истинито да ми је брада, бар недељу дана, ударала на опрљотину, што доказује боље но ма што злочесту природу те животиње.

— Ви збијате шалу са нама, брате, рече опат, ваша жаба с мачјом главом не заслужује више всре од Нимфе овога господина овде. А осем свега, та је измишљотина одвратна.

Филозоф се поче смејати.

— Брат Анж није могао да види Саламандру која се показује мудрацима. Када ватрене Нимфе сретну капуцине, оне им окрену леђа.

— Ха! ха! рече отац смејући се иза гласа, нимфина леђа, и то је сувише лепо за једног капуцина.

Мати стави печење на сред стола и искористи прилику да запита јесу ли Саламандре добре хришћанке, у што она сумња, јер никада није чула да се рекло да становнице ватре славе Господа.

— Госпођо, одговори опат, многи богослови међу Исусовцима признали су постојање народа злих духова, мушких и женских, који нису прави демони, јер се не могу разагнати крошљењем водицом, а који не припадају цркви победитељци, јер добри дуси не би, као што се десило у Перузи, покушали да заведу пекареву жену. Али, ако хоћете да чујете моје мишљење, све су то пре прљаве маштарије калцанске но гледиште учењачко. Треба мрзети те смешне приче о ђаволима и жалити што синови Цркве, рођени у светлости, стварају себи о свету и Богу слику мање узвишену од Платонове и Цицеронове у многобожачкоме мраку. Бога, то смем да кажем, има више у Сципионову Силу, но у оним мрачним расправама науке о демонима, чији се писци издају за хришћане и католике.

— Господине опате, обратите пажњу, рече филозоф. Ваш је Цицерон говорио обилно и лако, али је био обичан ум, и није био много посвећен у свете науке. Јесте ли ви слушали што о Хермесу Трисмегисту и о Смагдином Столу?

— Господине, рече опат, нашао сам врло стари рукопис о Смарагдном Столу у књижници Г. епископа од Сееза, и зацело бих га протумачио једнога дана да није било собарице госпође краљева судије која пође у Париз да потражи срећу и позва ме да се попнем у кола. У томе није било никаквих чини, господине филозофе, и ја сам био опчињен чисто природним дражима:

*Non facit hoc verbis; facie tenerisque lacertis
Devovet et flavis nostra puella comis.**

— То је нов доказ, рече филозоф, да су жене непријатељи науке. И по томе, мудар човек треба да се чува свакога општења са њима.

— Чак и у законитоме браку? запита отац.

— Нарочито у законитоме браку, одговори филозоф.

— Авај! запита још отац, шта остаје онда вашим јадним мудрацима, када им се прохте да се мало на-шале?

Филозоф рече:

— Остају им Саламандре.

На те речи, брат Аняк подиже претлашене очи из својега тањира:

— Не говорите тако, добри мој господине, проша-пута; тако вам свих светлаца мога братства, не говорите тако! И не заборавите да је Саламандра враг, који се, као што се зна, причињава у најразноврснијим облицима, час лепим, када успе да преруши своју природну ружно-ћу, час одвратним, ако остави да јој видимо праву при-роду.

— Чувајте их се, брате Аняке, одговори филозоф; и како верујете у ђаволе, не љутите их много и не изазивајте их неодмереним речима. Ви знате да стари Противник, велики Отпадник има, у свету духова, толику моћ, да и сâм Бог води рачуна о њему. Рећи ћу још и више: Бог, који се њега плаши, поверио му је своје по-словце. Будите опрезни, брате; они су у договору.

Када чу тај разговор, јадни капуцини помисли да чује и види самога ђавола, на кога је непознати много

* Не учини то речима; лицем, облим мишицама и белим опчини наша љупка девојка.

лично ватреним очима, кукастим носом, мрким лицем и дугом и мршавом својом особом. Његова душа, зачуђена, потону у свети страх. Осећајући канџе Злочестог, он поче да дршће свима удовима, спусти у џеп све боље комаде, дигне се лагано и дохвати се врата, узмичући и шапућући молитве противу врагова.

Филозоф и не обрати пажњу на то. Он извади из свога капута књижицу укоричену у окорели пергамента, и пружи је отворену моме учитељу и мени. Био је то стари грчки текст, начичкан скраћивањима и везама, за који ја у први мах помислих да је чаробнички. Али Г. опат Коањар, пошто мету наочари и постави књигу на погодну даљину, поче течно да чита слова, која су пре личила на клупче конаца које је мачка умрсила, по на обична и мирна слова мога светог Јована Златоустог, у коме сам учио језик Платонов и Светог Писма. Пошто доврши читање:

— Господине, рече, ово се место има овако разумети: »Они Египћани, који хоће да су образовани, уче најпре слова која су названа епистологографска, затим хијератичка којима се служе хијерограмати, и најзад хијероглифска.«

Онда скидајући наочари и машући поносито њима:

— О! господине филозофе, додаде, тешко је мене уловити. Ово је извађено из пете књиге Стромата, чији писац, Клементије Александријски, није увршћен у мученике, због многих разлога које је Њ. Св. Бенедикт XI врло учено извео, а од којих је главни тај што је тај Отац био често у заблуди у погледу вере. Мора бити да га то искључење није много дирало, ако се узме у обзир колико је филозофског немара, за свога живота, показао према мучеништву. Он му је претпоставио изгнанство и поштедео је злочина своје гониоце, јер је био веома поштен човек. Писао је са укусом; био је жива духа, чистих навика, чак и строгих. Необично је волео алеорије и салату.

Филозоф пружи руку, која, продуживши се необично, барем како се мени учинило, пређе цео сто да узме књигу из руку мога ученог учитеља.

— Доста је, рече међући Стромате у цеп. Видим, господине опате, да знате грчки. Лепо сте превели одломак, барем у дословном и обичном смислу. Хоћу да вас учиним срећним, вас и вашег ученика. Употребљу вас обојицу да преводите, код моје куће грчке текстове које сам добио из Египта.

И обраћајући се оцу:

— Мислим, господине печењару, да ћете пристати да ми дате сина да од њега створим научника и угледна човека. Ако би то за вашу очинску љубав било одвише да ми га потпуно поверите, ја ћу својим новцем плаћати шегрта да га замени у вашој печењарници.

— Кад ваше Господство тако мисли, одговори отац, нећу га спречити да учини добра моме сину.

— Под условом, рече мати, да то не иде на штету његове душе. Треба да ми се закупете, господине, да сте добар хришћанин.

— Барба, рече отац, ви сте света и честита жена, али ме нагоните да морам да тражим опроштај у овога господина због ваше непажње, за коју је мање крива ваша природа која је добра, колико недовољност вашег васпитања.

— Пустите ову ваљану жену нека говори, рече филозоф, и нека буде спокојна, ја сам врло побожан човек.

— То је дивно! рече мати. Треба увек обожавати свето име Господово.

— Ја обожавам сва његова имена, добра госпо, јер их он има више. Он се зове Адонај, Тетраграматон, Јехова, Отеос, Атанатос и Скирос. А има још и много других имена.

— То нисам знала, рече мати. Али то што ви велите, господине, не чуди ме; јер сам приметила да угледне личности имају много више имена од простих људи. Родила сам се у Оноу, близу вароши Шартра, и била сам веома мала када господар села промени светом; елем, сећам се лепо да је гласник, када је објављивао смрт покојнога господара, дао му толико имена, или скоро толико, колико их има у молепствију светаца. Лако верујем да Бог има више имена од господара из Оноа, пошто је његов чин још виши. Срећни су учени људи што их сва знају.

Ако ви упутите мога Жака у те науке, бићу вам, господине, веома захвална.

— Онда је свршена ствар, рече филозоф. А вама, господине опате, свакојако неће бити непријатно да преводите; за плату, разуме се.

Мој добри учитељ, који је већ неколико тренутака окупљао оно мало свести што се пије неповратно измењало с винском паром, напуни себи пехар, устаде и рече:

— Господине филозофе, примам од свега срца вашу племениту понуду. Ви сте диван човек; мени је част да будем код вас. Има две ствари које високо ценим: постељу и сто. Сто који, час под мудрим књигама, час под укусним јелнима, храни душу и тело; постеља угодна за благи починак и свирепу љубав. Зацело је био божански онај човек који је синовима Деукалионовим даровао постељу и сто. Ако код вас, господине, нађем те две драгоцене ствари, окитићу ваше име, као име свога добротора, бесмртном похвалом и славићу га у грчким и латинским стиховима разних стопа.

То рече и попи добар гутљај вина.

— Добро, настави филозоф. Чекам вас обојицу сутра код своје куће. Ићи ћете сен-жерменским путем до Саблонскога Крста. Од подножја тога крста одбројаћете сто корака идући ка Западу и наћи ћете мала зелена врата у зиду једнога врта. Подићи ћете звекир у облику лика под велом са прстом на устима. Старца који ће вам отворити врата запитаћете за Г. од Астарака.

— Сине, рече ми мој добри учитељ, повукавши ме за рукав, утврдите све то добро у својој памети, ставите тамо крст, звекир и остало, да бисмо могли сутра да нађемо та благотворна врата. А ви, господине Мецена...

Ну филозоф је већ био отишао, и ако га нико није видео кад је изишао.

Сутрадан, ишли смо рано изјутра, мој добри учитељ и ја сеи-жерменским путем. Од снега који је покривао земљу, под руменом светлости неба, зрак је био нем и глух. Пут је био пуст. Ишли смо широким траговима точкова, између зидова градина, оронулих ограда и ниских кућа чији су нас прозори разроко гледали. Онда, пошто остависмо иза себе две три полусрушене кровњаре, спазисмо, у сред пусте равнице, Саблонски крст. На педесет корачаји одатле почињао је врло простран парк, ограђен порушеним зидом. На томе зиду су била мала зелена врата, чији је звекир представљао ружну фигуру са прстом на устима. Лако познасмо да су то врата која нам је филозоф описао и подпгосмо звекир.

После доста времена, неки стари слуга дође да нам отвори и знаком нам показа да пођемо за њим кроз запуштени парк. Кипови Нимфи, које су запамтиле младост покојнога краља, криле су бршљапом свој јад и своје рапе. У дну алеје, чије су раселине биле покривене снегом, дизао се двораци од камена и опеке, суморан као двор у Мадриду, на који је лично, и који је, својим нагнутим кровом покривеним шкриљцем, лично на двор Очаране Лепотице.

Док смо ишли за ћутљивим слугом, опат ми шану: — Признајем вам, сине, да ми се стан не чини весео. Он је доказ простоте животних навика у којима су Французи још живели у доба краља Анрија IV. Он улива нерасположење, па чак баца и у сету душу, напуштеношћу у којој се налази. Како би нам милије било да се пењемо уз љупке брежуљке Тускулума, у нади да чујемо Цицерона да говори о врлини под боровима и

смрчама свога летњиковца, милог филозофима. А зар нисте приметили, сине, да на овоме путу нема ни крчме, ни гостионице, и да ће нам ваљати нћи преко моста и петн се косом до Пастирскога раскршћа да пијемо свежа вина? На тој страни има збиља гостионица код Црвенога Коња, у коју ме је, сећам се, једнога дана одвела на ручак са својим мајмуном и љубавником госпођа од Сен-Ернеста. Не можете да појмите, Турнброшу, како се ту добро једе. Црвени Коњ је исто толико чувен по ручковима, колико и по многобројним коњма и коњима које даје под најам. То сам лично видео, гонећи по коњушници извеспу служавку која ми се учини лепом. Али, она пије била лепа; тачнији би био суд о њој када би се рекло да је ружна. Ја сам је улепшао ватром своје пожуде, сине. Ето, у каквоме се положају налазе људи остављени себи: они бедно блуде. Таште слике нас обмањују; ми гонимо снове и грлимо сенке; једно у Богу почива истина и сталност.

За то време, идући за старим слугом, ми се попесмо уза расточене степени трема.

— Авај! рече ми опат, на само уво, почињем да жалним пећењарипцу вашег господина оца, где смо се залагали леним залагајма тумачећи Квинтилијана.

Пошто пређосмо први спрат широкх камених степеница, бесмо уведени у дворану, у којој је Г. од Астарака писао поред лепе ватре, окружен египћанским мртвачким ковчезима људскога облика, наслоњеним уза зид, у завојима покривеним светим сликама. позлаћених лица и дугуљастих сјајних очију.

Г. од Астарака нас уљудно понуди да седнемо и рече:

— Господо, очекивао сам вас. И како обојица хоћете да ми укажете част да будете код мене, молим вас да ову кућу сматрате за своју. Посао ће вам бити да преводите грчке текстове које сам донео из Египта. Не сумњам да нећете унети сву ревност у тај посао, када будете знали да се он тиче дела које сам предузео, а то је да нађем изгубљену науку, која ће човеку вратити моћ коју је раније имао над природом. И ако данас немам намере да скинем пред вашим очима veo са природе и да

вам покажем Исис у њеној сјајној наготи, поверићу вам предмет својих проучавања, без бојазни да ћете тајну њихову издати, јер сам уверен у ваше поштење, а, исто тако, и у своју моћ да погодим и предупредим све што би се могло покушати против мене и да располажем, за своју освету, тајним и страховитим силама. Ако ми не budete одани, у шта не сумњам, моћ ми моја, господо, обезбеђује ваше ћутање, и не стављам ништа на коцку, ако вам откријем своје тајне. Знајте да је човек изишао из руку Јеховиних са потпуним сазнањем, које је доцније изгубио. Био је веома моћан и мудар при своме постанку. То се види у Мојсијевим књигама. Али њих треба умети разумети. Прво, јасно је да Јехова није Бог, већ велики Демон, јер је он створио свет. Појам о Богу савршеноме и творцу је готска сањарија, дивљаштво достојно једнога Велна или Саксонца. Човек не може примити, ако има поле образован дух, да савршено биће може да дода шта своме савршенству, ма и само један лепшик. То је бесмислица. Бог није разуман. Јер, како је неограничен, шта може да разуме? Он не ствара, јер не познаје време и простор, битне услове за свако стварање. Мојсије је био и сувише добар филозоф да учи да је Бог створио свет. Он је сматрао да је Јехова оно што је у ствари, то јест моћан Демон, и, ако треба рећи, Творац.

»Елем, када је Јехова створио човека, он му је дао моћ познавања видљивог и невидљивог света. Пад Адама и Еве, који ћу вам објаснити други пут, не уништи потпуно то знање код првога човека и прве жене, који га пренеше на децу. То знање, које даје владу над природом, понесено је у књизи о Еноху. Египћански свештеници сачували су предање о томе, које су забележили тајанственим знацима, на зидовима храмова и по мртвачким ковчезима. Мојсије, одгајен у светлиштима Мемфиса, био је један од посвећених. Његове књиге, пет на броју, па чак и шест, садрже, колико и шест драгоцених ковчега, блага божанске науке. У њима се откривају најлепше тајне, ако се, очишћене од умстака које их бешчасте, пренебрегне дословни и груби смисао и схвати њихов тајанствени смисао, који сам ја великим целом прозрео, и који ће се и вама доцније указати. Али,

истине чуване као чедне девојке, у храмовима Египта, пређоше мудрацима александријским, који их још обогатише и окрунише свим златом које су Грчкој завештали Питагора и његови ученици, са којима су ваздушни духови радо опитили. Потребно је, дакле, господо, да се испитају јеврејске књиге, египћански хијероглифи и расправе оних Грка који су названи гностичарима, баш због тога што су имали сазнање. За себе сам задржао, као што је и право, најмучнији део посла. Трудим се да разјасним хијероглифе, које су Египћани исписивали по храмовима богова и гробовима свептеника. Како сам донео из Египта много таквих натписа, ја тумачим њихов смисао помоћу кључа који сам умео да пронађем код Клементија Александријског.

»Рабин Мозанд, који живи повучен код мене, ради да васпостави прави смисао Пептатака. То је старац веома посвећен у мађије, који је седамнаест година живео затворен у тајним одајама велике Пирамиде, где је читао књиге о Тоту. Што се вас тиче, господо, мислим да употребим ваше знање да проучим александријске рукописе које сам лично прибавио у великоме броју. У њима ћете, свакојачко, наћи необичних тајни, и ја сам убеђен да ћу помоћу ова три извора светлости, египћанског, јеврејског и грчког, ускоро стећи средства којих још немам да владам видљивом и невидљивом природом. Верујте да ћу умети да признам ваше услуге и да ћу допустити да на неки начин учествујете у мојој сили.

»Не говорим о обичним средствима признања. Новац је ситница на ступњу на коме сам ја са својим филозофским радовима.

Када је Г. од Астарака био на овоме месту у своме говору, мој добри учитељ га прекиде:

— Господине, рече, не кријем вам да је тај новац, који је вама ситница, за мене велика брига, јер сам искусио да није лако добити га, остајући поштен човек, па чак ни обрнуто. Био бих вам захвалао ако бисте нешто утврдо хтели рећи по овоме предмету.

Г. од Астарака, покретом којим као да гони неку невидљиву ствар, растера бојазан Г. Жерома Коањара.

А ја, радознао због онога што сам видео, једва сам чекао да ступим у нови живот.

На господарев позив, стари слуга, који нам је отворио врата, појави се у соби за рад.

— Господо, настави домаћин, слободни сте до ручка. Био бих вам захвалан ако бисте хтели да се попнете у собе које су вам спремљене по мојој наредби, па да ми кажете да ли вам је све у реду. Критон ће вас одвести.

Пошто се увери да идемо за њим, мучаљиви Критон изиђе и поче да се пење уз степенице. Он се попе њима до крова. Онда, после неколико корака по неком дугачком ходнику, он нам показа две веома чисте собе у којима је пламтела лепа ватра. Никада не бих могао помислити да је дворан, толико порушен споља, и који је с лица показивао само распукле зидове и разбијене прозоре, био толико угодан за обитавање. Прва ми је брига била да упознам где сам. Собе су нам гледале у поље и поглед, преко баровитих обала сенских, пружао се до Распећа на Валеријанском брегу. Када погледах наменштај, видех, по кревету распоређено, сив капут с кратким чакширама исте боје, шешир и мач. На застирачу, плитке ципеле с пређицама љупко су стајале једна поред друге, састављених потпетица а растављених прстију, као да су и саме имале осећање лепога држања.

По томе сам дочео повољан суд о издашности нашега господара. У његову част, веома сам се брижљиво опремио и просух обилно по коси праха кога сам нашао пуну кутију на сточићу. Нађем као наручене, у преградн ормана за рубље, кошуљу са чипкама и дуге беле чарапе.

Када метнух на се кошуљу, чарапе, чакшире, прсник, капут, почех се шетати по соби, са шеширом испод мишице, са руком на балчаку мача, огледајући се у огледалу и жалећи што ме Катарина чипкарка није могла да види у тако гиздавој опреми.

Подуже сам се тиме забављао, када Г. Жером Коањар уђе у моју собу у новој мантији и са дивном пошом.

— Туриброшу, кликну, јесте ли то ви, сине? Не заборавите никада да знању које сам вам ја улио имате да захвалите за овако лепу одећу. Она доликује хуманности као ви што сте, јер *humanitas* значи пробра-

ност. Ну погледајте ме, молим вас, и реците ми како изгледам. Осећам се веома пристојним човеком у овоме оделу. Овај Г. од Астарака изгледа доста издашан. Штета што је луд. Ипак је мудар по нечему, јер свога слугу зове Крптон, што значи судија. А истина је да су наше слуге сведоци свих наших дела. Они су по каткад и вође. Када је милорд Верулем, канцелар Енглеске, чија ми се филозофија не допада, али који је био учен човек, ступио пред суд да му суде, његове слуге, богато одевене, што је давало појма о раскопи којом је канцелар управљао својом кућом, устадоше да му одаду почаст. Али им милорд Верулем рече: »Седите! Због вашег подизања ја сам пао.« Заиста, ту су га угурсузи, својим расипањем, гурали у пропаст и пагнали на дела због којих је био оптужен да је примао мито. Турнброшу, сине, сећајте се увек примера милорда Верулема, канцелара Енглеске и писца дела *Novum Organum*. Али да се вратимо на господара од Астарака, у чијој смо служби. Штета је што је чаробник и што се одао тим проклетим наукама. Ви знате, сине, да сам веома осетљив када се тиче вере. Тешко ми је што служим једнога кабалистичара који изопачује наше свете књиге, под изговором да их на тај начин боље разуме. Па опет, ако је, као што му име и говори сведоче, то какав гаскоњски племић, немамо чега да се бојимо. Гаскоњац може да гради уговоре с ђаволом; верујте да ће ђаво бити преварен.

Звоно које је звало на ручак прекиде разговор.

-- Турнброшу, сине, рече ми добри учитељ, силазећи низа степенице, гледајте за време обеда моје држање, да бисте могли и ви тако да чините. Како сам ручавао за трећим столом Г. епископа од Сееза, знам како се ваља држати. То је тешка вештина. Теже је јести но говорити као племић.

У трпезарији је био постављен сто за троје, за који нас г. од Астарака посади.

Критон, који је вршио службу надзорника куће, послужи нас пиктијама, умокцима и кашом од поврћа протрвеном на врло често сито. Печење се не изнесе на сто. И ако смо пазили јако, мој добри пријатељ и ја, да прикријемо изненађење, Г. од Астарака га осети па нам рече:

— Господо, ово је само покушај и, ако вам се учини иоле неповољан, ја нећу да паваљујем. Наредићу да вас служе обичнијим јелима, од којих ћу и сам изволети окуспити. Што су јела којим вас данас гостим неукусна, мање је крив мој кувар но хемија, која је још у повоју. Ово вам може наговорити како ће бити у будућности. Сада људи једу без филозофије. Они се не хране као разумна бића. На то чак и не мисле. Па на шта мисле? Они скоро сви живе у незнању, па чак и они међу њима, који су способни да размишљају, занимају свој дух бесмислицама, препјаркама или песништвом. Посматрајте, господо, људе при оброцима, још од најдаље давине када су прекинули све везе са Силфима и Саламандрама. Када су их Генији ваздуха напустили, они потонуше у незнање и варварство. Немајући полицију и не познајући уметности, живели су паги и бедни по пећинама, поред потока, или на дрвећу по шумама. Бавили су се једино ловом. Када би препадом или на брзину уловили какву плашљиву животињу, прождрали би плен још врућ.

»Они су јели и месо својих другова и остарелих родитеља, и прве хумке људске били су живи гробови, из-

гладпеле и глухе утробе. После многих сурових столећа, појави се божански човек, кога су Грци називали Прометеј. Несумњиво је да је тај мудрац општио, у боравишту Нимфа, са Саламандрама. Он је од њих научио и обучио несрећне смртне вештици прављења и обдржавања ватре. Међу небројеним користима које су људи имали од овога божанскога поклопа, најсрећнија је била што су могли да кувају храну и тим путем да је учине варљивијом и храњивијом. Утицај хране изложене дејству ватре допринео је знатно да људи лагано и постепено постану разумни, окретни, мисаони, способни да гаје уметности и науке. Али, то је био тек први корак, и жалосно је када се помисли да је протекло толико хиљада година, а да други још није учињен. Још од времена када су наши претци пекли четврти медвеђе на ватри од шибља, у заклопу какве степе, ми нисмо учинили правог напретка у кухињи. Јер, зацело, господо, ви не сматрате ни у што проналаске Лукулове и певарљиви колач који је Вителије назвао Минервин питит, као ни наша печења, наше пастете, наша јела кувана у пари, наша надевена мяса, и сви пирјани који подсећају на старо дивљаштво.

»У Фонтенблоу, краљевски сто, на који се изнесе читав јелен с кожом, роговима, чини се оку филозофову приказ исто онолико дивљачан као да види троглодите где чуче у пепелу и глођу коњске кости. Дивне слике у дворани, телохранитељи, часници богато одевени, свирачи који на трибинама свирају арије Ланберове и Лилијеве, свилени застирачи, сребрно посуђе, златни пехари, млетачке чаше, буктиње, служавници вајани и претрпани цвећем, не могу вас преварити ни опчинити да скрију праву природу ове прљаве костурнице, у којој су се људи и жене скупчили око животињских лепева, раздрузганих костију и растргана мяса, да би жудно утолили глад. Авај! колико је то нефилозофска храна. Ми гутамо са бесмисленом лакомошћу мишиће, маст, утробу животиња, не чинећи разлике у тој храни између честица погодних за исхрану и оних, много обилнијих, које треба одбацити; и ми трпамо у желудац и добро и рђаво, корисно и штетно. А у томе би баш требало створити

разлику, и, када би се нашао на целоме факултету један једини лекар хемичар и филозоф, не бисмо морали да седамо за ове одвратне гозбе.

»Они би нам приправили, господо, прерађено месо, које би садржало само оно што је корисно и сродно са нашим телом. Хранило би се само квинтесенцијом говеђине и свињетине, еликсиром јаребица и живине, и све што се поједе могло би бити сварено. Не очајавам, господо, да ћу то постићи једнога дана, размишљајући више но што сам имао времена до данас о хемији и медицини.

На те речи нашега домаћина, Г. Жером Коањар подиже очи са црне чорбе која је покривала његов тањир и погледа узнемирено г. од Астарака.

— То ће бити, настави исти, напредак, и ако не много зналајан. Поштен човек не може да једе без одвратности животињско месо и народи не могу да се назову углађенима догод буде по њиховим варошима кланица и месарница. Али умећемо се ослободити једнога дана те дивљачке индустрије. Када тачно будемо познавали храниве састојке животињскога тела, биће могуће извући те састојке из беживотних тела која ће нам их обилно давати. Ова тела садржавају, збиља, све што срећемо у живим бићима, јер је животињски свет постао од биљнога, који је своје састојке поцрпао из некретне материје.

»Тада ће се хранити металним и минералним изводима које ће физичари повољно да припреме. Не сумњајте никако да им укус неће бити изванредан и примање спасоносно. Куваће се у ретортама и цевима, а алхемичари ће нам бити кувари. Да ли вам се хита, господо, да видите та чуда? Ја вам их ускоро обећавам. Али ви још не нагађате изванредна дејства која ће одакле произаћи.

— Заиста, господине, ја их не нагађам, рече мој добри учитељ и попи гутљај вина.

— Изволите, онда, рече Г. од Астарака, почути ме један тренутак. Не будући троми услед спорих варења, људи ће постати ванредно окретни; вид ће им се необично изоштрили, те ће видети лађе како плове по мо-

рима месечевим. Ум ће им бити ведрији, обичаји блажи. Много ће поћи унапред у познавању Бога и природе.

»Али треба предвидети све промене које ће неминуовно наступити. И сами састав човечјег тела ће се променити. Позната је чињеница да, ако се не вежбају, поједини делови слабе па и сасвим ишчезну. Примећено је да рибе лишене светлости постају слепе; а ја сам видео, у Валу, пастире који, једући само кисело млеко, погубе рано зубе; понеки међу њима нису их никада ни имали. Због тога се треба дивити природи која не трпи ништа некорисно. Када се људи буду хранили мелемом, као што сам рекао, прева ће им се скратити за више аршина, и запремина трбуха ће тиме бити знатно смањена.

— Овога пута, рече мој добри учитељ, ви одосте сувине далеко, господине, и излажете се опасности да учините рђав посао. Никада ми се није чинило ружло да жене имају мало трбуха, под условом да и остало буде сразмерно. Према тој сам лепоти веома осетљив. Не срезујте је неумерено.

— Ако је само то! Оставимо да се појас и бедра женска образују по узорима грчких вајара. А то само за то, да вам учинимо по вољи, господине опате, и због материнства; и ако сам решен да, зацело, с те стране извршим разноврсне промене о којима ћу вам други пут говорити. Да бисмо се вратили на предмет, морам да признам да све што сам вам до сада рекао јесте само прелаз ка правој храћењу, храћењу Силфа и других ваздушних духова. Они пију светлост, која је довољна да њихову телу да дивну снагу и гипкост. Она им је једини напитака. Једнога дана, господо, она ће бити и наш. Питање је само шта да учинимо да се сунчани зраци могу пити. Признајем да не видим сасвим јасно како ће се то постићи и предвиђам велике и многе сметње на томе путу. Ако какав мудрац то оствари, људи ће се изједначити умом и лепотом са Силфама и Саламандрама.

Мој добри учитељ је слушао те речи повучен и сетно оборене главе. Изгледало је да размисља о променама које ће на њему извршити храна коју је измислио наш домаћин.

— Господине, рече он најзад, зар нисте говорили

јуче у печењарици о неком напитку који замењује сваку другу храну?

— То је истина, рече Г. од Астарака, али та је течност добра само за филозофе, и по томе увиђате колико је употреба њена ограничена. Боље је да о томе и не говоримо.

Међутим мене је мучила бојазан због нечега, те затражих од домаћина допуштење да му је саопштим, уверен да ће ми је одмах разагнати. Он ми допусти да говорим, и ја рекох:

— Господине, да нису Саламандре, за које ви велите да су толико лепе и о којима сам, по вашем саопштењу, створио дивну слику, по несрећи искварили зубе ипијући светлост, као валески сељаци који се хране само белим смоком. Признајем да ме то баца у бригу.

— Сине, одговори Г. од Астарака, ваша ми се радо-зналост допада и хоћу да је задовољим. Саламандре немају правих зуба. Оне имају у деснима само два реда бисера, врло белих и сјајних, који дају њихову осмеху неописану чар. Знајте и то да је тај бисер постао од очврсле светлости.

Рекох Г. од Астарака да ми је то веома мило. Он настави:

— Зуби у човека су знак свирепости. Када се будемо погоднио хранити, на место њих ћемо имати какав украс сличан бисеру Саламандри. А тада се неће моћи више разумети да је какав љубавник могао да гледа без грозне и одвратности псеће зубе у устима своје драгане.

После ручка, домаћин нас одведе у пространи трем до своје собе за рад који је служио као књижница. У њој је била поређана у преграде од храстовине безбројна војска или боље велики сабор књига на дванаестини, на осмини, на четвртини, на целом листу, одевених у телећу, овчју, јарећу, пергаменат и свињску кожу. Шест прозора је осветљавало овај ћутљиви скуп, који се пружао с једнога краја дворнице на други, поред високих зидова. Велики столови који су носили земаљске лопте и звездарске справе, заузимаху су средину трема. Г. од Астарака нас замоли да заузмемо место које нам се чини најподесније за рад.

Моје доброме учитељу, ишла је вода на уста од задовољства, забацио је главу, пијући погледом и дахом све те књиге.

— Аполона ми! кликну, да дивне ли књижаре! Књижница епископа од Сееза, и ако богата делима из црквенога права, не може се мерити са овом. Ово ми је најугодније боравиште, ни сама Елисејска Поља која Виргил описује нису ништа према овоме. У њој видим, на први поглед, толико ретких дела и толико драгоцених збирака, да скоро сумњам, господине, да је и једна појединачна књижница надмашује, и да уступа, у Француској, само Мазареновој и Краљевској. Усуђујем се да кажем да се она, по овим латинским и грчким рукописима у овоме углу, после Бодлејинске, Амброзиске, Мауренијске и Ватиканске, може назвати, господине, Астаракијска. Не ласкајући себи, ја могу доста далеко да осетим трифле и књиге и сматрам вас, од сада, равна Переску. Грослију и Каневарију, краљевима љубитеља књига.

— Далеко их надмашам, одговори благо Г. од Астарака, и ова је књижица много драгоценија од свих које сте поменули. Краљевска је обична гомила књижурина поређена с мојом, осим ако цените број свезака и количину омрчене хартије. Габријел Ноде и опат Бињон, чувени књижничари, јесу према мени лењи пастири обичног стада безазлених књига. Што се тиче Бенедиктинаца, признајем да су уложили труда, али они немају духа и њихове књижице пате због духовне осредњости оних који су их створили. Моја збирка, господине, није створена по туђем узору. Дела која сам у њој сакупио чине целину која ће ми без сумње дати Сазнање. Она је гностичка, екименичка и духовна. Ако вам сви редови исписани на многобројним листовима хартије и пергаменту уђу у доброме реду у мозак, господине, ви бисте све знали, све могли, били бисте господар природе, творац ствари; држали бисте свет између својих прстију, као што ја држим овај прах бурмутеки.

Када то рече, он пружи своју кутију моме доброме учитељу.

— Ви сте веома љубазни, рече Г. опат Коањар.

И погледајући раздраганим погледом учене зидове:

— Ево, рече, између трећег и четвртог прозора ормана који носи на далеко славно бreme. Источни рукописи су у њему заказали састанак и као да се разговарају. Видим десет до дванаест достојних поштовања, у ритама пурпура и свиле везене златом у које су одевени. Има их који на своме огртачу носе, као какав византијски цар, копче у драгоме камењу. Други су затворени између плоча од слонове кости.

— То су, рече Г. од Астарака, кабалистичари јеврејски, арапски и персијски. Ви сте отворили Моћну Руку. Поред Покривеног Стола наћи ћете Вернога Пастира, Одломке Храма и Светлост у Мраку. Једно је место празно: место Мирних Вода, драгоцене расправе, коју Мозанд баш сада проучава. Мозанд, као што сам вам рекао, господо, запослен је у мојој кући да проникне најдубље тајне јеврејских списа, и, нако му је преко сто година, овај рабин пристаје да не умре пре него што разреши смисао свих сим-

бола чаробничких. Ја сам му за то веома захвалан, и молим вас, господо, да му засведочите, када га будете видели, она осећања која и ја имам према њему.

»Али оставимо то, и пређимо на оно што се нас лично тиче. Рачунао сам на вас, господине опате, да препишете и преведете на латински грчке рукописе нецењене вредности. Верујем у ваше знање и вашу ревност, и уверен сам да ће вам ваш млади ученик ускоро бити од велике помоћи.

И обраћајући се мени:

— Да, сине, на вас полажем велике наде. Оне добрим делом почивају на васпитању које сте добили. Јер сте одгајени, тако рећи, у пламену, на огњишту на које су долазиле Саламандре. Ова је околност веома значајна.

Говорећи то, он узе бreme рукописа које стави на сто.

— Ово, рече, показујући увијутак папируса, долази из Мисира. Ову је књигу написао Зозим Паноплитанац; за њу се мислило да је изгубљена и ја сам је лично нашао у мртвачкоме ковчегу једнога свештеника Сераписова. А оно што видите тамо, додаде показујући искидано лишће углачано и пуно биљних влакана, по коме се с тешком муком распознавала грчка слова цртана четкицом, то су невероватна открића, за која имамо да захвалимо за једно Софару Персијанцу, за друго Јовану, првосвештенику Свете-Евагије.

Био бих вам веома обавезан да прво овим почнете. Затим ћемо узети да проучимо рукописе Синезијуса, епископа из Птоломанде, Олимпиодорове и Стефанусове, које сам пронашао у Равени, у једноме подруму, у коме су били од владавине пезналице Теодосија, који је прозван Велики.

»Упознајте се, господо, молим вас, са тим обимним послом. Наћи ћете на дну дворане, с десне стране камина, граматике и речнике које сам могао да прикупим и који ће вам у неколико помоћи. Допустите да вас оставим; у мојој соби за рад има четири или пет Силфа који ме чекају. Критон ће водити рачуна да имате свега. Збогом!

Чим Г. од Астарака изиђе, мој добри учитељ седе

пред папирусе Зозимове и, пошто се наоружа стаклом за увеличавање које пађе на столу, он се лати разрешавања. Ја га запитах да ли га није зачудило то што је чуо.

Он ми, не дижући главе, одговори:

— Сине, ја сам упознао много разних људи и преживео сам најразноврсније доживљаје да би ме ишта могло да изненади. Овај племић изгледа луд, не толико што је он то стварно, колико због тога што се његови погледи потпуно разликују од погледа обичних људи. Али, ако бисмо обратили више пажње говорима који се обично воде у свету, нашли бисмо у њима мање смисла по у речима овога филозофа. Остављен себи, и најузвишенији ум људски гради дворове и храмове од облака, и Г. од Астарака одиста доста добро скупља облаке. Само је Бог истина, не заборавите то, сине. Али ово је збиља књига И м у т, коју је Зозим Панополитанац написао за своју сестру Теозебију. Каква част и какво задовољство читати овај јединствени рукопис, пађен као каквим чудом! Посветићу му дане и вечери. Жалим, сине, незналице које доколичење баца у порок. Живот је њихов бедан. Шта је жена у поређењу са александријским папирусом? Упоредите, молим вас, ову врло угледну књижицу са крчком код М а л о г а Б а х а и разговор с овим драгоценим рукописом са миловањима женскиња под сеницом, и реците ми, сине, где је право задовољство. А ја, званица Муза и имајући приступа на мучаљивоме весељу размишљања које је ретор из Мадаура речито славио, ја захваљујем Богу што ме је створио честитим човеком.

Читав месец или шест недеља, Г. Коаљар је вредно, дању и ноћу, као што је обећао, читао Зозима Панополићанца. За време обеда за истим столом са Г. од Астарака, разговор се водио само о мишљењу гностичара и знању старих Мисираца. Ја сам мало услуга чинио своме доброме учитељу, јер сам био још ученик који је врло мало знао. Али сам се старао да тражим што боље могу оно што ми је оп казивао; ја сам у томе чак и уживао. И цела је истина да смо живели срећно и мирно. Седме недеље, Г. од Астарака ми допусти да одем да видим своје родитеље у печењарници. Учини ми се да се дућак необично смањно. У њему је била мати сама и сетна. Она јако узвикну када ме виде, одевена као кнежевина.

— Жаче, рече ми како сам срећна.

И бризну у плач. Пољубисмо се. Онда, пошто утре сузе углом своје кецеље од кудељног платна:

— Отац је, рече, код Малог Баха. Он често одлази тамо од како си ти отишао, јер му је кућа мање угодна од како тебе није. Биће му мило да те види. Али, реци ми, Жаче, јеси ли задовољао својим новим послом? Грисло ме је што сам те пустила да одеш томе господину; чак сам и оптужила себе на исповести, код Г. трећег намесника, што сам претпоставила твоје телесно добро душевноме и што нисам довољно мислила на Бога, тражећи ти место. Г. трећи намесник ме је благо укорео, и окрепио ме да се угледам на јаке жене Светог Писма, од којих ми је неке чак и именовао; али видим лепо да тих имела нећу никада упамтити. Није могао да говори

много, јер је била субота увече, па је црква била пуна жена које су дошле на исповест.

Умирих мајку што сам најбоље умео, и изнесох јој да ми је Г. од Астарака дао да радим на грчком језику, на коме је написано Еванђеље. Та јој помисао би пријатна. Али је и даље била забринута.

— Никада нећеш погодити, Жаче, рече ми, ко ми је говорио о Г. од Астарака. О њему ми је говорила Кадета Сент-Ави, слушкиња господина попе од Светог-Беноа. Она је из Гаскоње, родом из места које се зове Ларок-Тенбо, одмах до Свете-Еулалије која припада Г. од Астарака. Ти знаш да је Кадета Сент-Ави стара као што и приличи служавци свештениковој. Она је познавала у младости, у месту, три господина од Астарака, од којих се један удавко у мору као заповедник брода. То је био најмлађи. Средњи, пуковник отишао је у рат и погинуо. Најстарији, Херкул од Астарака, остао је једини од тројице. То је тај код кога си ти, за своје добро, мој Жаче, бар ја се тако надам. Он се, док је био млад дивно носио, био је широке руке, али повучен. Није хтео да се лати каквога звања и није жудео да ступи у краљеву службу, као господа његова браћа, који у њој часно завршише живот. Имао је обичај да каже да нема никакве славе носити мач о бедрима, да од војничког племенитог заната не познаје одвратнијег, и да је сеоски травар, по његову мишљењу, изнад коњичког каплара или маршала Француске. Такве су биле његове речи. Признајем да ми се нису учиниле ни рђаве ни зловис, већ више смеле и чудне. Опет мора да су по чемугод за осуду, јер је Кадета Сент-Ави говорила да их је Г. попа осуђивао као супротне реду Богом утврђеном и противуречној једноме месту Светога Писма, којим се Богу даје име које значи маршал. Изгледа да је то врло велики грех. Овај Г. Херкул толико је мало марио за двор, да није хтео да отпутује у Версаљ да би био представљен Његову Величанству. Он је говорио: »Краљ не долази к мени, ја не идем к њему.« Јасно је, Жаче мој, да такав говор није природан.

Добра мати ме погледа бојаљљиво, па настави овако:

— Што имам да ти кажем, Жаче, то је још невероватније. Кадета Сент-Ави ми је говорила о томе као о

нечему поузданом. Казаћу ти да Г. Херкул од Астарака, на своме имању, није имао никаква друга посла до што је затварао у боце сунчану светлост. Кадета Септ-Ави не зна како је он то чинио, али је посве убеђена да се, после неког времена, стварале у тим боцама, добро запечаћеним и грејаним у парп, мале жемнице, али дивно скројене и одевене као кнегиње у позоришту... Ти се смејеш. Жаче; па ипак такве ствари нису за шалу, када се предвиде њихове последице. Велики је грех стварати тако створења која се не могу крстити и која пеће моћи да стеку вечно блаженство. Јер ти ваљда не мислиш да је Г. од Астарака носио те мале наказе свештенику, заједно с боцама, да их држи изнад крстионице. А ни кума се не би могла паћи.

— Па, драга мајко, рекох, луткама Г. од Астарака није потребно крштење, пошто оне нису постале у греху.

— На то писам мислила, рече мати а и сама Кадета Септ-Ави не рече ми ништа о томе, и ако је она служавка код свештеника. По несрећи, она оде веома млада из Гаскоње да би дошла у Француску, и више није ништа чула о Г. од Астарака, о његовим боцама и његовим наказама. Надам се, Жаче, да се он одрекао тих проклетих послова, који се не могу чинити без ђаволске помоћи.

Ја запитах:

— Реците ми, добра мајко, је ли Кадета Септ-Ави, служавка свештеникова, својим очима видела те госпе у боцама?

— Не, дете, Г. од Астарака је био и сувисле скровит да покаже те лутке. Њој је то причао неки црквењак, по имену Фулгенс, који је обитавао у двору и клео се да је видео ове мале жене где излазе из своје стаклене тамнице да играју менует. И због тога је она имала и више разлога да верује. Јер човек може да сумња у оно што види, али не и у реч честитог човека, нарочито када он припада цркви. Има још једна пегола због таквих послова, а то је што они стају веома много, и не може да се замисли, вели Кадета Септ-Ави, колико је потрошио Г. Херкул на све те боце разноврснога облика, пећи и књижурине којима је напунио дворац. Али, услед смрти своје браће, он је постао најбогатији племић у

крају, и док је траћио своје имање на лудорије, његове су добре земље радиле за њега. Кадета Сент-Ави мисли да, и мимо своје тронисење, он мора да је још веома богат.

На те речи, отац уђе у печењарницу. Он ме нежно пољуби и рече ми у поверењу да је кућа изгубила пола пријатности због мога одласка и одласка Г. Жерома Коањара, који је био ваљан и весео човек. Он ми похвали одело и даде ми лекцију из лепога опхођења, тврдећи да га је трговина научила љубазноме држању, због сталне обавезе да поздравља купце као да су племићи, чак када су и последњи олош. Он ми препоручи да заокружим лактове и да мало у поље раширим стопе, и посавстова ме, чак, да идем да видим Леандра, на сеп-жерменскоме вапиару, да бих се управљао тачно по њему.

Ручасмо заједно и слатко и растадосмо се лијући потоком сузе. Волео сам их јако обадвоје, и плакао сам парочито зато што сам осећао да су ми, за шест недеља одсуства, постали скоро страни. Верујем да је њихова туга долазила услед истог осећања.

Када изиђох из печењарнице био је мркли мрак. На углу улице Писаца чујем да неко пева масним и дубоким гласом:

Ако си чедност изгубила,
Лепојко, сама си хтела.

И одмах видех, с оне стране одакле је долазио глас, брата Анжа, који је, с бисагама које се љуљале на раменима, са руком око паса Катарине чипкарке, ишао сенком непоузданим и попоситим кораком, шљапкајући по води из олука која је прскала у дивним сноповима блата испод његових сандала у част његове мангунске славе, као што версаљски басени стављају у покрет своје справе у част краљева. Ја станем уз угаони камен, да ме не би видели. Катарина је наслоњила главу на калуђерово раме и смејала се. Месечев зрак треперио је на њеним влажним уснама и у њеним очима као на извору. И ја наставих пут, с гневом у души и болом у срцу, сањајући о облом стасу лепе девојке, коју је грлио гадни капуцин.

— Је ли могуће, питао сам се, да тако лепа ствар допадне тако ружних руку? и што Катарина не мари за мене зашто да ми њено презирање пада још теже због задовољства које осећа у друштву овога гаднога брата Анжа?

Њен избор ме је чудно и причињавао ми и изненађења и одвратности. Ну, не бејаш узалуд ученик Г. Жерома Коањара. Тај несравњени учитељ ме је навикао размишљању. Замислих сатире које видимо по вртовима како отимају Нимфе, и помислих да ако је Катарина лепа као Нимфа, сатири, какви нам износе, били су гадни као капуцин. Из тога закључих да не треба много да се

чудим ономе што видим. Ипак ми разум не разagna туге, јер ми она није потицала из њега. Овака ме размишљања доведоше кроз ноћни мрак и лапавицу до сен-жерменскога пута, где сретох Г. опата Жерома Коањара који се, после вечери у вароши, враћао ноћу на Саблонски-Крст.

— Сине, рече ми, баш сам сада разговарао о Зозиму и гностичарима за столом једнога ученог свештеника, другогa Переска. Вино је било опоро, јело осредње. Али из разговора тецијаху нектар и амброзија.

Мој добри учитељ ми је затим говорио о Панополитанцу са необјашњивом речитошћу. Авај! ја сам га једва слушао, мислећи на ону кап месечеве светлости што је у ноћи пала на усне Катаринине.

Најзад, он застаде и ја га запитах на чему су Грци заснивали привлачност коју су Нимфе осећале према Сатирима. Мој добри учитељ је био готов да одговори на свако питање, толико му је знање било обимно. Он ми рече:

— Сине, та је привлачност заснована на природној наклоности. Она је јака, и ако мање страсна од наклоности Сатира према Нимфама, којој она одговара. Песници су врло лепо уочили ту разлику. Поводом тога испричаћу вам један необичан догађај, о коме сам читао у једноме рукопису који је чинио део књијжнице Г. епископа од Сеза. То је био (ја га још видим) зборник инфолно, писан добрим рукописом прошлога века. Ево чуднога случаја који се ту износи. Неки нормански племић и жена му учествовали су на једној забави, прерушени он у Сатира, она у Нимфу. Зна се, по Овиду, са колико жудње Сатир гоне Нимфе. Тај је племић познавао Метаморфозе. Он је тако добро прожео дух тога прерушавања да му после девет месеци, жена подари чедо са роговима на челу и козјим ногама. Не знамо шта је било с оцем, до то да је, по општој судбини свега што живи, умро, оставивши поред малог козонага још једно млађе дете, хришћанина и људскога обличја. Млађи брат затражи од правосуђа да му брат буде лишен очинства из разлога што не припада роду који је Исус Христос откупио својом крвљу. Парламенат

нормандијски који је заседавао у Руану да му за право, и пресуда би забележена.

Ја запитих свога доброга учитеља да ли је могуће да прерунавање може имати толики утицај на природу, и да лик једнога детета буде последица одеће. Г. опат Коањар ми препоручи да не верујем у то.

— Жаче Турнброшу, сине, рече ми, сетите се да разуман дух одбија све што се не слаже с разумом, осим што се тиче вере, где треба слено веровати. Богу хвала! ја никада нисам лутао у одредбама наше пресвете вере, и поуздано се надам да ме тако и самртни час затече.

У таквоме разговору стигосмо дворцу. Указа се кров осветљен црвеном светлосћу, у сред мрака. Из једнога димњака притале су варнице у споповима, а затим падале као златна киша под густим димом који је скривао небо. Ми обојица помислисмо да пожар гута зграду. Мој добри учитељ је чупао косе и јецао.

— Мој Зозим, моји папируси и рукописи грчки! У помоћ! у помоћ! мој Зозим!

Трчећи великом алејом, по барицама у којима се огледала светлост пожара, ми пређосмо парк обавијен густим мраком. Он је био миран и пуст. У дворцу као да је све спавало. Чуло се праскање ватре, које је испуњавало мрачне степенице. Пели смо, се прескачући по два степена, застајући час по да ослушнемо одакле долази тај страховити шум.

Изгледало нам је да долази из ходника на првоме спрату у који никада нисмо ногом крочили. Пипајући појемо ка тој страни и видећи кроз пукотине неких затворених врата црвену светлост, ми навалимо свом снагом на њих. Она се намах отворише.

Г. од Астарака, који их је отворио, стајао је мирно пред нама. Његова дуга мрка прилика стајала је пред нама у зажареноме ваздуху. Он нас благо запита због каквога смо га прешног посла тражили у недоба.

Није било пожара већ велика ватра, која је суктала из велике пећи с одбојним огледалима, за коју сам доцније дознао да се зове атанор. Цела дворана, доста пространа, била је пренуна дуговратних стаклених боца, око којих су се вијугале стаклене цевн које су се завршавале

пловчим кљуном, судова налик на пуна лица, с носом као сурла, судова за топљење, авана, купела, казана, судова непознатих облика.

Мој добри учитељ рече, бришући лице које се сијало као жеравица:

— Ох! господине, ми помислисмо да дворан пламти као сува слама. Књижница није изгорела, Богу хвала. Видим да се заимате спагиричком вештином.

— Не кријем вам, одговори Г. од Астарака, да сам у њој учинио велики напредак, и ако још нисам пронашао кључ који ће учинити моје радове савршеним. Баш у тренутку када сте гурнули на врата, скупљао сам, господо, Дах Света и Цвет Неба, што је прави Извор Младости. Разумете ли се штогод у алхемији, господине Коањаре?

Опат одговори да је познаје нешто мало по књигама, али да примену њену сматра за нитетну и противну вери. Г. од Астарака се осмехну и рече:

— Ви сте веома учен човек, господине Коањаре, и морате знати за Орла у лету, Хермесову Птицу, Хермоново Пиле, Гаврапову Главу, зеленога Лава и Феникса.

— Слушао сам, одговори мој добри учитељ, да та имена означавају камен мудрости у различитим ступњевима. Али сумњам да је могуће претварати метале.

Г. од Астарака одговори с много уверености:

— Ништа ми не би било лакше, господине, до да вас уверим о супротном.

Он отвори неки стари хроми орман, узе из њега бакарни новац с ликом покојнога краља и показа нам на њему округлу мрљу која је пролазила кроз.

— Утицајем камена, рече, бакар се претворио у сребро. Али то није још ништа.

Он се врати орману и извади из њега сафир као јаје, ванредно велики онај и прегршт дивних смарагда.

— Ево, рече, неколико мојих радова, који вам јасно доказују да спагиричка вештина није сам слаба мозга.

Било је на дну зделе у коју је то камење било бачено пет или шест ситних дијаманата, о којима нам Г. од Астарака чак није ни говорио. Мој добри учитељ га запиташе:

да ли је и њих он начинио. А када алхемичар одговори да јесте:

— Господише, рече опат, саветовао бих вам да прво њих покажете радозналима, из опрезности. Ако изнесете прво сафир, опал и рубин, рећи ће вам се да једино ђаво може да начини такво камење, и оптужиће вас за мађије. А само би ђаво могао и да живи угодно код ових пећи где се удише пламен. А ја, који сам овде четврт часа, ја се осећам упола печен.

Г. од Астарака се осмехну добродушно и овако рече испраћајући нас:

— И ако имам своје мишљење о постојању ђавола и онога Другог, пристајем радо да говорим о њима с људима који у њих верују. Ђаво и Други, то су, као што се вели, карактери: и о њима се може говорити као о Ахилу и Терзиту. Будите уверени, господо, када би ђаво био онакав какав веле да је, он не би стаповоао у тако тапаном елементу као што је ватра. Велика је бесмислица што се тако ружна животиња ставља у сунце. Али, као што сам имао част да речем, господине Турнброшу, капуцину госпође ваше мајке, ја сматрам да хришћани клеветају Сатану и демоне. Да има, на каквоме непознатоме свету, бића још пакоснијих од људи, могуће је, и ако скоро несхватљиво. Занста, ако постоје, они станују у пределима где нема светлости и, ако гору, они гору на леду, који, у ствари, причињава страховите болове, а не у дивноме пламену, међу топлим кћерима звезде. Они пате, јер су зли, а злоба је зло, али само од промрзлости. А ваш Сатана, господо, кога се грозе ваши теолози, није по моме мишљењу толико за презирање, судећи по свему ономе што ви о њему велите, и, да он случајно постоји, ја га не бих сматрао за ругобу, већ за малог Силфа, или бар за Гнома ливца мало подсмешљива и веома разбојита.

Мој добри учитељ запуши уши и утече да не би више слушао.

— Да чудне безбожности, Турнброшу, сине, узвикну на степеницама, да великог богохулства! Јесте ли добро осетили све што је гнусио у мислима овога филозофа? Он уздиже безбоштво до радоснога усхићења које ме

чуди. Ну то га чини скоро некривим. Јер, немајући никакве вере, он не може да раздире свету Цркву као они који остају још спојени с њоме којим упола пресеченим и још кривим удом. Такви су, сине, Мутеранци и Калвинисте који изазивају у Цркви трулеж која иде скоро до распадања. А напротив, безбошци сами себе осуђују на пакао, и код њих се може вечерати без греха. И тако не треба пита да нас гризе што живимо код овога Г. од Астарака, који не верује ни у Бога ни у ђавола. Али, јесте ли видели, Турнброшу, сине, да је на дну зделе било прегрнут ситних дијаманата, чији број чини ми се ни он сам не зна и који ми изгледају доста лепе боје? Опал и сафир су ми сумњиви. А ти ситни дијаманти изгледа да су прави.

Када стигосмо до својих соба под кровом, пожелесмо један другоме добру ноћ.

Живели смо, до пролећа, мој добри учитељ и ја, уредним и повученим животом. Радили смо целог дана у дворани, и по вечери враћали смо се у њу као у позориште, по речима самога Г. Коањара; али не, говорио је изврсни човек, да, по обичају племића и слугу, уживамо у каквоме забавном комаду, већ да слушамо дивне, и ако противуречне, разговоре старих писаца.

На тај начин, читање и превод Панополитанца су лепо напредовали. У томе је било мало моје заслуге. Такав је посао прелазио моје знање и имао сам доста муке да се навикнем на облик грчких слова на папирусу. Ипак сам помагао учитељу у консултовању писаца који би могли да му осветле у његовим испитивањима, а нарочито Олимпиодора и Фотија, које од тога доба добро знам. Мале услуге што сам му их чинио подизали су ми углед у мојим очима.

После оштре и дуге зиме, када сам био на путу да постанем научник, пролеће грану изненада, у својој љупкој опреми од светлости, нежног зеленила и птичјег левања. Мирис љиљана, који се нео у књижницу, бацао ме је у нејасне сањарије, из којих ме је добри учитељ нагло будно говорећи ми:

— Жаче Туриброшу, попитите се, молим вас, на лествице и реците ми да ли тај обешењак Манстон не говори о некоме богу Имхотепу који ме, због својих противуречности, мучи као враг?

И мој добри учитељ метао је у нос бурмут са видљивим задовољством.

— Сине, рече ми још, пада у очи да наше одело има велики утицај на наше морално стање. Од како ми

је оковратник прљав од разних сосова којима сам га по-прскао, осећам се мање присталим човеком. Турнброшу, како сте сада одевени као какав маркиз, зар вас не копка жеља да присуствујете спремању какве глумице из Оперe и да гурнете замотуљак лажних златника на сто на коме се игра фараон; једном речи, зар се не осећате отменим човеком? Не разумите рђаво то што сам вам казао, и не номислите да је доста дати плапљивцу капу од коже, па да он одмах оде да погине у краљевој служби. Турнброшу, наша осећања постају од хиљаду ствари које не схватамо због њихове мајушности, и судбина наше бесмртне душе зависи покашто од даха слабог да повије травку. Ми смо играчка ветрова. Али, додајте ми, молим вас, Рудименте Восијусове, чије црвене корице видим где зјапе испод ваше леве руке.

Тога дана, после обеда у три часа, Г. од Астарака нас поведе, мога доброга учитеља и мене, да се проше-тамо по парку. Он нас поведе западној страни окренутој Рнелу и Валерјенском-Брегу. Тај део био је најнижи и најзапуштенији. Бршљан и трава које су ланени остригли, покривали су путеве, запречене местимице големим палим стаблима. Мермерни кинови који су их ивичили осмехивали су се не знајући ништа о својој пропасти. Једна Нимфа одбијеном руком, коју је приносила уснама, давала је знак пастиру да чува тајну. Млади Фаун, чија је глава лежала на тлу, приноспо је фрулу устима. И као да су нас сва та божанства учила да презиремо увреду времена и среће. Ишли смо ивицом јарка у коме се у кишници легле травне жабе. Око једнога круга, из нагнутих камених корита су пили голуби. Када ту стигосмо, пођемо уском стазом усеченом кроз шумарицу:

— Корачајте најљубиво, рече нам Г. од Астарака. Ова је стаза опасна, јер је оивичена мандрагорама које, ноћу, певају на подножју дрвећа. Оне су скривене у земљи. Пазите да не станете на њих: јер ће вас обрвати љубавни јади или жеђ за богатством, и ви бисте пропали, јер су страсти које улива мандрагора сетне.

Ја запитах како да се избегне та невидљива опасност. Г. од Астарака рече ми да се она може избећи божанским падахнућем, и никако другаче.

— У осталом, додаде, ова је стаза злокобна.

Он се упути право некој кућници од опека, скривеној бршљаном, у којој је свакојако становао некада чувар. Ту се парк завршавао једноликим сенским барама.

— Видите ли ову кућницу? рече нам Г. од Астарака. У њој станује најученији човек. Ту Мозаид, коме је сто двадесет година, величанственом упорношћу, проучава природне тајне. Он је далеко превазишао Имбоната и Бартолонија. Желео сам, господо, да имам част да чувам под својим кровом највечег кабалистичара после Еноха сина Каинова. Али верски разлози спречили су Мозаида да седне за мој сто, који сматра за хришћански, чиме му одаје сувише части. Не можете да схватите колика је жестока мржња овога мудраца према хришћанима. Једва је пристао да станује у тој усамљеној кућници, сâм са нећаком Јахелом. Господо, било је време да познате Мозаида, и ја ћу вас обојицу одмах представити томе божанственоме човеку.

Када то рече, Г. од Астарака нас уведе у кућницу и ми се попесмо, уз кружне степенице, у собу у којој је седео, међу растуреним рукописима, у великој наслоњачи са ушима, старац живих очију, орловска носа, са чије су издужене браде потицала два мршава поточића белих влакана. Сомотска капа, као царска круна, покривала је ћелаву главу, а његово тело, толико мршава да није личило на човечје, било је омотано старом, прљавом хаљином од жуте свиле отворене боје.

И ако је његов проницљиви поглед био управљен нама, он не показа никаквим знаком да је приметио наш долазак. Лице му је показивало боно упорство, а у својим смежураним прстима лагано је окретао трску која му је служила за писање.

— Не очекујте од Мозаида узалудних речи, рече нам Г. од Астарака. Одавно већ овај мудрац општи само с Генијима и са мном. Његови су разговори узвишени. Пошто он, свакојако, неће пристати да разговара са вама, господо, даћу вам у неколико речи појам о његовој вредности. Он је први погодан духовни смисао Мојсијевих књига, по вредности јеврејских слова, која зависи од реде њихова у азбуци. Од једанаестог слова тај је ред

поремећен. Мозаид га је утврдио, што нису могли да учине Атрабис, Филои, Ависена, Ремон Лил. Пик од ла Мирандола, Решлен, Анри Морис и Роберт Флид. Мозаид зна број злата који одговара Јехови у свету духова. А ви разумете, господо, да то има бескрајне последице.

Мој добри учитељ извади из шпага бурмутину, и, пошто нас учтиво понуди, ушмркну бурмута на рече:

— Зар ви не мислите, господине од Астарака, да је знање тих ствари необично погодно да вас одведе к врагу, после овога пролазнога живота. А најзад, овај господин Мозаид је несумњиво у заблуди у тумачењу светих књига. Када је Наш Господ умро на крсту за спас људи, синагога је осетила да јој је на очи пао вео, она посрну као пијана жена, а са главе јој паде круна. Од тада разумевање Старога Завета чува се у католичкој Цркви којој припадам мимо своје безбројне грехове.

— На те речи, Мозаид, личећи на каквога бога у облику јарца, насмеја се језиво и рече моме учитељу гласом тихим, непријатним и који као да је долазио из даљине:

— Масора ти није поверила својих тајни и Мишна ти није открила својих мистерија.

— Мозаид, настави Г. од Астарака, тумачи јасно, не само Мојсијеве књиге, већ и Енохову, која је много знатнија, а коју су хришћани одбацили, јер је нису разумели, као што је петом у арапској басни презрео зрно бисера пало међу зрнелве хране. Енохова књига, господине опате Коањаре, је у толико драгоценија што се из ње виде прва општења људских кћери са Силфима. Јер вама је јасно да они анђели, које нам Енох показује да ступају у љубавне односе са женама, јесу Силфи и Саламандре.

— Јасно ми је, господине, да вам не бих противуречно. Али по ономе што нам је сачувано од Енохове књиге, која је очевидно апокрифна, чини ми се да су ти анђели били, не Силфи, већ феничански трговци.

— А на чему, запита Г. од Астарака, заснивате тако чудновато гледиште?

— Заснивам га, господине, на ономе што се у тој књизи вели да анђели научише жене да носе гривне и

ниске око врата, вештини да навлаче обрве и да употребљавају разне боје. У истој се књизи још вели да су анђели научили кћери човечје својствима корења и црвећа, чиница, вештини звездарства. Тако вам вере, господине, зар вам ти анђели не личе на Тирјане и Сидоњане који су се искрцали на какву скоро пуну обалу и изнесе своју лошу робу да би намамили девојке каквих дивљачких племена? Ови су им трговци давали бакрене ћердане, урочице и лекарије, за ћилибар, уља и коже, и чудили су ова дивна необразована бића причајући им о звездама оно што су научили у морепловству. Ово је јасно и волео бих да знам којим би местом Г. Мозанд могао да докаже супротно.

Мозанд је ћутао, а Г. од Астарака се онет осмехну.

— Господине Коаљаре, рече, ваша размишљања нису рђава, у незнању у коме сте још о науци о сазнању и кабалистици. И то што велите наводи ме да мислим да је, може бити, било Гномџ ковачџ и златарџ међу Силфима који заволеше кћери људске. Гноми се, заиста, радо баве златарством, и вероватно је да су довитљиви демони ковали гривне за које ви мислите да су феничанске израде. Али ви не бисте могли да се мерите с Мозандом у познавању старина човечанства. Он је открио споменике за које се мислило да су изгубљени, Сетов стуб и пророштва Самбетеје, кћери Нојеве, најстарије пророчице.

— О! узвикну мој добри учитељ и поскочи на прањиницу поду из кога се диже облак прашине. О! да чудних сањарија! То је много, ви нам се подсмевате! и Г. Мозанд не може да смести у своју главу, под своју велику капу што личи на круну Карла Великога, толико бесмислица. Сетов стуб је смешна измишљотина онога плиткога Флавија Јосифа, глупа прича која није никог још преварила пре вас. А што се тиче пророштава Самбетеје, кћери Нојеве, необично сам радознао да их чујем, и Г. Мозанд, који као да необично чува своје речи, јако би ме обавезао да ми неколика каже кроз своја уста, јер му не би било могуће, то ми је мило да признам, да их изрекче тајнијим путем којим су старе пророчице обично давале своје тајанствене одговоре.

Мозанд, који као да није слушао, рече од једанпут:
— Нојева кћи је говорила; Самбетеја је рекла: »Та-
шти човек који се смеје и подсмева неће чути гласа који
долази из седмога шатора; безбожник срља у пропаст«.

После тога пророштва сва тројица се опростисмо
с Мозандом.

Лето је било дивно те године, што изазва у мени жељу да идем у шетње. Једнога дана, када сам ходао под дрвећем Краљичина Пута, са два талира нађена у маломе цесу својих чакшира, први дар којим је мој пропалазач злата показао своју дарежљивост, седох пред врата некога крчмара, за сто који је својом мајушношћу био као створен за моју усамљеност и скромност и ту ми на ум дође необичност моје судбине, док су поред мене мускетари пили шпанско вино у друштву девојака. Чинило ми се да су Саблонски Крст, Г. од Астарака, Мозаил, Зозимов папирус и моје лепо одело били само сан из кога ћу се пробудити и наћи се у капутићу од норкета окрећући ражањ код Краљице Педок.

Пробудих се из сањања тек кад осетих да ме неко повуче за рукав. И видех пред собом брата Анижа, коме се лице губило између браде и капуљаче.

— Господине Жаче Менетрије, рече ми тихо, госпођица која вам жели добра, чека вас у својим кочијама на путу, између реке и врата Конференције.

Срце ми јако закуца. Преплашен и раздраган тим необичним случајем, одох одмах на место на које ми рече капуцини, идући инак мирним кораком, који ми се учини погоднији. Кад прислем на кеј приметим кочије на чијим је вратима почивала мала рука.

Врата се отворе када се приближих, и ја се изненадих када у кочијама видех госпођицу Катарину, у хаљини од ружичаста сатина, са капицом на глави, под којом се илава коса мешала са црном чипком.

Стојао сам задивљен на пешалици.

— Ходите, рече ми она, и седите крај мене. Затво-

рите врата, молим вас. Не треба да нас ко види. Мало-час, пролазећи Путем, видела сам вас пред крчмом. Одмах сам послала по вас доброга брата Аџа, кога сам узела себи од како је настао пост и који је од тада са мном, јер човек ваља да је побожан, па ма до каквог положаја доспео. Лепо сте изгледали, господине Жаче, за својим сточињем, с мачем преко колена, замашљена лица као какав човек од положаја. Увек сам осећала пријатељство према вама, а ја нисам од оних жена што, у срећи, презиру негдашње пријатеље.

— Ама, збиља! госпојнице Катарина, узвикнух, ове кочије, служитељи, сатинска хаљина...

— Даје ми доброта Г. од Геритода, човека који припада странкама, и једнога од најбогатијих финансијера. Он је позајмио Краљу новаца. То ми је одличан пријатељ, кога, ни за што на свету, не бих желела да наљутим. Али он није тако мио као ви, господине Жаче. Добила сам од њега и кућицу у Гренелу, коју ћу вам показати од подрума до тавана. Господине Жаче, веома сам задовољна што видим да сте на путу да постанете богати. Вредност увек избија на површину. Видећете моју спаваћу собу, удешену по угледу на собу госпојнице Давилијер. Сва је у огледалима, и са много кинеских кипова. Како је ваш добри отац? Међу нама речено, он је занемаривао мало жену и радњу. То није добро за човека његова сталежа. Али, говоримо о вама.

— Говоримо о вама, госпојнице Катарина, речем ја најзад. Ви сте дивни, и велика је штета што волите капуцине. Јер вам ваља опростити за закупца порезе.

— О! рече она, не пребацујте ми брата Аџа. Ја држим њега само ради спаса свога, и, ако Г. од Геритода добије супарника, то ће бити...

— То ће бити?

— Не питајте ме, господине Жаче. Ви сте незахвални. Ви знате да сам вас увек издвајала. Али ви нисте обраћали пажње.

— Баш на против, госпојнице Катарина, ваше су ми подсмевке биле тешке. Ви сте ми се смејали, што нисам имао длака на бради. Често сте ми говорили да сам безазлен.

— Па то је сушта истина, господине Жаче. Како да нисте осећали да сам вам желела добра.

— А зашто сте, Катарина, били толико лепи да сам вас се плашио. Нисам смео да вас погледам. А после, видео сам да сте се једнога дана одистине наљутили на мене.

— Имала сам и због чега, господине Жаче. Јер сте ми претпоставили ону Савојкињу у повезачи, ону одвратну жену из присталишта Светог Николе.

— О! верујте ми, Катарина, да се то није десило што ми се свиђала или што сам је волео, већ због тога што се она, да би савладала моју стидљивост, латила одлучних средстава.

— О! пријатељу, верујте мени, ја сам старија од вас: стидљивост је велики грех противу љубави. Па зар нисте видели да та просјакиња носи поцепане чарапе и да су јој сукње опточене од аршина широком чипком од блата и прљавиштине?

— Видео сам, Катарина.

— Па зар нисте видели како је ружно скројена, или још боље лепо увенула?

— Видео сам, Катарина.

— Па зар нисте видели како је ружно скројена, или мајмунцу, ви који имате тако белу кожу и отмено опхођење?

— Ни сам не разумем, Катарина. Моја је машта у томе тренутку била пуна ваше слике. И како ми само ваша слика даде храбрости и снаге за оно за што ми ви сад пребацујете, замислите, Катарина, колико би било моје усхићење, да сам вас имао у своме наручју, вас или какву девојку која би мало на вас личила. Јер сам вас јако волео.

Она ме узе за руке и уздахну. Ја наставим сетно:

— Да, волео сам вас, Катарина, и још бих вас волео, да пије онога гаднога калуђера.

А она ће на то:

— Какво сумњичење! Љутим се на вас. Баш сте луди!

— Зар ви не волите капуцинице?

— Срамота.

Не сматрајући за погодно да је сувише притежем овим предметом, ухватим је око појаса; пољубисмо се, напе се усне спојисе и ја осетих како се све моје биће топи од сласти.

После часка заборава, она се пзви румених образа, влажна ока, раскрыљених усана. Тога сам дана познао колико жена постаје лепша од пољупца који јој човек стави на уста. Од мога се на Катарининим образима расплеташе руже најнежније боје и плави се цвет њених очију замагли сјајном росом.

— Ви сте дете, рече ми она, дотерујући капницу. Идите! Више ни тренутак не можете остати. Сад ће доћи Г. од Герптода. Он ме толико нестрпељиво воли да увек долази раније на састанке.

А када на моме лицу виде да ме је то неугодно дирнуло, она рече са топлом живахпошћу:

— Чујте ме, Жаче: он се враћа сваке вечери у девет часова својој старој жени, која је постала зла са годинама, и не трпи више да јој је неверан, од када не може да му враћа равном мером, и која је постала страховито љубоморна. Дођите вечерас у девет и по часова. Примићу вас. Кућа је на углу улице Бак. Познаћете је по томе што има по три прозора на сваком спрату и балкон пун ружа. Ви знате да сам увек волела цвеће. До виђења вечерас!

Она ме отера милним покретом, у коме као да је било жаљења што не може да ме задржи крај себе, а затим, ставивши прст на уста, она још једном прошанута:

— До виђења вечерас.

Не знам како сам успео да се отргнем из наручја Катаринина. Али је цела истина да, скачући из кола, падох скоро на Г. од Астарака чија је висока прилика стајала као какво дрво на пвници пута. Поздравих га учтиво и изразих му изненађење због тако срећног случаја.

— Случаја, рече мп, има у толико мање у колико је наше знање веће: за мене он не постоји. Знао сам, сине, да ћу вас овде срести. Морам да имам са вама разговор који одавно одлажем. Хајдемо, молим вас, да потражимо самоћу и тишину које захтева говор који хоћу да вам одржим. Разагнајте забринутост која вам се огледа на лицу. Тајне што ћу вам открити јесу, истина, узвишене, али су пријатне.

И када то рече, он ме поведе обали Сене, до Лабудскога острва, које се пружало у сред реке као лађа од зеленила. Када тамо приспесмо, он даде знак возару, на чијој скели пођосмо зеленоме острву које су походилили неколики пивалиди, који су се, у лепе дане, ту куглали и испијали по коју. Ноћ је палила прве звезде на небу и бубе по трави почеле су да се гласе. Острво је било пусто. Господин од Астарака седе на дрвену клупу на крају једнога реда орахових дрвета, позва ме да седнем крај њега, и овако ми је говорио:

— Има три врсте људи од којих филозоф треба да крије своје тајне. Владаоци, јер би било неопрезно појачавати њихову моћ; славољупци, чији немилосрдни дух не треба оружати, и сладострасници који би у тајној науци наинли средство да утоле своје ружне страсти. Али се вама могу да поверим, који нисте ни сладострасник, јер не рачунам ни у што заблуду у коју мало час за мало

не упадосте у наручју оне девојке, ни славољубац јер сте досад задовољно живели окрећући очински ражањ. Без страха вам, слем, могу да откријем тајне законе васељенске.

»Не треба мислити да се живот граничи уским међама у којима се показује очима обичнога човека. Када ваши богослови и филозофи уче да је стварање имало за сврху и крај човека, они закључују као мокрице у Версаљу или Тиљеријама који мисле да влага у подрумима постоји због њих, а да се у другим деловима дворца не може становати. Ви познајете, без сумње, устројство света, које је проповедао прошлome веку свештеник Коперник, по Аристарку са Самоса и филозофима питагоричарима, јер су изводи о томе начинени и за мале букварце и израђени дијалози за потребу варошких ћуркица. Ви сте код мене видели справу која га, помоћу часовничког кретања, потпуно доказује.

»Подигните очи, сине, и погледајте над својом главом Давидова Кола, у која је упрегнут Мизар и његове две славне другарице, и која се окрећу око пола; Арктур, Бега из сазвежђа Лире, Девојчин Клас, Аријанина Круна са дивним зрном бисера. Све су то сунца. Један поглед на свет вам показује да је све што постоји дело ватре и да се живот, у својим најлепшим облицима, мора да храни пламеном!

»А шта су планете? Кап блата, мало кала и плесни. Погледајте узвишени хор звезда, скуп сунаца. Она су равна нашем или су већа и моћнија од њега и, када вам, једне ведре зимске ноћи, будем показао Сиријуса у своме догледу, он ће вам засенити очи и душу.

Можете ли ви да лакоумно поверујете да су Сиријус, Алтаир, Регул, Алдебаран, и друга сунца, просте светиљке? Мислите ли ви да је староме Фебу, који непрестано баца у бескрај којим пловимо дуге таласе топлоте и светлости, једина дужност да осветљава земљу и неколико других мајушних и ружних планета? Да дивне свеће! Миллион пута веће од стана!

»Морао сам да почнем од те мисли да је Васељена састављена из сунаца и да су планете које се случајно у њој налазе мање значајне по ништа. Али предвиђам да

хоћете да ми ставите примедбу, и хоћу да вам на њу одговорим. Сунца се, хтели сте ми рећи, гасе у току векова те и она постају благо.

— Не! одговорићу вам; јер се она одржавају звездама луталицама које привлаче и које на њих падају. Ето вам станишта правог живота. Планете и земља, на којој станујемо, јесу само обиталишта ларви. Ето истина којима треба пре свега да се напојите.

»Како сада разумете, сине, да је ватра најважнији састојак, боље ћете разумети оно чему хоћу да вас научим, што је значајније од свега што сте до сад научили па чак и од онога што су знали Еразмо, Турнеб и Скалижер. Нећу ни да говорим о богословима као што су Кенел и Босне, који су, међу нама буди речено, талог људскога ума и који нису умнији од гардиског капетана. Не задржавајмо се дуго кудећи ове мозгове, по запремини и склопу, сличне јајету царичеву, и вратимо се одмах предмету мога говора. Док бића која је земља створила не прелазе степен савршенства који је, лепотом облика, достигао Антиноис и госпођа од Парабера, и које смо моћи схватања досегли само Демокрит и ја, бића која је ватра створила имају ум и проиљивост чију ширину не можемо да схватимо.

»Таква је, сине, природа дивне сунчане деце: они познају законе васељене, као што ми знамо правила игре шаха, и ток звезде на небу не доводи их више у забуну но нас ход краљев, кулин и тркачев. Ти Генији стварају светове у деловима простора где их још нема и уређују их по својој вољи. То их, тренутно, одмара од њихова велика посла, који се састоји у њиховој међусобној љубави која се не може ничим описати. Јуче сам управно доглед на сазвезђе Девојку и спазио сам далеки светлосни вихар. Нема сумње, сине, да је то посао још без облика каквога од тих ватрених бића.

»Васељена, стварно, нема другога порекла. Далеко од тога да је она рад једне једине воље, она је исход узвишене воље великога броја Генија који су се забављали радећи сваки у своје време и сваки са своје стране. Тиме се објашњава разноврсност, лепота и несавршенство њено. Јер снага и увиђавност тих Генија, и ако су

огромне, имају гралица. Преварио бих вас ако кажем да човек, па ма био филозоф или чаробник, може да дође у тесан додир с њима. Мени се ни један од њих није показао, и све што вам о њима причам познајем по закључцима и по чувању. Те тако, и ако је поуздано да они постоје, био бих сувише смео да вам опишем њихове обичаје и карактер. Треба умети не знати, сине, и ја се хвастам да износим само оне чињенице које су запажене. Оставимо Геније или тачније Демпурге њиховој далекој слави и пређимо на дивна бића која су нам много ближа. Овде, сине, ваља пажљиво да слушате.

»Када сам вам, мало час, говорио о планетама, што сам показао осећање презирања, то је било због тога што сам узимао у обзир само чврсту површину и кору ових малих лопти или чигри, и животиње што бедно гмизу по њој. Другаче бих говорио да је тада мој дух обухватио, са планетама, ваздух и пару што их окружавају. Јер је ваздух састојак који уступа по племенитости само ватри, из чега излази да је достојанство и слава планета само у ваздуху који их купа. Облаци, мека пара, дах ветрова, ведрине, плави вали, покретна пурпурна и златна острва што прелећу преко напних глава, јесу боравишта љупких створова. Зову их Силфима и Саламандрама. То су неописано мила и лена бића. Човек може, а и пристоји му се, да ствара везе са њима које дају уживања која се не могу схватити. Саламандре су такве да је, с њима поређена, најлепша жена са двора и из вароши одвратна мајмуница. Оне се радо подају филозофима. Свакојако да сте чули о оној лепотици што је пратила Г. Декарта на његовим путовањима. Неки су причали да му је то била незаконита кћи, коју је свуда собом водио; други су мислили да је то био аутомат који је он начинио са ненадмашном вештином. У ствари то је била Саламандра коју је тај вешти човек узео себи за драгану. Од ње се није никад растављао. Када је једном пловно морем поред Холандије, он ју је понео собом, у кутији од драгоценог дрвета постављеној сатниом. Облик кутије и брига којом ју је Г. Декарт чувао, привуконне пажњу капетанову који, док је филозоф спавао, диже поклопац и виде Саламандру. Та незнаница и груби

човек помисли да је тако дивно створење дело ђаволско. Прецлашен, он је баци у море. Али, можете мислити да се то лепо чедо није удавило и да се лако вратило своме драгану, Г. Декарту. Била му је верна догод је био жив и напусти ову земљу да се на њу никад не врати по његовој смрти.

»Наводим вам овај пример, међу многим другим, да вас упознам с љубављу између филозофâ и Саламандри. Те су љубави толико дивне, да им не треба уговора; и морате признати да смешној спољашњој страни која се врши при склапању бракова нема места у овим везама. Баш би било лепо да бележник у власуљи и какав дебели попа метну свој нос у то! Та су господа таман за то да запечате обичну везу човека и жене. Свадбе Саламандри и мудраца имају много узвишеније часнике. Ваздушна бића их славе на бродовима који, гоњени лаганим ветром, клизе, крме окићене ружама, уз звуке харфи, по невидљивим таласима. Ну немојте мислити да су те везе мање чврсте и да се лако могу раскинути због тога што нису заведене у прљаве деловоднике у каквој ружној сакристији. Оне имају као јемце Духове, који се играју у облацима из којих севају муње и бију громови. Тиме вам, сине, казујем тајне које ће вам бити корисне, јер сам по поузданим знацима упознао да сте одређени за постелеу какве Саламандре.

— Авај! господине, узвикнух, та ме судбина плаши, и ја имам готово онолико бојазни колико и онај капетан што је бацно у море драгану Г. Декарта. Не могу а да, као и он, не помислим да су те ваздушне госпе демони. Бојао бих се да не изгубим душу своју са њима, јер су, најазад, ти бракови неприродни и у супротности са божанским законом. Што није овде Г. Жером Коањар, мој добри учитељ, да вас чује! Убеђен сам, господине, да би ме он окрепнo добрим разлозима против чари ваших Саламандри и ваше речитости.

— Онат Коањар, настави Г. од Астарака је изврстан у превођењу са грчкога. Али га не треба дирати од његових књига. Он није филозоф. А ви, сине, ви умујете са слабостиу незнања, и површиност ваших разлога ме жалости. Ти су бракови, велите, противни природи. Од куда

ви то знате? И одакле вам средства да то сазнате? Како се може разликовати оно што је природно од онога што није? Да ли довољно познајемо свеопшту Истину да бисмо могли знати шта јој помаже, а шта јој одмаже? Боље рецимо: Ништа јој не одмаже и све јој помаже, пошто ничега нема што је ван ње и што се не потчињава безбројним покретима њена тела. Од куда би било, молим вас, непријатеља да је увреде? Нема ничега што ради против ње ни ван ње, и силе које се боре против ње јесу само покрети њена живота.

»Једино су незналице чврсто уверене да је какав поступак природан или није. Уђимо за часак у њихову илузију и у њихово предубеђење и учинимо се да признајемо да се могу учинити поступци противу природе. Хоће ли ти поступци због тога бити рђави и за осуду? Ту очекујем обично мишљење моралиста који представљају врлину као напор да се сузбију нагони, као покушај савлађивања склоности које носимо у себи, као борбу, најзад, са првобитним човеком. По њихову признању врлина је противна природи, и по томе они не могу да осуде какав поступак, ма какав он био, због онога што он има заједничкога са врлином.

»Удаљно сам се, сине, од ствари, да бих вам показао јадну површност ваших разлога. Увредно бих вас ако помислим да још нисте сумњате у невиност љубавних односа којих може бити између људи и Саламандри. Сада пак знајте да те бракове верски закони не само да не забрањују, већ их и наређују мимо све друге. Даћу вам за то очигледан пример.

Он престаде да говори, извади бурмутницу из џепа и ушмркну мало бурмута.

Била је дубока ноћ. Месец је лео на реку своју течну светлост која је у њој дрхтала са одблеском фењера. Јата водених цветова су нас обвијала својим лаганим вихором. Оштар глас инсеката се дицао у миру васељене. Таква је благост падала са неба да се чинило да се у светлост звезда меша млеко.

Г. од Астарака овако настави:

— Библија, сине, а нарочито Мојсијеве књиге, садрже велике и корисне истине. Ово мишљење изгледа

невероватно и неразумно, због поступања богослова са оним што они зову Свето Писмо и од кога су они створили својим објашњењима, тумачењима, размисљањима, зборник заблуда, књижицу бесмислица, стовариште глупости, радионицу лажи, збирку будалаштина, школу незнања, музеј недотупавности, оставу ограничености и злобе људске. Знајте, сине, да је то у почетку био храм пул божанске светлости.

»Био сам доста срећан да га обловим у првашњем сјају. И истина ме гони да признам да ми је Мозаид много помагао својим знањем језика и азбуке јеврејске. Ну, не удаљујмо се од главног предмета. Знајте, сине, да је смисао Библије у сликама и да је највећа заблуда богослова била што су разумели од речи до речи оно што треба да буде схваћено као симбол. Водите рачуна о тој истини у току свега мога говора.

»Када је Демнург кога зову Јеховом и који има још много других имена, пошто се на њега примењују сви изрази који казују каквоћу и количину, не велим створио свет, јер би то значило рећи будалаштину, већ удесио мали део васељене да од њега створи обиталиште Адама и Еве, било је у простору сложених бића, које Јехова није створио и које није у стању да створи. Она су била дело многих старијих и умешнијих Демнурга од њега. Његова вештина није била већа од вештине каквога одличнога гричара, умешног да умеси од иловаче бића што личе на лонце, баш оваква као што смо ми. Ово што велим не кажем зато да га потценим, јер је и овакав посао изнад људске снаге.

Хтео сам само да обележим недостатке дела од седам дана. Јехова није радио у ватри, која једина ствара узор-дела ипвота, већ у иловачи, у којој је могао да створи дела каквога вештог гричара. Ми смо, сине, само оживљена гричарија. Не може се пребацити Јехови што је лепо мислио о своме делу. И ако му се учинило добро у први мах и у ватри стварања, он ускоро увиде своју заблуду и Библија је препуна изрази његова незадовољства, које се кашто пело до љутиње, а покашто и до гнева. Никада творац није поступао с више одвратности и гађења са предметом своје рукотворине. Он науми да га

уништити, и потопа велики део. Тај потоп, о коме се сачувало сећање код Јевреја, Грка и Кинеза, причини ново разочарење несрећноме Демииургу, који, увиђајући одмах колико је та плаховитост некорисна и смешна, паде у немар и очајање, који једнако расту од Ноја до нашега доба, када су врло велики. Видим да сам отишао сувише у напред. Незгодно је код широких предмета што човек не може да се на њих ограничи. Наш дух, када се лати њих, личи на оне синове сунаца који једним скоком прелазе из једне васељене у другу.

Вратимо се земаљском рају, у који је Демииург ставио две вазе израђене својом руком, Адама и Еву. Они нису живели сами са животињама и биљкама. Духови ваздуха, које је створио Демииург ватре, лебдели су изнад њих и посматрали их са радозналостију у којој је било наклоности и жаљења. То је Јехова предвидео. Пожуримо се да рекнемо у његову похвалу, он је рачунао на Геније ватре, којима од сада можемо да дамо њихова права имена Елфи и Саламандре, да поправи и усаврши своје ликове од иловаче. Он је помислио у себи у својој мудрости: »Мој Адам и моја Ева, непрозрачни и начињени од иловаче, немају ваздуха ни светлости. Нисам могао да им дам крила. Али, спајајући се са Елфима и Саламандрама, које је створио Демииург, моћнији и уменијији од мене, они ће дати племе које ће, водећи порекло од светлосних племена онолико колико и од племена од иловаче, изродити децу светлоснију од себе, дотле док се најзад њихово потомство не изједначи готову лепотом са синовима и кћерима ваздуха и ватре.

»Он није ништа пренебрегао, у истини, да на свога Адама и на своју Еву привуче погледе Снафа и Саламандри. Жену је извајао као амфору из складних кривих линија због којих га морамо признати за првака свих геометара и успео је да откупи простоту материје сјајем облика. Адама је извајао руком мање нежном, одлучнијом, али је унео толико реда у његово тело, по тако савршеној сразмери да, када су их Грци доцније на немарство применили, тај су ред и та мера били сва лепота храмова.

»Елем видите, сине, да је Јехова учинио што је год

могао да своја створења учини достојним ваздушних пољубаца којима се за њих надао. Не задржавам се на старању које је предвидео да би те споне биле плодне. Распоред полова је доказ његове мудрости у томе погледу. Зато је имао разлога да честита себи на лукавству и довитљивости. Рекао сам да су Силфи и Саламандре гледали Адама и Еву са оном радозналости, оном наклонишћу, оном ганутошћу који су први састојци љубави. Они им се приближише и ухватише се у опитроумне клопке које је Јехова начинио и запео за њих у телу и на самоме трбуху својих двеју амфора. Први човек и прва жена су се наслађивали вековима слатким загрљајима ваздушних Генија, који су им давали вечиту младост.

»Таква је била њихова судбина, а таква би била и наша. Што је било потребно да родитељи људског рода, сити најлепших сласти, потраже један с другим злочина задовољства? Али шта ћете, сине, умешени од пловаче, волели су блато. Авај! они се познаше онако као што су познавали Геније.

»То им је Демнург најизричније забранио. Плашећи се, с разлогом, да не изроде децу неразумну као они, трому и спору, он им је забранио, под претињом најстрожих казни, да приђу једно другоме. То је смисао оне речи Евинне: »Што се тиче плода онога дрвета што се налази у сред Раја, Бог нам је заповедио да од њега не окусимо и да у њ не дирамо, под страхом да не умремо«. Јер, разумите, сине, јабука која је доводила у искушење јадну Еву није била плод јабукова дрвета, и то је алегорија чији сам вам смисао открио. И ако несавршен и покатакд нагао и ћудљив, Јехова је био Демнург савише мудар да се наљути због једне јабуке или нара. Треба бити епископ или калуђер па да човек тврди тако невероватне измишљотине. И доказ да је јабука била оно што сам рекао, јесте што је Ева била кажњена онако како је погрешила. Није јој било речено: »Имаћеш тешко варење«, већ: »Рађаћеш у боловима«. Елем, какве везе, молим вас, може имати између једне јабуке и тешкога порођаја? На против, казна је тачно примењена, ако је погрешка била онаква како сам вам је ја објаснио.

»Ето вам, сине, правога објашњења првобитнога греха. Оно вас учи дужности да се држите далеко од жена. Наклоност која вас њима вуче злокобна је. Сва деца која се тим путем роде јесу глунаци и јадници.

— Али, господине, рекох запрепашћен, може ли човек да се роди другим путем?

— Рађа се срећом, рече он, велики број из веза између људи и ваздушних Генија. Они су умни и лепи. Тако су се родили дивови о којима говори Мојсеј и Хезиод. Тако се родно Питагора, коме је Саламандра мати начинила једну златну ногу. Тако се родише Александар Велики, за кога веле да је син Олимпије и змије, Сципион Африканац, Аристомен из Месеније, Јулије Цезар, Порфир, цар Јулијан, који обнови обожавања ватре које је забранио Константин Апостат, Мерлин чаробник, који се родно од Силфа и калуђерице, кћери Карла Великог, свети Тома Аквински, Парацелз и, у последње време, Г. Ван Хелмон.

Обећао сам Г. од Астарака, пошто је то тако, да се поверим пријатељству какве Саламандре, ако се нађе која толико љубазна да ме хоће. Он ме увери да ћу срести, не једну, већ двадесет или тридесет, међу којима ће ми само бити тешко да изаберем. И, мање што ме је конкало да окушам, срећу колико да му угодим, запитах филозофа како се може доћи у везу са тим ваздушним особама.

— Ништа није лакше, одговори ми. Довољно је једна стаклена лопта чију ћу вам употребу објаснити. Имам код куће приличан број таквих лопти, и ускоро ћу вам дати, у својој соби за рад, сва потребна објашњења. Ну за данас је доста.

Он устаде и пође склони где нас је возар опружен полеђушке чекао и хркао према месецу. Када дођосмо на обалу, он живо пође и одмах се изгуби у ноћи.

Од тога дугог разговора остало ми је нејасно осећање сна; помисао на Катарину ми је била много дража. Мимо узвишене разговоре што сам чуо, жудео сам да је видим, и ако нисам вечерао. Нисам био довољно прожет погледима филозофовим да бих могао да замислим ма што рујно на тој лепој девојци. Решно сам се да потпуно остварим своју срећу, пре но што узимам неку од тих дивних ваздушних вила које немају себи земаљских супарница. Само сам се плашио да, због тога што је доцкан у ноћи, Катарини не буде досадно да ме чека. Потрчим дуж реке, претрчим Краљев мост, и дохватим се улице Бак. За минут стигнем до Гренслске улице, где чујем узвике и звекст мачева. Вика је долазила из куће коју ми је Катарина описала. Тамо, по калдрми су се кретале сенке и светиљке, и чули се гласови:

— У помоћ, Исусе! Хоће да ме убију!... Удри капуцина! Смело напред! Боди! — Исусе, Маријо, помозите ми! — Гледај неваљалца! Удри! удри! Бодите, угурсузи, бодите снажно!

Прозори се отвараху на оконим кућама и кроз њих се помаљаху главе у ноћним капама.

Од једном сва та вика и то кретање прође покрај мене као хајка кроз шуму, и ја познах брата Анжа који је тако брзо бежао да су га сандале ударале по стражњници, а три велика обенењака од слугу, наоружани као Швајцарци, јурили су за њим сустопнице и боли му кожу врховима халебарди. Њихов господар, млад племић, низак и румен, подстицао их је једнако гласом и покретом, као што се соколе керови.

— Удри! удри! Боди! Животиња је жилава.

Када он би према мени:

— О! господине, рекох му, ви баш немате милости.

— Господине, рече ми он, види се да вам капуциније миловао драгану и да нисте изненадили госпођу, ову овде, у наручју те прљаве животиње. Прогледа се кроз прсте своме зајмодавцу, јер знамо да живимо. Али капуцина ни да примиришемо. Гледајте неваљалицу!

И он ми показа Катарину у кошуљи, под вратима, очију сјајних од суза, рапчупану, која је крхала руке, лепша по икада и шалутала једва чујним гласом, који ми је душу раздирао:

— Не убијте га! То је брат Анж, то је браца.

Лакејски обсењаци се вратеше, изјављујући да су престали с гоњењем када су видели стражу, али не пре то што су заболи једно по прста своја копља у стражњицу светога човска. Ноћних капа несташе с прозора, који се затворише, и, док је млади господар говорно са својим људима, ја се приближим Катарини, на чијим се образима сушиле сузе, у лепим рупицама при осмеху.

— Јадни брат је спасен, рече ми она. Људи су страшни. Када вас воле, неће ни за шта да знају.

— Катарина, речем јој увређен. Јесте ли ме звали да присуствујем свађи између ваших пријатеља? Авај! Немам права да у њој учествујем.

— Имали бисте, господине Жаче, имали бисте да сте хтели.

— Па ви сте, рекох јој, личност која има највише удварача у Паризу. Ништа ми нисте рекли о овоме младаме племићу.

— Зато што ми није пало на ум. Он је изненада дошао.

— И затекао вас је с братом Анжом.

— Учинило му се да је видео оно што није било. То вам је манић човек, коме се ништа не може да докаже.

Кроз раскопчану кошуљу видела се међу чипкама једра дојка као лепа воћка, закићена пунољком од руже. Ја је притиснем у наручја и покрих јој груди пољупцима.

— О, небо! узвикну она, зар на улици! Пред Г. од Анктила, који нас гледа!

— Ко је то, Г. од Анктила?

— Онај што је злостављао брата Алижа, ко други!

— Зацело, Катарина, други и нису потребни, ваши су пријатељи уз вас у знатноме броју.

— Господине Жаче, не вређајте ме, молим вас.

— Не вређам вас, Катарина; признајем ваме дражи, којима бих желео да одам исту почаст као и толики други.

— Господине Жаче, то што велите страховито мирине на печењарницу вашег оца.

— Некада сте били задовољни, госпојце Катарина да омиринете њено огњиште.

— Срам вас било! неваљалче! простаче! Он вређа жену!

Како је почела да виче и грди, Г. од Анктила остави своје људе, приђе нам, угура је у кућу, називајући је обешеницом и неваљалицом, уђе за њом у алеју, и затвори ми врата пред носом.

Целу недељу дана после тога неугоднога догађаја мислио сам само на Катарину. Њена се слика сипјала на листовима инфолија над којима сам био нагнут у књижници, поред свога доброг учитеља: и Фотије. Олимпиодор, Фабриције, Восије говорили су ми само о малој девојци у чипканој кошуљи. Ова су ме привиђања вукла лениости. Попустљив према другима као и према себи, Г. Жером Коањар се добродушно осмехивао због моје збуњености и расејаности.

— Жаче Турнбронну, рече ми једнога дана тај добри учитељ, зар вас не изнепађују промене у погледима на морал кроз векове? Скупљене књиге у ову дивну Астарапијску књижницу сведоче вам о непоузданости људи у томе предмету. Што о томе говорим јесте, сине, да улијем у ваши дух ту поуздану и спасоносну мисао да добрих обичаја нема ван религије и да су филозофске изреке, које хоће да установе природни морал лудорије и будалаштине. Природа нема смисла за лепе наводке, и она је, по себи, немарна, и не познаје ни зло ни добро. Она се налазе у божанској Речи, о коју се не треба огрешипти, ако се за тим не покајемо као што ваља. Људски су закони засновани на корисности, а та корисност може бити спољна и преварна, јер се, разуме се, не зна шта је људима корисно, ни шта им је стварно потребно. А у Обичајном праву има половина чланова који су се родили из празнотеорија. Како их држе претње и казне, лукавство и претварање могу да изиграју људске законе. Сваки човек који уме да мисли стоји изнад њих. Они спутавају само будале.

»Није тако, сине, с божанским законима. Они пису

прописани, не могу се обични и стални су. Они су привидно бесмислени и крију несхватљиву мудрост. Што вређају наш разум, долази отуда што су изнад њега и што се слажу са правом сврхом човековом, а не са привидном. Треба их вршити када је човек срећан да их познаје. Ипак, радо признајем да је вршење тих закона, који се налазе у Декалогу и у заповестима Цркве, тешко, у најчешће случајева, чак и немогуће без Божје милости, која покашто споро долази, пошто је наша дужност да се надамо. Зато смо сви бедни грешници.

»У томе се ваља дивити склопу хришћанске вере, која поглавито на покајању заснива спасење. Вреди пажње, сине, да су покајници највећи свеци, и, како је покајање сразмерно греху, у највећим грешницима се налази градиво за највеће свеце. Ту бих доктрину могао да поткрепим многим дивним примерима. Ну, доста сам о томе говорио да вам покажем да су основна грађа светљанства покуда, неумереност, нечисте жеље пути и духа. Потребно је само, када је човек прикупио ту грађу да је обради по богословској уметности и да од ње тако рећи изваја лик кајања, што је посао од неколико година, од неколико дана, а покашто од само једнога тренутка, као што се види у случају потпунога кајања. Жаче Туриброшу, ако сте ме добро разумели, нећете се морити бринући се бедно да постанете поштен човек по погледима људским, ви ћете се само старати да задовољите божанску правцу.

Осећао сам дубоку мудрост која лежи у мислима мога доброга учитеља. Бојао сам се само да тај морал, ако буде дословно примењен, не наведе човека да чини што је најгоре. Саопштинх своју бојазан Г. Жерому Коаљару, који ме умири овим речима:

— Јакобусе Туриброшу, ви не водите рачуна о опоме што сам вам нарочито нагласио, а то је да оно што ви називате најгоре јесте то само по мишљењу законодаваца и судија, како грађанских тако и духовних и у односу на људске законе, који су произвољни и пролазни, и да се, једном речју, тим законима покоравају меке душе. Човеку од духа мало је стало да врши оно што наређују правила која се примењују у Шатлеу или код

духовног судије. Њему је стало само до спаса душе своје и не мисли да беничаста ако се оде на небо заобилазним путевима којима су ишли највећи свеци. Да се блажена Пелагија није бавила послом од кога знате да живи Жанета свирачица на виоли, под тремом Светога-Беноале-Бетурне, та светитељка не би могла да учини велико и обилно покајање, и веома је вероватно да не би, пошто би проживела као каква госпа у осредњој и обичној честитости, свирала у псалтерпону, у часу када вам говорим, пред светињом светих у којој почива у слави својој Свети Светих. Зар ви називате неуредним животом тако леп ред у животу жене којој је било писано да се посвети. Ни најмање! Једино Г. Поручнику полиције доликује да тако говори, који, после смрти, можда, неће добити ни последње местанце иза несрећница које данас тако ружно одвлачи у болнице. Сем губљења душе и вечне осуде, нема ни рђава живота, ни злочина, ни икаква зла на овоме пролазном свету, на коме све треба да се управља и удеси с обзиром на божански свет. Признајте, Туриброшу, сине, да дела која људи најјаче осуђују могу да доведу добру, и не покушавајте више да помирите људску правду са Божјом, која је једина истинита, не по нашем схватању, већ по дефиницији. А за сад бисте ме обавезали, сине, да потражите код Восија пет до шест нејасних израза које употребљава Панополитанац, са којим се ваља борити по мраку пуном замки, што је чудило и само велико срце Ајаксово, као што вели Хомер, краљ песника и историчара. Ови стари алхемичари имају тежак стил; Манлије је, пека опрости Г. од Астарака, ни-сао о истим предметима са више отмености.

Тек што мој учитељ изговори те речи, а намећу мене и њега искрсну сенка. То је била сенка Г. од Астарака, или тачније г. од Астарака сам, танак и црп као сенка. Било да није чуо говор, било да је с презрењем прелазно преко њега, он не показа љутње. На против, честитао је Г. Жерому Коањару на ревности и знању, и рече да рачуна на њега за довршење највећег дела које је икада човек покушао. Затим се окрете мени:

— Сине, рече ми, молим вас да сиђете у моју собу за рад где имам да вам саопштим тајну велике вредности.

Пођем за њим у собу у којој нас је први пут примио, мога доброг учитеља и мене, онога дана кога нас је узео себи у службу. Опет сам нашао у њој, поред зида, старе Египћане златнога лица. Стаклена лопта величине бундеве била је на столу. Г. од Астарака се спусти на софу, даде ми знак да седнем испред њега и, пошто два до три пута пређе преко чела руком у драгом камењу и урочицама, рече ми:

— Сине, нећу да вас вређам мислећи да вам је остало и трага сумње у постојање Силфа и Саламандри, после нашега разговора на Лабудском острву. Оно је исто онолико стварно колико и људско, па чак и више, ако се стварност цени дужином појава којима се показује, јер је оно дуже од нашега. Саламандре преносе из века у век своју вечиту младост; неке од њих су виделе Ноја, Менсса и Питагору. Богатство њихових усмена и свежина њихових сећања чине њихове разговоре веома привлачним. Чак се говорило да оне стичу бесмртност у људскоме наручју и да их нада да вечно живе привлачи у постеље филозофа. Али, то су лажи које не могу обманути разуман дух. Свако спајање полова, дајеко од тога да обезбеђује бесмртност драганима, јесте знак смрти, и када бисмо вечно живели, не бисмо познали љубави. Па тако мора бити и са Саламандрама, које у наручју мудраца траже ону једину бесмртност: бесмртност рода. А то је и једина којој се с разлогом можемо падати. И ако обећавам себи да, помоћу науке, продужим знатно човечји век, и да га проширим барем на пет до шест векова, никада себи писам ласкао, да му обезбедим бескрајно трајање. Било би безумно предузети нити противу природнога реда. Одбаците, дакле, сине, као бесмислене приче мисао о бесмртности коју даје један пољубац. Срамота је за многе кабалистичаре да су је само и имали. Али исто је тако истинита да су Саламандре склониле да заволе људе. Ви ћете ускоро то искусити. Ја сам вас довољно спремио за њихову посету, и, пошто, рачунајући од ноћи када сам вас посветио, нисте имали нечиста додира са женом, ви ћете примити награду за своју уздржљивост.

Моја природна искреност је патила због похвала

које сам заслужно мимо своју вољу, и помислих да при-
знам Г. од Астарака своје грешне помисли. Он ми не даде
времена да се исповедим, и рече живо:

— Сине, остаје ми само да вам дам кључеве који
ће вам отворити царство Духова. И то хоћу одмах да
учиним.

И, пошто устаде, приђе столу и стави руку на лопту
која је запремала половину стола.

— Ова је лопта пуна, рече, сунчаног праха, који ви
не видите због његове чистоте. Јер је он сувише танан да
га неспретна чула човечја могу да примете. Тако, сине,
најлепши делови васељене пзмичу нашем погледу и по-
казују се само научнику који има справе погодне да их
открије. Ваздушне реке и поља, на пример, ви не видите,
и ако је стварно њихов изглед хиљаду пута богатији и
разноврснији од најлепшега земаљскога предела.

— Знајте, дакле, да се у овој лопти налази сунчани
прах извапредно погодан да распали ватру која се на-
лази у нама. И учин тога усхићења се одмах осети. Он
се састоји у тананости чула услед које можемо да видимо
и додирнемо ваздушне прилике које лебде око нас. Чим
будете одбили печат што затвара грло ове лопте
удахнули сунчани прах који ће се из ње извити, ви ћете
видети у соби једно или више бића налик на жене са
кривим линијама тела, али лепшим по што је икада
каква жена била, и то су те Саламандре. Несумњиво
је да ће вам се она коју сам видео, прошле године, у пе-
чењарници вашег оца указати прва, јер јој се допадате,
и саветујем вас да што пре задовољите њене жеље.
Дакле, наместите се угодно у наслоњачу, пред овај сто,
отпушите лопту и удишите полако садржину. Одмах
ћете осетити како се све што сам вам казао остварује
тачку по тачку. Ја вас остављам, Збогом.

И њега нестаде, по његову обичају, од једном. Оста-
дох сам пред стакленом лоптом, оклевајући да је отпу-
шим, из страха од какве опојне паре. Мислио сам да је,
можда, Г. од Астарака, у њу затворио, како његова
вештина тражи, паре које успављују оне који их удишу
и дају им у сновима Саламандре. Још нисам био довољно

филозоф да будем срећан на овај начин. Можда, помислих, та пара баца у лудило. Најзад, сумња ме толико обузе, помислих у једном тренутку да одем у књижицу да потражим савет од Г. опата Коањара, свога доброга учитеља. Али одмах увидех да би труд био некористан. Чим ме чује, помислих, да говорим о сунчаном праху и ваздушним Генијима, он ће ми рећи: »Турнброшу, сине, пазите да никада не поверујете бесмислицама, већ да се у свему ослоните на свој разум, осим када се тиче наше свете вере. Маните се лопти и праха, и свих осталих лудости кабалистике и спагпичке вештине.

Чинило ми се да чујем како он сам овако говори, између два умиривања бурмута, и нисам знао шта да одговорим на тако хришћанске речи. А опет осећао сам у коликој ћу забуну бити када ме Г. од Астарака запита шта је са Саламандрама. Шта да му кажем? Како да му признам уздржавање и бојазан, а да у исто доба не издам своје неповерење и страх? А за тим, и ако нисам био свестан тога, желео сам да окушам срећу. Нисам лаковеран. Веома сам, напротив, склон да сумњам, и та ме склоност наводи да не верујем ни ономе што је очигледно и што се види, као и осталоме. На све што ми се необичнога каже, ја помислим: »А зашто не?« То »зашто не« наносило је штету, пред лоптом, мојој природној проницљивости. То »зашто не« наводило ме је лаковерју, и занимљиво је приметити овом приликом да: не веровати ни у шта, значи веровати у све, и да не ваља држати свој дух потпуно слободан ни празан, из страха да се у њ не нагомилају производи необична облика и тежине, који не би могли да нађу места у духовима разумно и осредње снабдеваним веровањима. Док сам се држећи руку на печату од воска, сећао онога што ми је мајка причала о чаробним боцама, моје »зашто не« ми је напутало да се може бити, у сунчаном праху, виде ваздушне виле. Али чим се та мисао, пошто продре у мој дух, хтеде да настане у њему и угодно смести, мени се учини смешна, бесмислена, наказна. Идеје постају брзо смеле када се уселе у нас. Мало их је које су што друго до љунке пролазнице; а ова је изгледала луда. Док сам

се питао: Хоћу ли да отворим? нећу ли да отворим? печат, који сам једнако стискао, сломи се у мојој руци и боца се отвори.

Чекао сам, посматрао. Ништа не видех, ништа не осетих. Био сам разочаран, толико је нада да ће нам се нешто неприродно десити брза и вешта да се увуче у нашу душу! Ништа! чак ни нејасна и неодређена илузија, непоуздана слика! Десио се што сам предвидео: какво разочарење! Није ми било право. Заваљен у наслоњачу, клео сам се, пред Египћанима дугуљастих очију који су били око мене, да боље оградим у будуће своју душу од лажни кабалистичарских. Још једном признах мудрост моме доброме учитељу и реших се, по његову примеру, да се руководим разумом у свему што се не тиче хришћанске и католичке вере. Очекивати посету госпе Саламандре, да чудне безазлености! Је ли могуће да има Саламандри? Шта знамо, и »зашто не?«

Време, загушљиво од подне, тешко је морило. Укочен услед дугих дана мира и непокретности, осећао сам на челу и трепавицама терет. Блпска бура ме сасвим отроми. Опустих руке и, заваљене главе, затворених очију, заспим полусном пуним Египћана од злата и пролазних сенки. То неодређено стање, у коме је једино осећање љубави живело у мени као ватра у ноћи, трајало је не знам колико времена, и ја се пробудих па лаки шум корака и шуштање хаљине. Отворих очи и кликнух.

Преда мном је стајало дивно створење, у хаљини од црна сатина, са капом од чипке, припурасто и плавооко, правилних прта у свежој и чистој пути, обних образа и оживљених усана невидљивим пољупцем. Испод кратке хаљине виделе се мале, смеле, веселе и духовите ноге. Стајала је право, обла, нешто пуна у своме чулноме савршенству. Видео се, под траком од кадифе око врата, четвртаст део мрких али сјајних груди. Она ме је радо знало гледала.

Рекао сам да ме је спавање расположило за љубав. Устадох, прискочих.

— Опростите ми, рече она, тражила сам Г. од Астарака.

Ја јој рекох:

— Госпођо, Г. од Астарака не постоји. Постојимо само ви и ја. Чекао сам вас. Ви сте моја Саламандра. Отворно сам кристалну боцу. Ви сте дошли, ви сте моја. Узех је у наручја и покрих пољупцима сву пут коју моје успе среташе ван одеће.

Она се оте и рече:

— Ви сте луди.

— Природно је, одговорих јој. Ко не би био на моме месту.

Она обори очи, зарумене се и осмехну. Ја клекох.

— Пошто Г. од Астарака није овде, ја идем.

— Останите, узвикнух и гурнух шип.

Она ме запитала:

— Знате ли да ли ће скоро доћи?

— Не! госпођо, неће задуго доћи. Оставио ме је сама са Саламандрама. А ја желим само једну, а то сте ви.

Узнем је у наручје, однесем је до софе и паднем на њу с њоме и покријем је пољупцима. Нисам више знао за себе. Она је викала, ја нисам чуо. Гурала ме је шакама, гребла ноқтима, и та узалудна одбрана распаљивала је моју пожуду. Ја је стисках, грлих, заваљену и рашчупану. Њено клопуло тело попусти, она зајмуре; а одмах затим осетим, у својој победи, како ме њене лепе помпрене руке стежу.

А када се, авај! растависмо из дивнога загрљаја, погледасмо се изненађени. Заузета да пристojно дође к себи, она је дотеривала сукње и ћутала.

— Волим вас, рекох јој. Како вам је име?

Нисам мислио да је Саламандра, и, истину говорећи нисам ни веровао.

— Зовем се Јахела, рече ми она.

— Шта! Ви сте Мозандова синовница?

— Јесам, али ћутите. Да оп зна...

— Шта би учинио?

— О! мени баш ништа. Али вама много зла. Он не воли хришћане.

— А ви?

— О! ја не волим Јевреје.

— Јахела, волите ли ме мало?

— Па чини ми се, господине, да је такво питање увреда, после онога што смо једно другоме рекли.

— Истина је, госпођице, али ја се старам да ми опростите за наглост, жустрину, које се нису претходно обратиле вашим осећањима.

— О! господине, не правите се кривљим него што сте. Све ваше наваљивање и жустрина не би вам били корисни да ми се нисте допали. Мало час, када сам вас видела како спавате у наслоњачи, учинили сте добар утисак на мене, причекала сам да се пробудите, а остало знате.

Одговорих јој пољупцем. Да дивнога пољупца. Учинило ми се да осећам како ми се у устима топе пољске јагоде. Жудиња се опет пробуди у мени и ја је страсно притискивах на срце.

— Овога пута не журите се много, и немојте да мислите само на себе. Не треба бити себичан у љубави. То младићи не знају довољно. Али могу да науче.

Ми потонусмо у попор сласти. После чега ми дивна Јахела рече:

— Имате ли чешаљ. Рашчупана сам као вештица.

— Јахела, одговорих јој, чешља немам; ја сам очекивао Саламандру. Ја вас обожавам.

— Обожавајте ме, пријатељу, али чувајте тајну. Не знате какав је Мозаид.

— Шта! Јахела! зар је он тако страشان у сто тридесет година, од којих је седамдесет и пет провео у пирамиди.

— Видим, пријатељу, да су вам чуда напричали о моме стрицу, и да сте били безазлени да поверујете. Не зна се колико му је година; и ја сама не знам, од када га знам он је стар. Само знам да је чврст и необично снажан. Држао је банку у Лисабону, где је убио некога хришћанина кога је затекао са стрипом Мирнамом. Побегла је одатле и повела ме собом. Од тада ме воли као рођена мајка. Говори ми као што се деца говори и плаче када ме гледа како спавам.

— Станујете ли с њиме.

— Да, у чуваревој кућници на другом крају парка.

— Знам, тамо се иде стазом Мандрагора. Како је

могуће да вас раније нисам срео. Каковој злој срећи имам да захвалим што вас нисам видео, и ако сам живео поред вас? Али, шта кажем, живео? Значи ли живети, а не познавати вас? Ви сте дакле затворени у тој кућници?

— Истина је да живим веома повучено и да не могу да идем као што бих хтела у шетњу, по трговинама и у комедију. Мозанд ми из љубави не допушта никакву слободу. Љубоморно ме чува и, осим шест златних шоља које је понео из Лисабона, само мене на свету воли. Како мене много више воли по што је волео стрину Мириам, он би вас убио, пријатељу, много лакша срца по онога Португалца. Ја вам то велим да бисте чували тајну и што то не може да уплаши срчана човека. Јесте ли од угледног положаја и сипи пмућне породице, пријатељу?

— Авај! нисам, одговорих, отац ми је занатлија и држи као неку трговину.

— Припада ли којој политичкој странци? има ли какву службу у финансијама? Не? То је штета. Онда вас треба волети само због вас. Али реците ми истину: Хоће ли Г. од Астарака скоро доћи?

На то име, то питање, страшна сумња сени ми кроз главу. Помислих да ми је ту чаробну Јахелу послао ка-балистичар да одигра према мени улогу Саламандре. Чак сам је у себи оптуживао да је нимфа старога лудака. Да бих одмах био начисто са тиме, упитах је из небуха да ли има обичај да буде Саламандра овога дворца.

— Не разумем вас, одговори она, гледајући ме очима пуним безазлена изненађења. Говорите као и Г. од Астарака, и мени би се чинило да имате исте бубе у глави, да нисам искусила да вам жене нису одвратне као њему. Он не може ни очима да их гледа, и мени је веома неугодно да га видим и да говорим с њим. Ну, ипак сам њега тражила мало час, када сам вас нашла.

У радости што сам умирен, покрих је пољупцима. Она се намести да видим да има црне чаране стегнуте изнад колена подвезама на чијим су копчама били дијаманти, што ме наведе на мисли које су јој годиле. Шта више, она ме је подстицала на тај разговор с много вештине и страсти, и ја приметих да је њу игра почела да забавља тек онда када сам ја њоме био скоро уморен. Ипак, учи-

ним све што сам могао и био сам срећан и овога пута да поштедим ову лепу девојку увреде коју није ни најмање заслуживала. Изгледало ми је да није била незадовољна мноме. Она мирно устаде и рече ми:

— Зар збиља не знате да ли ће скоро доћи Г. од Астарака? Признаћу вам да сам дошла да потражим на рачун плате стричеве малу суму новаца која ми је тренутно веома потребна.

Ја извадих из кесе, извињујући се, три талира која су у њој била и она их изволе примити. То је било све што ми је остало од веома ретке издашности кабалистичареве који је, проповедајући да презире новац, по несрећи заборављао да ми даје плату.

Запитах госпођицу Јахелу да ли ћу имати част да је опет видим.

— Имаћете, рече она.

Ми се договорисмо да долази поћу у моју собу када год буде могла да се измакне из кућице у којој је чувана.

— Обратите пажњу само, рекох јој, да су моја врата четврта са десне стране, у ходнику, и да су пета опата Коањара, мога доброга учитеља. Остала, додах, воде само на таване у којима станују два или три слуге и више стотина пацова.

Она ме увери да ће водити рачуна да се не превари, и да ће куцати баш на моја врата.

— Уосталом, рече она још, ваш ми опат Коањар изгледа прилично добар човек. Чини ми се да немамо рашта да се бојимо њега. Видела сам га, кроз прозор, када је посетио стрица. Учинио ми се љубазан, и ако сам једва чула што је говорио. Нарочито његов нос ми се учинио веома духовит и даровит. Онај који га носи мора да је довитљив и ја бих желела да га упознам. Човек увек добија када општи са духовитим људима. Само ми је жао што се није допао стрицу због својих слободних речи и подсмевачке нарави. Мозанд га мрзи, а његова је мржња толика да о њој хришћанин не може да створи појам.

— Госпођице, рекох јој, Г. опат Коањар је веома учен човек и, што је још више, филозоф и добар. Он познаје свет и имате права што мислите да уме да да добар савет. Ја се управљам по његову мишљењу. Али, реците

ми, зар нисте видели и мене, тога дана, кроз прозорче о коме говорите?

— Видела сам вас, рече ми, и неку да вам кријем да сте ми се донали. Али морам да се вратим стрицу. Збогом.

Г. од Астарака не пропусти да ме запита у вече, после вечере, шта је са Саламандрама. Његова радозналост ме је доводила мало у забуну. Одговорих му да је састанак превазилазно моје наде, али да мислим да треба да ћутим као што се пристоји у таквим случајевима.

— То ћутање, сине, некорисно је у вашем случају како ви мислите. Саламандре не траже да се чува тајна љубави које се оне не стиде. Једна од тих вила, која мене воли, нема лепе забаве, у моме одсуству, до да реже почетно слово мога имена уплетено са својим на кору дрвета, као што се можете уверити разгледајући стабла пет, шест борова чије поносите врхове одавде видите. Ну, зар нисте приметили, сине, да љубав с њима, која је зацело дивна, не само да не замара, већ даје срцу нову снагу? Убеђен сам да, ћете ви после онога што вам се десило, провести ноћ у превођењу и превести бар шездесет страна Зозима Панополитанца.

Признах му да ми се, напротив, веома спава, што он објасни новим првога састанка. И тако тај велики човек оста убеђен да сам видео Саламандру. Није ми било драго да га варам, али сам морао, а и он је сам себе толико varaо да није било могуће увекати много његове плузије. Пођох, дакле, да с миром почнем: и, пошто легох у постељу, угасих свећу после најлепшега дана свога живота.

Јахела одржа реч. Одмах прекосутра дође и куцну на моја врата. Било нам је много лепше у мојој соби него у соби за рад Г. од Астарака. И оно што је било када смо се први пут упознали било је дечја игра према ономе чему нас љубав научи при нашем другоме састанку. Она се истрже из мога наручја пред свануће, кукући се по хиљаду пута да ће ми скоро опет доћи, зовући ме душом, животом, драганом.

Тога дана устанем врло доцкан. Када сиђем у књижницу, мој је учитељ већ био у тој над папирусом Зозимовим, с пером у једној руци и стаклом за увељичавање у другој, и достојан дивљења од стране свакога који се разуме у књижевности.

— Жаче Турнброшу, рече ми, највећа је тешкоћа при овоме читању што се слова могу побркати, и веома је важно за успешно тумачење да се направи списак слова код којих се можемо преварити, јер, ако то не учинимо, стављамо на коцку да усвојимо рђаве начине, на своју вечиту срамоту и заслужену покуду. Данас сам починио смешних грешака. Мора да ми је дух, овога јутра, збуњен оним што сам ноћас видео и о чему ћу да вам причам.

»Како сам се пробудио пред зору, зажелим да попијем гутљај онога белог вина, због кога сам као што се сећате честитао јуче Г. од Астарака. Јер има, сиине, између бела вина и петлова појања, симпатије која зацело постоји од времена Нојева, и убеђен сам да је свети Петар, оне свете ноћи када је био у двориништу великога првосвештеника, попио с прста бела вина мозелскога, или бар орлеанскога, да се не би одрекао Исуса пре него што

петао запева по други пут. Ну, ми не треба ни најмање да жалимо због тога рђавог дела, јер је важно да се про-
роштва испуне; и да тај Петар или Кефа није учинио, те
поћи, најружније дело, он не би био данас највећи све-
тац раја и камен темељац наше Цркве, на забуну чести-
тих људи световних, који виде да кључеве њихова вечна
блаженства држи подла хуља. О спасоносни примере, што
водиш човека на пут спасења, изводећи га из схватања
човечанске части! О дивни склопе религије! О божанска
мудрости, што подстичеш скромне и бедне да понизе сил-
не! О чудо! О тајно! На вечиту поругу фарисеја и људи од
права, неотесани лађар са језера тиберијадског, коме су
се због беспримерна кукавичлука ругале слушкиње што
су се грејале с њиме, простак и плашљивац који се од-
рече учитеља и вере пред женама зацело мање лепим од
собарице жене краљева судије, носи на челу троструки
венац, на прсту поглаварски прстен, стоји над првосве-
штеницима, краљевима и царевима, има права да веже и
дрешни; најчеститији човек, најчеднија госпођа неће ући
на небо без његова допуштења. Али, реците ми, молим
вас, сине, о чему оно беше реч у мојој причи, када сам
се побркао овим великим светим Петром, поглавицом
апостола. Чини ми се да сам вам говорио о чаши бела вина
коју испих пред зору. Сиђох у кошуљи у ћилер и из-
вадих из извесног ормана, од кога сам у вече мудро узео
кључ, боцу коју са задовољством испих. После тога, пе-
њући се уз степенице, сретнем, између другог и трећег
спрата малу девојку у беломе, која је силазила низ сте-
пенице. Пођем за њом, стигнем је, загрлим је и пољубим
услед изненадне и неодољиве симпатије. Не кудите ме,
сине; и ви бисте то учинили на моме месту, а може бити
и више. Девојка је била лепа, личила је на собарицу го-
спође жене краљевскога судије, а била је још живљег ока.
Није смела да виче. Шапутала ми је: »Пустите ме, пу-
стите ме, ви сте луди!« Гледајте. Туриброну, још носим
на руци трагове њених noktију. Камо среће да сам за-
држао на устима исто тако свеже осећање пољупца који
ми је дала!

— Шта, господине опате, дала вам је пољубац?

— Будите уверени, сине, одговори мој добри учитељ,

да бисте ви на моме месту добили као и ја, под условом разуме се да сте умели, као што сам ја, да уграбите прилику. Чини ми се да сам вам рекао да сам држао чврсто у своје загрљају ту госпођицу. Покушавала је да бежи, угушивала узвике, жалила се шапатом.

— Пустите ме, молим вас. Ево свиће, још који тренут и ја ћу пропасти.

Њен страх, плашња, опасност, има ли варварина кога то не би дирнуло. Уцених јој слободу пољупцем који ми одмах даде. Верујте ми на реч, дивнијега нисам никада добио.

На овоме месту своје приче, мој добри учитељ, подижући нос да ушмркне бурмута, виде моју забуну и мој бол, што он схвати за изненађење.

— Жаче Турнброшу, настави, оно што ћу вам још рећи још ће вас више изненадити. Пустих дакле с жаљењем ту лепу госпођицу; али ме радозналост изазва да пођем за њом. Сиђох низа степенице иза ње, видех је где прође предсобље, изиђе кроз мала врата што гледају у поље, с оне стране с које се парк најдаље пружа, и потрча алејом. Ја потрчах за њом. Мислио сам да зацело неће далеко у белим хаљинама и поћној капи. Она пође путем Мандрагора. Моја се радозналост удвоји и ишао сам за њоме до кућице Мозандове. У томе се тренутку тај гадни Јеврејин указа на прозору у хаљини и великој капи, као оне фигуре што се појављују у подне у оним старим часовницима који су више у готскоме начину и смешније од цркава у којима се чувају, на радост глупака и у корист црквењака.

»Он ме спази у зеленом баш у тренутку, када је лепа девојка, хитра као Галатеја, узлазила у кућицу; тако да је изгледало да је гоним по обичају, начину и навици сатирѧ о којима смо говорили једнога дана, тумачећи лепа места код Овида. И моја је одећа доприносила сличности, јер чини ми се, синне, да сам вам казао да сам био у кошуљи. Када ме виде, очи Мозандове почеше да сипају варнице. Он извуче испод свога прљавог огртача доста леп нож са два реза и махао је њиме кроз прозор руком која није ни мало изгледала тешка од старости. За то време ме је ружно на два језика. Да, Турнброшу, моја гра-

матичка знања ми допуштају да кажем да је то чинио на два језика и да је шпањолски или боље рећи португалски био измешан са јеврејским. Беснео сам што не разумем тачан смисао, јер ја не разумем те језике и ако их разликујем по извесним гласовима који се често понављају. Али је вероватно да ме је оптуживао да хоћу да заведем девојку, за коју мислим да је његова синовица Јахела, коју је, ако се сећате, Г. од Астарака, често именовао; по томе су те грдње имале нешто ласке, јер овакав какав сам услед година и умора од немирнога живота ја не могу да полажем на љубав чедних девојака. Авај! сем да postanем епископ, то је јело које нећу никада више окусити. То ми је жао. Чу, не треба се тврдоглаво држати пролазних задовољстава овога света, и ми ваља да се оставимо онога што нас оставља. Елем, Мозаид, машући ножем, избацивао је из грла наизменично промукле гласове и оштро штектање, тако да сам био наружен и покућен у песми или понева. И не ласкајући себи, сине, могу да кажем да ми је рекао достојанственим и свечаним гласом да сам блудник и заводник. Када је Мозаид завршио своја проклињања, ја сам се трудио да му на два језика одговорим, као што ме је он и напao. Одговорих му на латинском и француском да је човекоубица и скрвнители, јер је убијао децу и пробао свету хостију. Свеж јутарњи ветар дувајући ми намећу ногу подсети ме да сам у кошуљи. Био сам мало у забуну, јер је очигледно, сине, да је човек који је без чакшира у незгодном положају да брани свете истине, да обара заблуде и прогони злочине. При свему томе, ја му нацртам ужасне слике његових злих дела и запретих му божанском и људском правдом.

— Шта! добри учитељу, узвикнух, тај Мозаид, који има тако лепу синовицу, клао је новорођенчад и пробадао свету хостију?

— Не знам, одговори Г. Жером Коањар, и не могу ништа да знам. Али то су његови злочини, јер су то злочини његова племена, и ја сам могао да му их припишем без увреде. Прогонио сам у томе неверицику дугу поворку предака злочинаца. Јер, ви морате знати шта се говори о Јеврејима и о њиховим ужасним обредима. Има у старој

космографији министерској слика која представља како Јевреји унакажују дете, и они се на њој распознају по точку или точкућу од чоје који носе на својој одећи, у знак бенчаша. Ја пак не верујем да је то у њих домаћи и свакодневни обичај. Исто тако сумњам да су сви из-реалити склони да вређају свете ствари. Оптуживати их за то, значи сматрати их да су дубоко као и ми прожети божанственошћу Нашега Господа Исуса Христа. Јер се скрнављење не може да замисли без вере, и Јеврејин који пробада свету хостију самим тим одаје искрену част истини о промени хлеба и вина у тело и крв. То су, сине, приче које треба оставити незналицама, и, што сам их бацао у лице страшиноме Мозанду, писам радио по савету здраве критике, већ заведен неодољивом љутињом и гневом.

— О! господине, рекох му ја, могли сте да се задовољите пребацујући му за убиство португалчево кога је убио из љубоморе, јер је то убиство стварно.

— Шта! узвикну мој добри учитељ, Мозанд је убио хришћанина. То нам је, Турнброшу, опасан сусед. Али из овога догађаја ви ћете извући закључак који ја извлачим. Поуздано је да је његова синовница љубазница Г. од Астарака, из чије је собе излазила, када сам је срео на степеницама.

»Сувише сам одан вери и морам да жалим да тако мила девојка води порекло од племена које је разапело на крст Исуса Христа. Авај! не сумњајте, сине, овај ружни Мардокеј је стриц једне Естере којој није потребно да шест месеци буде у мирову уљу да би била достојна краљеве ложнице. Стари снагирички гавран није оно што се пристоји таквој лепотици и ја се осећам на-клоњен да се заинтересујем њоме.

»Мора да је Мозанд вешто крије, јер, када би се једнога дана указала на шеталишту, или у комедији, сутра дан би јој цео свет лежао пред ногама. Зар не бисте желели да је видите, Турнброшу?

Одговорих да бих веома желео, и ми се обојица зађурисмо у свој грчки.

Те вечери, када се нађосме у улици Бак, мој добри учитељ и ја, како је било топло, Г. Жером Коањар ми рече:

— Жаче Турнбронну, сине, зар не бисте окрепули на лево, у Гренелску улицу, да нађемо какву крчму. И осим тога треба да нађемо крчмара који даје по два марјаша лонац вина. Јер ја немам новаца, а мислим, сине, да и ви немате више од мене, на срамоту Г. од Астарака, који може бити прави злато, али га не даје својим секретарима и људима, као што се види по вањем и моме примеру. Оставља нас у јадноме стању. Ни марјаша немам у џепу и видим да то велико зло морам да поправим вештином и лукавством. Лепо је подносити мирне душе сиромаштво, као Епиктет, који у томе стече неумртлу славу. Али ме је веждање у томе уморило и навика ми је то учинила досадом. Осећам да је дошло време да променим врлином и да се научим како се има богатство а да оно нема мене, што је најузвишеније стање до кога се може да уздигне душа филозофова. Хоћу да ускоро остварим какву добит, да бих доказао да могу да останем мудар и у благостању. Мислим како ћу то да постигнем и ти видиш како то тражим, Турнбронну.

Док је мој добри учитељ тако говорио са племенитом пробранишћу, приближисмо се лепој кући у коју је Г. од Геритода сместио госпођицу Катарину. »Познаћете је, рекла ми је она, по ружама на балкону.« Није се довољно видело да их видим, али ми се учинило да их осећам. После неколико корачаји, познадох је на прозору, с лонцем воде, где залива цвеће. И када ме и она позна на улици, она се насмеја и посла ми пољубац. На то је нека

рука, кроз решетке прозорске, онамари, што њу толико зачуди да испусти лонац с водом, који у мало не паде на главу моме доброме учитељу. Ошамарене лепотице не-стаде, а онај што је онамарио, указа се место ње на про-зору, најме се преко решетке и довикну ми:

— Хвала Богу, господине, те ви нисте онај капуцин! Не могу да поднесем да моја љубазница шаље пољупце оној ружној животињи што једнако лута под овим про-зором. Овога пута немам да се стидим због њена избора. Изгледате ми честит човек и чини ми се да сам вас видео. Учините ми част да се попнете. Вечера ја готова. Оба-везали бисте ме да учествујете са господином опатом коме се сручио на главу лонац воде и који се отреса као покисао пас. После вечере играћемо карата, а када сване моћи ћемо да један другоме пресечемо гркљан. Али то ће бити само из учтивости и из почасти, јер стварно ова девојка не вреди ни једнога ударца мачем. То је неваља-лица коју више никад нећу да погледам.

Упознах у ономе што је тако говорио онога Г. од Анк-тила, кога сам некада видео да подстиче своје људе да боду брата Анжа у задњицу. Говорио је учтиво и сма-трао ме за племића. Осетих сву милост коју ми указује пристајући да ми пресече грло. Ни мој добри учитељ није био мање ганут толиком учтивошћу. Пошто је добро отре-сао воду:

— Жаче Турпбронну, сине, рече ми, не можемо да од-бијемо тако љубазан позив.

Два су лакеја већ сишла с буктињама. Они нас до-пратиле до дворане у којој су хладна јела била спрем-љена на столу осветљеном са два сребрна светњака. Г. од Анктила нас замоли да седнемо и мој добри учитељ веза убрус око врата. Већ је држао на виљушци дрозда када нам јецање допре до ушију.

— Не обраћајте пажње на то, рече Г. од Анктила, то Катарина јеца у соби у коју сам је затворио.

— О! господине, треба јој опростити, рече мој добри учитељ, који је сетно посматрао малу птицу на виљушци. И најлепша јела се чине горка, када су зачињена сузама и јецањем. Зар имате срца да оставите једну жену да плаче? Опростите овој, молим вас! Зар је она толико

крива што је послала пољубац моме младоме ученику, који је био њен сусед и друг из времена када још нису били успели, када су дражи ове девојке биле слављене само под лозама М а л о г а Б а х а. То је било са свим безазлено, ако је могуће да је какав поступак човечји, а нарочито женски, безазлен и без и једне мрље греха. Допустите још, господине, да вам кажем да је суревњивост готско осећање, жалостан остатак варварских обичаја којег не треба да буде у отменој и лепо рођеној души.

— Господине опате, рече Г. од Анктила, по чему мислите да сам суревњив? Нисам. Али не допуштам да ме жена исмејава.

— Ми смо играчка ветрова, рече с уздахом мој добри учитељ. Све нам се смеје, небо, звезде, киша, ветрови, сенка, светлост и жена. Допустите, господине, да Катарина вечера са нама. Лепа је, овеселиће сто. Све што би могла да учини, овај пољубац и остало, не чини је ружнијом. Неверство не квари жељино лице. Природа, која воли да их учини лепима, равнодушна је на њихове грешке. Учините као она, господине, и опростите Катарини.

Придружих своје молбе молбама свога доброга учитеља, и Г. од Анктила пристаде да ослободи заробљеницу. Он се приближи вратима одакле је долазила вика, отвори их и позва Катарину која одговори плачући још жељше.

— Господо, рече нам њен љубавник, ено је, лежи потрушкe на постељи, загнурила главу у јастуке и покрећући смешно боковима при сваком јецају. Погледајте само то. Ево за што ми трпимо толике муке и чинимо толике глупости!... Катарина, ходите на вечеру.

Али се Катарина није мицала и једнако је плакала. Он приђе и повуче је за руку, подиже је око паса. Она није хтела. Он је наваљивао:

— Чуј! ходи, мила моја.

Она се узјогуни да остави место, загрливши постељу и душеке.

Њен љубавник изгуби стрпљење, и викну сурово уз многе псовке:

— Устани, кујо!

Она се одмах диже, смешећи се кроз сузе, узе га под руку и уђе у трпезарију, са изразом срећне жртве.

Она седе између Г. од Анктила и мене, наслоњене главе на раме свога љубавника и тражећи погом моју ногу под столом.

— Господо, рече домаћин, опростите ми наглост коју не жалим, јер ми доноси част да вас угостим овде. Не могу збиља да поднесем све ђуди ове лепе девојке, и постао сам на крај срца од како сам је затекао са њеним капуцином.

— Пријатељу, рече му Катарина, притискујући ми ногу својом, вања љубомора вас води на рђав пут. Знајте да се мени допада само Г. Жак.

— Она се шали, рече Г. од Анктила.

— Не сумњајте, одговорих, она само вас воли.

— Не ласкајући себи, рече он, улио сам јој љубави према себи. Али она је каћиперка.

— Да се пије! рече Г. опат Коањар.

Г. од Анктила пружи велику боцу моме доброте учитељу и рече:

— Опате, ви који сте црквени човек, ви ћете нам рећи зашто жене воле капуцине.

Г. Коањар обриса усне и рече:

— То је због тога што капуцини воле с понизношћу и чине све што оне хоће. А и због тога што ни размисљање ни васпитање не слабе њихове природне нагоне. Господине, ваше је вино племенито.

— Чините ми много чести. Вино је Г. од Геритода. Узео сам му љубазницу. Зашто да му не узмем и вино.

— Ништа није правичније. Видим, господине, да сте ви изнад предрасуда.

— Не хвалите ме више по што заслужујем, опате, одговори Г. од Анктила. Моје рођење ми чини лакима ствари које би биле тешке обичним људима. Човек нискога порекла мора да се уздржава у свима поступцима. Он мора да буде поштен; али племић има права да се бине за Краља и задовољства. То га ослобођава да мисли на глупости. Служио сам под Г. од Вилара, ратовао сам у рату за наслеђе и ставио сам на коцку да будем убијен без разлога у битци код Парме. У накнаду за то имам, ваљда, права да лемам своје људе, да варам своје по-

веритеље, и да узимам жене својих пријатеља, ако хоћу, па чак и њихове љубавнице.

— Отмено говорите, рече мој добри учитељ, и показујете се суревљиви да сачувате права племства.

— Ја немам, настави Г. од Анктила, оне бојазни које улива страх многим људима и која само уздржава плашљивце и задржава беднике.

— Дивно! рече мој добри учитељ.

— Не верујем у врлину, рече он.

— Имате права, рече опет мој учитељ. Људска животина је тако начињена да не може да буде врла без штетне промене облика. Погледајте, на пример, ову лепу девојку што вечера са нама: њена мала глава, њене лепе груди, њен дивно обли трбух, и остало. Где би она на својој особи могла да скрије ма и једно зрно врлине? Нема места, толико је све то чврсто, сочно, једро и обло. Врлина, као гавран, станује у рушевинама. Она обитава у рунама и борама на телу. Ја сам, господине, који сам од детињства размишљао о строгим начелима вере и религије, нисам могао да улијем у себе по коју врлину до кроз проломе које су на моме телу учиниле патње и године. И при томе сам се више надахњивао поносом но врлином. Због тога сам уобичајно да читам божанскоме Творцу ову молитву: »Боже, спаси ме врлине, ако ме она удаљује од светињинства«. О! светињинство, ево печега што је могуће и потребно достићи! Ево за нас часнога краја. Само када бисмо могли да га достигнемо једнога дана! А док то чекамо, дајте да нијем.

— Поверићу вам да не верујем у Бога, рече Г. од Анктила.

— Овога пута вас кудим, господине, рече опет. Треба веровати у Бога и у све истине наше свете вере.

Г. од Анктила узвикну:

— Ви нам се ругате, опате, и мислите да смо глупљи но што смо. Не верујем, велим вам, ни у Бога, ни у ђавола, не идем никад на службу, сем на Краљеву црквену службу. Поповске придики су вам женска причања, која су се могла подносити још у доба када је моја баба видела опата од Кроази да, у женском оделу, носи па-

фору Светоме-Жаку-ди-О-Па. У то доба је можда било вере. Сада је више нема, Богу хвала!

— Тако вам свих светаца и свих ђавола, пријатељу, не говорите тако узвикну Катарина. Бог постоји, исто као што је и ова настета на столу, и доказ је што, будући једнога дана прошле године у великој невољи и оскудици, ја одох, по савету брата Анжа, и запалих свећу у цркви Калуцина, и сутра дан сретох на шесталинту Г. од Геритода, који ми даде овај хотел са целим намештајем, и подрум пун вина које данас пијемо, и довољно новаца да угодно живим.

— Срамота, срамота! рече Г. од Анктила, ова глупа девојка мена Бога у своје прљаве послове, то је толико ружно да вређа и атеисту.

— Господине, рече мој добри учитељ, боље је мешати Бога у прљаве послове, као што чини ова проста девојка, него га терати из света који је створио, као што радите ви. Ако и није послао овога богатога посредника Катарини, своме створењу, он јој је бар допустио да га сретне. Ми не познајемо његових путева, а што ова безазлена девојка каже садржи више истине, и ако у томе има мало богохуљења, од свих ташних речи које безбожник поносито налази на дну свога празнога срца. Ничега ружнијег нема од слободе духа којом се омладина данас поноси. Дршћем од вањних речи. Треба ли да на њих одговорим доказима из светих књига и из дела Отаца? Да ли да вам наведем Божје речи патријарсима и пророцима: *Si locutus est Abraham et semini ejus in sæcula?* Хоћу ли да изнесем пред ваше очи предања Цркве? Да ли да наведем противу вас углед оба Завета? Да ли да вас потучем Христовим чудима и његовим још чудеснијим речима? Не! не узимам светог оружја; бојим се да га не обесветим у овој борби, која није тога достојна. Црква, у својој мудрости, нам вели да се не треба изложити да се поука претвори у срамоту. Зато нећу износити, господине, истину којима сам отхрањен на подножју олтара. Али, не вршећи насиље над часном скромношћу моје душе и не излажући хуљењу Свете Тајне, доказаћу вам да се Бог намеће људском разуму; доказаћу вам то паганском филозофијом и чак речима безбожника.

Да, господине, доказаћу вам да га ви исповедате мимо своју вољу, и онда када велите да не постоји. Јер ћете ми признати да, ако на свету има реда, тај је ред божајски и потиче са извора и колевке свега реда.

— Тако је, рече Г. од Анктила изваљен на наслоњачу и милујући листове које је имао лепе.

— Дакле пазите, рече мој добри учитељ. Кад ви велите да Бог не постоји, ви само везујете мисли, сређујете разлоге и показујете собом начело сваке мисли и свакога разлога, а то је Бог? Може ли се само покушати да се докаже да он не постоји, а да не засија, и у најгорем размисљању, које опет остаје размисљање, нешто од склада који је он створио у васељени?

— Опате, одговори Г. од Анктила, ви сте духовит софиста. Познато је сада да је свет дело случаја, и не може се говорити о провиђењу од када су физичари видели, у догледима, крилате жабе на месецу.

— Е лепо, господине, рече мој добри учитељ, није ми жао што на месецу има крилатих жаба; те барске птице су достојни становници света који није освећен крвљу Нашега Господа Исуса Христа. Ми познајемо, то признајем, мали део васељене, и могуће је, како вели Г. од Астарака, који је у осталом луд, да је ова земља само кап блата у бескрају светова. Могуће је да звездар Коперник није сањао учећи да земља није средиште стварања. Читао сам да је неки Талијан, по пмену Галилеј, који је бедно умро, мислио као и Коперник; и ми видимо где сад мали Г. од Фонтнела прихвата те мисли. Али то су само таште слике, згодне да заведу слабе духове. Шта мари што је физички свет мањи или већи, оваква или онаква облика? Довољно је да се посматра само по одликама интелигенције и разума, па да се Бог у њему очигледно види.

»Ако вам размисљања мудра човека могу бити од какве користи, господине, ја ћу вам казати како ми доказ о постојању Бога, бољи од доказа светог Анселма и потпуно независан од доказа који излазе из Откровења, искрену од једном пред очи у свој светлости. Било је то у

Сеезу, има томе двадесет и пет година. Био сам секретар Г. епископа и прозори књижнице су гледали у двориште где сам свакога јутра видео једну девојку из кухиње да риба шерпење Господинове. Била је млада, висока и снажна. Мале науснице су јој сенчиле усне и давале њену лицу пркосну и поноситу драж. Њене замршене косе, мршаве груди, дуге руке, доликовале би и Адонису и Дијани, била је мушке лепоте. Волео сам је због тога; волео сам њене црвене и снажне руке. Ова је девојка изазивала у мени пожуду силну и сурову као што је и сама била. Ви знате колико су та осећања силна. Ја јој исказем своја кроз прозор, с мало речи и покрета. Она ми још краће каза да се слаже с мојим осећањима, и заказа ми састанак, за ту ноћ, на тавану где је лежала на сену, захваљујући доброти Господиновој, коме је прала судове. Нестрпљиво сам очекивао ноћ. И када најзад она покри земљу, узмем лествице и попнем се на таван где ме је девојка чекала. Прва ми је мисао била да је пољубим; друга да се дивим вези догађаја која ме је бацила у њена наручја. Јер, најзад, господине, млади свештеник, слушница, лествице, навилјак сена! Какав ред, каква доследност! какав скуи предодређених хармонија! каква веза узрока и последица! какав доказ о постојању Бога! То ме је ванредно зачудило, и мило ми је што могу да додам овај доказ из живота разложима које пружа богословље и који су, у осталом, потпуно довољни.

— Опате, рече Катарина, у вашој је причи то рђаво што девојка није имала груди. Жена без груди је као постеља без јастука. Знате ли, од Анктила, шта би требало да радимо?

— Знам, рече он, да играмо омбра који се игра у троје.

— Можете ако хоћете, настави она. Али молим вас, пријатељу, заповедите да се донесу луле. Ништа није тако добро као попунити лулу уз вино.

Слуга донесе карте и луле и ми запалисмо. Соба је била ускоро пуна густога дима у коме су напн домаћини и Г. опат Коањар озбиљно играли пикета.

Срџа је служила мога доброг учитеља, а Г. од Анк-

тила, коме се учини да га по трећи пут види где бележи педесет и пет место четрдесет, назва га варалицом, лоповом, коцкаром, и бацн му на главу боцу која се разби о сто и поплави га вином.

— Сада ћете морати, господине, да се помучите и отворите другу боцу, јер смо врло жедни, рече опат.

— Врло радо, рече Г. од Анктила, али знајте, опате, да отмен човек не бележи што није имао а краде карте само у игри с Краљем, где има разних личности којима ништа није дужан. Свугде на другом месту то је ружно. Желите ли, опате, да вас сматрају за пустолова?

— Пада у очи, рече мој добри учитељ, да се у игри карата или коцака куди оно што се препоручује у рату, трговању или политици, у којима је часно поправити неправичност среће. Не велим то зато што непотпунено играм карата. У томе сам, хвала Богу, веома исправан, и ви сте се преварили, господине, када вам се учинило да сам бележио што нисам имао. Да је другаче било, ја бих се позвао на пример благочестивога епископа женевскога, који се није устезао да вара при игри. Али ми пада у очи да су људи часнији у игри но у озбиљним пословима и да уносе више поштења у триктрак где им оно мало смета, а не уносе га у битку или у уговор о миру, где би оно било веома корисно. Елијен је, господине, написао на грчком књигу о стратегији, у којој показује колико су велике војсковође биле лукаве.

— Опате, рече Г. од Анктила, нисам читао вашег Елијена и нећу га читати свога живота. Али сам ратовао као сваки добар племић. Служио сам Краља осамнаест месеци. Тај је позив узвишен. Казаћу вам у чему се баш он састоји. Ту вам тајну могу да поверим, јер је чујете само ви, боце, господин, кога ћу кроз који час убити, и ова девојка што се свлачи.

— Да, рече Катарина, хоћу да останем у кошуљи јер ми је веома топло.

— Е лепо, рече Г. од Анктила, ма шта говориле новине, рат се састоји само из крађе кокошију и свиња сељачких. Војници се у рату брину само о томе.

— Имате права, рече мој добри учитељ, и некада се

у Галији говорило да је војникова драгана госпођа Кока. Али вас молим да не убијете Жака Турнброша, мога ученика.

— Опате, рече Г. од Анктила, то ми част налаже.

— Ох! рече Катарина, дотерујући чипку од кошуље на грудима, овако је много боље.

— Господине, настави мој добри учитељ, Жак Турнброш ми је веома користан у предузетом превозињу Зозима Паноплитанца. Био бих вам јако обавезан да се бијете с њиме када ово дело буде потпуно свршено.

— Стало ми је до вашег Зозима, рече Г. од Анктила. Мало ми је стало, чујте, опате. Стало ми је колико Краљу до прве драгане.

И он запева

Да весника млада обучиш,
И узенгији њега научиш
Дај му ону која посао зна
Хоп са са.

— Шта је то Зозим?

— Зозим, господине, одговори опат, Зозим из Панополиса био је грчки научник који је живео у Александрији у III веку хришћанске ере и он је написао расправе о спагиричкој вештини.

— Шта ме се то тиче? одговори Г. од Анктила, и што га преводите?

Кујмо гвожђе док је врело,
Рече она, и весело
Султаније име каза
Хоп са са.

— Господине, рече мој добри учитељ, признајем да у томе нема неке видљиве користи, и да се свет због тога неће променити. Али објашњавајући белешкама и тумачењима спис који је тај Грк написао за своју сестру Тео-зебију...

Катарина прекиде говор мога доброга учитеља певајући високим гласом:

Завидљиве нек ухвати мука,
Хоћу да ми муж постане дука.
Доста ми је било секретара.
Хоп са са.

— ... Доприносим, настави мој добри учитељ, благу знања које су скупили учени људи, и прилажем свој камен споменику праве историје која се састоји у максимама и мишљењима, а не у ратовањима и уговорима. Јер, господине, племенитост човекова...

Катарина прихвати:

Знам да ће се шапутати,
Париз ће нас опевати;
Брига мене за глупаке,
Хоп са са.

А мој добри учитељ је говорно:

— ... је мисао. Из тога разлога није равнодушно знати како је тај велики Египћанин схватао природу метала и особине материје.

Г. опат Жером Коањар испи добар гутљај вина док је Катарина певала:

Било мачем ил' капијом,
Војвода је лепо бити;
Било милом или силом.
Хоп са са.

— Опате, рече Г. од Анктила, ви не пијете, и говорите глупости. Био сам у Италији, у рату за наслеђе, под једним бригадиром који је преводио Полиба. Чу он је био будала. Што преводити Зозима?

— Ако хоћете све да знате, рече мој добри учитељ, налазим у томе уживања.

— То разумем! рече Г. од Анктила, али у чему вам

је Г. Турнброш, који баш сад милује моју љубазницу, од помоћи?

— Знањем грчкога, рече мој добри учитељ, које сам му улио.

Г. од Анктила се окрете мени:

— Шта, господине, знате грчки? Па то ви нисте племћ?

— Господине, одговорих, мој отац је заставник братства париских печењара.

— Онда ми је немогуће да вас убијем. Молим вас да ми опростите. Али, опате, па ви не пијете. Ви сте ме варали. Сматрао сам вас за добру испичутуру и имао сам намеру да вас узмем за свога исповедника када узимам кућу.

Г. опат Коањар је пио из боце, а Катарина ми је говорила на уво:

— Осећам да ћу само вас волети.

Ове речи лепе девојке у кошуљи су ме залуђивале. Катарина ме сасвим занесе дајући ми да пијем из њене чаше, што се не примети у тихим вечере која је све главе добро загрјала.

Г. од Анктила сломи грло гове боце и насу нам опет да пијемо, и, од тога тренутка, нисам тачно знао шта се радило и говорило око мене. Видео сам само то да када је Катарина на превару сручила чашу вина своје љубазнику за врат, између врата и јакe, Г. од Анктила врати јој, сипајући две или три боце на госпођицу у кошуљи, и тако је претвори у неко митолошко биће воде-нога рода, нимфу или најаду. Она је плакала од беса и грчила се.

У томе тренутку чусмо ударце звекром на вратима кроз ноћну тишину. Ми стадосмо и ућутасмо као очарани гости.

Ударици се удвојинише снагом и бројем. И Г. од Анктила прекиде први тишину питајући се гласно и псујући страшно ко је тај што узнемирава. Мој добри учитељ, коме су и најобичније прилике изазивале дивне мисли, устаде и рече озбиљно и достојанствено:

— Шта нас се тиче рука што тако сурово удара у затворена врата из безначајног или можда смешнога

разлога! Не тражимо да је познамо, и сматрајмо да се то удара на врата наших окорелих и рђавих душа. Рецимо при сваком удару који одјекне: Овај нам вели да се поправимо и да мислимо на свој спас, који у задовољствима заборављамо; овај да презремо земаљска блага; овај да мислимо на вечност. И тако бисмо из ситног и обичног догађаја извукли сву корист.

— Баш сте смешни, опате, рече Г. од Анктила; ако наставе да ударају тако, они ће извалити врата.

И збиља, звекир је грмео као гром.

— То су разбојници, узвикну мокра девојка. О Исусе, поклаће нас; то нам је казна што смо отерали брата. Више сам вам пута говорила, Анктиле, да се дешавају несреће у кућама из којих се отера капуцин.

— Будало! одговори Г. од Анктила. Она верује у сваку глупост коју јој каже тај проклети ризоносац. Лопови би били углађенији, или барем обазривији. То ће пре бити стража.

— Стража! Па то је још горе, рече Катарина.

— Којешта! Излемаћемо је.

Мој добри учитељ мету из опрезности у један цен једну боцу а другу у други, због равнотеже, као што вели прича. Сва се кућа тресла од удара махнитога госта. Г. од Анктила, код кога тај напад пробуди војничке врлине, рече:

— Идем да уходим непријатеља.

Он потрча посрћући на прозор на коме је негда онако издашно ошамарио љубазницу, затим се врати у трпезарију смејући се.

— Ха! ха! ха! узвикну, знате ли ко лупа? Г. од Геритода у власуљи са киком, и са два велика лакеја са запаљеним зубљама.

— Не може бити, рече Катарина, он је сад у постељи поред своје старе жене.

— Онда је његова сен, рече Г. од Анктила, која веома личи на њега. И још изгледа да је његова сен узела власуљу свога газде. Ни само привиђење не би је могло тако лепо подражавати, толико је смешна.

— Говорите ли истину и не ругате ли нам се? упита Катарина. Је ли то заиста Г. од Геритода?

— Баш он, Катарина, ако ме очи не варају.

— Пропала сам, узвикну јадна девојка. Баш смо несрећне ми, жене! Никада немамо мира. Шта ће бити са мном? Зар не бисте хтели, господо, да се посакривате по орманима?

— То бисмо могли, рече Г. опат Коањар; али како да скријемо и све ове празне боце, од којих су многе разбијене или бар с одбијеним грлом, парчад велике боце коју ми је господин бацио на главу, овај застирач, ову намету, ове тањире, обе буктиње и госпођичину кошуљу, која је, од впаа којим је поквашена, постала провидан и ружичаст вео око њене лепоте?

— Истина је да ми је та будала поквасила кошуљу, рече Катарина, и да сам почела да зебем. Али би било можда довољно да сакријемо Г. од Анктила у горњу собу. Рекла бих да ми је опат стриц а г. Жак брат.

— То никако, рече Г. од Анктила. Него идем да замолим Г. од Геритода да дође да вечера с нама.

Молили смо га, мој добри учитељ, Катарина и ја да то не чини, преклињали га, вешали му се о врат. Све би узалуд. Он узме буктињу и сиђе низа степенице. Пођосмо за њим дршћући. Он отвори врата. Г. од Геритода је стајао на њима онакав каква нам га је описао, у власуљи, између два лакеја са зубљама. Г. од Анктила га поздравил свечано и рече му:

— Учините нам милост и уђите у дом, господине. Познаћете љубазне и необичне људе: једнога Туриброша коме госпођица Катарина баца пољунце кроз прозор и једнога опата који верује у Бога.

И он се дубоко поклони.

Г. од Геритода је био висок, мршав човек који није волео шалу. А пала Г. од Анктила га јако паљути, и његова се љутња још појача када виде мога доброга учитеља, раскопчаног, с боцом у руци и двома у џеповима и Катариноу, у мокрој и уз тело припијеној кошуљи.

— Младићу, рече он хладном љутином, Г. од Анктила, имам част да познајем господина вашег оца, са киме ћу се разговарати сутра о вароши у коју ће вас Краљ послати да размислите о сраму због рђавог живота и дрскости. Тај достојни племић коме сам позајмљо

поваца, који му не тражним патраг, учиниће све по мојој жељи. И наш љубљени Владалац, с којим је исти случај као и са господином вањим оцем, веома је добар према мени. То је свршена ствар. Свршавао сам ја, Богу хвала! и далеко теже. Што се тиче ове девојке, пошто нема начина да се поправи, казаћу, пре подне две речи г. поручнику полиције који је готов да је понаље у болницу. Друго шта немам да вам кажем. Ова је кућа моја, ја сам је платио и хоћу да уђем у њу.

Затим се окрете слугама и показујући врхом штапа мога доброга учитеља и мене:

— Избаците, рече, ове две пијанице.

Г. Жером Коањар је био примерно учтив, и обично је говорио да за ту благодет има да захвали животним невољама, јер је судбина поступала с њиме као са иљунком који море глача котрљајући га у плими и осеци. Лако је подносио увреду, колико из хришћанскога духа, толико и из филозофије. Али велико презирање људи, од кога није ни себе изузимао, највише га је у томе помагало. Ну овога пута, он изгуби сваку меру и заборави сву мудрост.

— Ћути, гадни лихвару, узвикну машући боцом као маљем. Ако се ти угурсузи усуде да ми се приближе, разбићу им главе, да их научим да поштују ову хаљину, која сведочи о моме светом позиву.

При светлости зубљих, сијајућих се од зноја, црвених, искрљештених очију, раскопчане хаљине, велика трбуха који је упола испао из чакшира, мој добри учитељ је лично на човека са којим се не излази лако на крај. Слуге су оклевале.

— Вуците, докикивао им је Г. од Геритоа, вуците, вуците тај вински мех! Зар не видите да га само треба гурнути у олук, где ће остати докле га чистачи не баце у кола за ђубре? Ја бих га сам избацио, да се не бојим да упрљам хаљине.

Мога доброга учитеља јако текну та увреда:

— Мрски зајмодавче, рече гласом достојним да се чује у цркви, бесрамни странкашу, дивљачки пореж-лијо, ти велики да је ова кућа твоја. Да ти се верује, да се зна, ишлиши на вратима ову реч из Еванђеља: Асе-

да та што значи: По цену крви. Тада, погнути, пустићемо господара да уђе у стан. Разбојниче, зликовче, убицо, испиши угљеном који ћу ти у лице бацити, испиши својом прљавом руком, на овај праг, како си га задобио, испиши: По цену крви удовице и сирочета, по цену крви праведнога, Asceldama. Иначе, остани на пољу, а остави нас у кући, богати човече.

Г. од Геритода који, целога живота, није чуо ништа томе слично, помисли да има посла с лудаком, као што се и чинило, и више да се брани по да напада подиже свој велики штап. Мој добри учитељ, изван себе, баци боцу на главу Г. закупца порезе, који паде колико је дуг на калдрму вичући: »Уби ме!« И како је пливао по вину из боце изгледало је да је био убијен. Његове две слуге хтедоше да скоче на убицу, и један од њих, који је био снажан, већ помисли да га је ухватио, када га Г. опат Коањар удари тако силно главом у трбух да се он отко-трља у олук поред закупца.

Он се диже за своју несрећу и, пошто узе једну буктињу која је још горела, јурне у алеју где га је зло чекало. Мога доброга учитеља ту више није било: био је утекао. Г. од Анктила, који је ту стајао с Катаринном, доби буктињу по сред чела. Ова му се увреда учини неподношљивом; он извуче мач и сјури га у трбух несрећноме слуги, који научи, о своме трошку, да не треба ударати на племића. Ну мој учитељ не пређе ни дваестину корак улицом, када други слуга, висок човек с ногама као паука косца, потрча за њим вичући у помоћ стражу урличући: »Држ' те га!« Он га стиже и ми видесмо да, на углу улице Светога-Гијома, пружи већ руку да га шчепа за јаку. Али мој добри учитељ, који је знао пуно мајстор-ија, скрете изненадно, и у пролазу поред гонпоца, подметну му ногу и обори га уз ивични камен, где онај разбије главу. То је било док смо ми трчали, Г. од Анктила и ја, у помоћ Г. опату Коањару, кога није било лепо оставити у великој опасности.

— Опате, рече Г. од Анктила, овамо руку: ви сте храбар човек.

— Збиља мислим, рече мој добри учитељ, да сам унеколико био човекоубица. Али нисам довољно прљав

да се тиме поносим. Довољно ми је да ми се за то не учине веома тешки прекори. Нисам убојица по нарави, и, такав каквога ме видите, господине, пре сам био рођен да предајем књижевност са колешке катедре, но да се бијем са слугама по уличним условима.

— О! рече Г. од Анктила, није то баш најгоре у вашем случају. Већ мени изгледа да сте премлатили закупца порезе.

— Је ли истина? упита опат.

— Исто тако истина као што сам и ја пробурадио мачем једнога угурсуза.

— У томе случају, рече опат, треба прво да молимо за опроштај Бога, према коме смо једино одговорни за проливену крв, а за тим да се пожуримо до какве чесме где ћемо се опрати. Мени се чини да ми иде крв на нос.

— Тако је, опате, рече Г. од Анктила, јер ми је неваљалац, који распорене утробе липсава у олуку, расекао чело. Да страшне дрскости!

— Опростите му, рече опат, да би вам било опрштено.

На месту где се улица Бак губи у пољу, нађосмо као поручено, поред боничког зида, малог Тритона од меди који је шибао млаз воде у камено корито. Ту стадосмо да се оперемо и пијемо воде, јер нам је грло било суво.

— Шта учинисмо, рече мој учитељ, и како да се ја, који сам мирољубив, толико заборавим? Али је истина да не треба ценити људе по делима, која зависе од прилика, већ, по примеру Бога, нашега оца, по њиховим скривеним мислима и дубоким намерама.

— А шта је било са Катарином, запитах, при овоме страшиноме догађају?

— Остала је, одговори ми Г. од Анктила, да дува у уста своје закупцу порезе да би га оживела. Ну узалуд дува, познајем Геритода. У њега нема милости. Послаће је у болницу или можда у Америку. Жао ми је ње. Била је лепа девојка. Нисам је волео, али је она мене лудо волела. И, што је најчудније, остао сам без љубазнице.

— Не брините се, рече мој добри учитељ. Наћи ћете

другу која се неће разликовати од ње, или бар не много. И чини ми се да све жене имају оно што ви тражите у једној.

— Јасно је, рече Г. од Анктила, да смо у опасности, ја да будем бачен у Бастиљу, а ви, опате, да budete обешени са Турнброшем, и ако он није пикога убио.

— То је сушта истина, одговори мој добри учитељ. Треба да се побринемо о своме спасу. Биће потребно, можда, да одемо из Париза, у коме ће нас зацело тражити, па чак и да умакнемо у Холандију. Авај! видим да ћу тамо морати да пишем за глумице покудне саставе овом руком која је објашњавала опсежним примедбама алхемичке списе Зозима Папополитанца.

— Чујте ме, опате, рече Г. од Анктила, имам пријатеља који ће нас сакрити на своме имању догод буде требало. Он станује, на четири миље од Лиона, на страшном и ужасном пољу, где има само јабланова, траве и шуме. Тамо треба ићи. Чекаћемо да прође олуја. Ловићемо. Али ваља да нађемо што је могуће пре каква поштанска или, боље рећи, затворена кола.

— Што се тога тиче, рече опат, знам где има то што вам је потребно. Гостионица код Црвеног Коња, на Пастирскоме раскршћу, даће вам добрих коња и разноврсних кола. Познавао сам газду када сам био секретар госпође од Сен-Ернеста. Било му је драго да чини услуге људима од полскаја; мислим да је умро; али он мора да има сина који му личи. Имате ли новца?

— Имам при себи приличну суму, рече Г. од Анктила. То ми је мило. Јер не смем да помислим да одем кући, где ће ме полиција поуздано тражити да ме води у Шатле. Заборавио сам своје момке у кући Катаринино и сам Бог зна шта је с њима; али то ме мало брине. Тука сам их и писао им давао плате, а уверен сам у њихову верност. Шта да се ради? Хајдемо одмах на Пастирско раскршће.

— Господине, рече опат, хоћу да вам учиним један предлог и желим да вам се допадне. Ми станујемо, Турнброш и ја, на Саблонскоме Крсту, у једноме алхемичарском и напуштеноме дворцу, где бисте лако невини могли да проведете једно дванаест часова. Одвешћемо вас

тамо и причекаћемо да се спреме кола. Ту има то добро што је Саблонски Крст близу Пастирског раскрсћа.

Г. од Анктила није имао ништа да примети и ми се решисмо, пред малим Тритоном, који је бацао воду из својих пуних образа, да прво одемо на Саблонски Крст, па да за тим узмемо, код Црвенога Коња, затворена кола која ће нас одвести у Лпон.

— Поверићу вам, господо, рече мој добри учитељ, да од три боце које сам се постарао да узмем собом, једна се по несрећи разби о главу Г. од Геритода, друга ми прште у цепу при бежању. За обема ваља жалити. Трећа је, мимо сву наду, спасена: ево је!

Он је извади испод мантије и мету на ливцу чесме.

— Врло добро, рече Г. од Анктила. Ви имате вина; ја имам коцке и карте. Можемо да се коцкамо.

— Истина је, рече мој добри учитељ, да је то дивна забава. Карте су, господине, књига пустоловина оне врсте што се зову романи, и над другим књигама тога рода имају ту необичну превагу што се пишу у часу када се читају, и што није потребно имати духа па их написати, нити познавати њихових слова па их читати. То је дело дивно и по томе што има тачан и нов смисао увек када му се помешају стране. Оно је толико сложено да му се не можемо надивити, јер, из математичких начела, узима хиљаде и хиљаде чудних комбинација и толико необичних односа, да се могло веровати, што је у истини лажно, да се у њима откривају тајне срца, скривене судбине и непознато у будућности. То што велим односи се на циганске врачарске карте, које су најбоље од свих карата, али може да се прошири и на карте за играње. Проналазак карата треба приписати старим народима и, што се мене тиче, да кажем истину, ако и не знам ни једнога места које би ми несумњиво то допустило, ја мислим да су халдејскога порекла. Али овакве као што су сада карте за играње нису старије од владе Карла седмога, ако је истина, као што се вели у једној ученој расправи, коју се сећам да сам читао у Сесзу, да госпођа од срца представља у слици лепу Агнесу Сорел и да је госпођа с копљем, под именом Паладе, Жана Дилис, названа и Жана Дарк, која својом храброшћу поправи државне ствари,

а коју затим скуваше Енглези у Руану, у казану који се показује за две паре и који сам ја видео у пролазу кроз ту варош. Неки историчари опет тврде да је та девојка жива спаљена на великој ломачи. Има, у Николе Жила и у Паскија, да су јој се приказале света Катарина и света Маргарита. Бог јој, заиста, није њих послао; јер нема поле ученијег и побожнијег човека а да не зна да су света Катарина и света Маргарита проналасци византијских калуђера чија је богата и варварска мапита изопачила предање о мученицима. Има смешне безбожности у тврђењу да је Бог послао Жаки Дилис светитељке које нису никада постојале. И опет стари летописци то бележе. Зашто не рекоше да је Бог послао тој девици Плаву Изолду, Мелузину, Великопогу Берту и друге јунакиње витешких романа, чије постојање није мање из бајке од деве Катарине и деве Маргарите? Г. од Валлоа, у проплатоме веку, устао је с разлогом против тих очигледних бајки које су толико супротне вери колико заблуда истини. Треба желети да какав духовник јак у историји издвоји праве свеце, које ваља поштовати, од светаца као што су Маргарита, Луца или Луција, Евстахије, који су измишљени, па чак и свети Ђорђе, у кога сумњам.

»Ако се једнога дана повучем у какву угодну опатију, са богатом књижицом, посветићу томе задатку остатке живота у пола испрпеног у страховитим бурама и честим бродоломима. Жудим за луком и желим и тражним чедан одмор који пристоји мојим годинама и моме чину.

Док је Г. опат Коањар држао овај знаменити говор, Г. од Анктила, не слушајући га, сео је на ивицу корита и менао карте псујући као нечастиви што се не види прст пред оком да одиграју партију пикета.

— Тако је, господине, рече мој добри учитељ; не види се, и то ми причпњава непријатности, мање због картања, кога могу лако да се лишим, већ сам пожелео да прочитам коју страну из Боецијевих Утеха, од којих увек носим у џепу примерак у малом облику, да бих га свагда имао под руком, те да га отворим у часу када допаднем невоље, као данас. Јер је то велика несрећа, господине, за човека мога чина да постане убица

и да му прети свештеничка тамница. Осећам да би једна страна ове дивне књиге окрепила моје срце које престаје да куца од саме помисли на свештеничкога судију.

Када то рече, он се сруши на другу ивицу камена корита тако дубоко да је уквасио најбољи део тела. Ну он није о томе водио рачуна и као да ништа није опажао; пошто извади из цепа свога Боеција, кога је збиља имао, и намести наочари, на којима је било само једно стакло, прело на три места, он се лати да тражи по књижици страну која би најбоље одговарала његову положају. Несумњиво је да би је нашао, и охрабрио се њоме, да су му зло стање наочари, сузе које су му врцале на очи и мрак који је с неба падао допустили да је пађе. И он мораде ускоро да призна да ништа не види, и наљути се због тога на месец који му је на рубу једнога облака показивао свој оштри рог. Он му се обрати и поче да га грди:

— Звездо срамотна, неваљала и блудна, рече му, неуморна да обасјаваш гадости људске, а ускраћујеш један зрак своје светлости ономе који тражи начела врлине.

— Опда, опате, рече Г. од Анктила, пошто нам ова куја од луне даје баш толико светлости да видимо ниш, а не и да играмо пикета, хајдемо одмах у тај дворац о коме сте ми причали и у који ваља невиђен да уђем.

Савет је био добар и, пошто пописмо на грлић свевини пз боце, сва се тројица упутисмо путем ка Саблонскоме Крсту. Ишао сам напред са Г. од Анктила. Мој добри учитељ, задржаван водом коју су му чакшире попиле, пишао је за нама плачући, јецајући и цедећи се.

Зора је већ боцкала наше уморне очи, када при-спесмо пред зелена врата парка на Саблонима. Није било потребно да лупамо. Од пре некога времена, господар стана нам је предао кључеве свога имања. Договорисмо се да мој добри учитељ пође опрезно сенком алеје са Г. од Анктила, а ја да останем мало да пазим, ако буде потребно, на вернога Критона и кухињску послугу, који би могли да виде незвана госта. Тај споразум, који је био веома mudar, много ми је јада задао. Јер, у тренутку када су се два друга попели уз степенице и дохватили, неопажени, моје собе у коју смо одлучили да скријемо Г. од Анктила до часа бежања поштом, ја сам једва прешао други спрат, на коме сретнем самога Г. од Астарака у одећи од црвеног дамаста са сребрним свећњаком у руци. Он ми, по своме обичају, мету руку на раме:

— Е, сине, рече ми, зар нисте срећни што сте прекинули све односе са женама и, на тај начин, избегли опасности рђава друштва. Са узвишеним кћерима ваздуха не бојте се свађе, боја, увредљивих и сурових призора који се често дешавају међу особама које живе рђавим животом. Ви уживате диван мир у самоћи коју улепшавају виле.

У почетку помислих да ми се руга. Али одмах увидех, по његову лицу, да па то и не мисли.

— Баш сам вас згодно срео, сине, и био бих вам захвалан да уђете мало са мном у моју радионицу.

Пођох за њим. Кључем бар од аршина, он отвори врата проклете собе из које сам некада видео како лижу паклени пламенови. А када обојица уђосмо у радионицу, он ме замоли да подстакнем ватру која је тињала. Бацим

мало дрва у пећ, на којој је кључало нешто што нисам познавао и што је ширило загушљив мирис. И док је он, мешајући по купелама и ретортама, правио своје мађијске огледе, ја сам седео на клупи на коју сам се спустио и склопио очи мимо своју вољу. Он ме нагна да их отворим да бих се могао дивити суду од зелене земље са горњим делом од стакла који је држао у руци.

— Сине, рече ми, треба да знате да се ова справа у којој се гасовита тела претварају у чврста зове алудел. Треба пажљиво посматрати течност која је у њој, јер је то филозофска жива. Не мислите да ће она увек задржати мрку боју. Још мало времена па ће постати бела и претварати метале у сребро. Затим, мојом вештином и мајсторијом, она ће поцрвенети и имаће моћ да претвара сребро у злато. Несумњиво је да би било корисно за вас да се из ове радионице не макнете док се ови дивни преображаји не сврше од слова до слова, што се мора десити за два до три месеца. Али то би значило тражити нешто немогуће од ваше младости. Задовољите се, за сада, што видите предигру дела, и метите, молим вас, доста дрва у пећ.

Када то рече, он опет потону међу своје боце и натеге. Ја сам, за то време, мислио о незгодном положају у који су ме гурнуле худа срећа и неопрезност.

— Авај! мислио сам, бацајући главње у пећ, стражари нас већ траже, мога доброга учитеља и мене; отићи ћемо можда у затвор и свакојачко ћемо морати да напустимо овај дворак, у коме сам имао, ако и није било поваца, трпезу и положај. Никада нећу смести да се појавим пред Г. од Астарака, који мисли да сам ноћ провео у мучаљивом задовољству мађије, као што би и било боље да сам учинио. Авај! више нећу видети сиповицу Мозаидову, госпођицу Јахелу, која ме је тако пријатно будила ноћу у мојој соби. И она ће ме зацело заборавити. Заволеће можда кога другог, кога ће миловати као и мене. Сама помисао на то неверство ми је неспособна. Али, по ономе како ствари на свету бивају, видим да се треба свему надати.

— Сине, рече ми Г. од Астарака, не храните довољно атакор. Видим да још не схватате довољно велику

вредност ватре, од чије моћи може да сазре жива и од ње створи величанствени плод који ћу ускоро узабрати. Још дрва! Ватра је, сине, виши елемент; то сам вам често пута говорио, и за то ћу да вам изнесем један пример. Једнога хладнога дана прошле зиме одем да посетим Мозанда у кућици. Нађем га где седи, са ногама на грејалици, и приметим да су ситне честице ватре које је грејач пуштао биле довољно снажне да надму и рашире мудрачев огртач; одатле закључујем да би се, да је ватра била јача, Мозанд несумњиво подигао у зрак, као и што је достојан да се у њ поине, и да бисмо могли, када би било могуће затворити у какву лађу довољну количину ватрених честица, тим средством, да пловимо по облацима лако као по мору и да посећујемо Саламандре у њиховим зрачним становима. Када доцније будем докон мислићу о томе. Не очајавам да ћу моћи да начиним такву ватрену лађу. Али вратимо се послу и баците дрва на ватру.

Још ме је неко време држао у тој закареној соби, одакле сам желео да што пре умакнем да се видим са Јахелом, те да јој се изјадам. Најзад он изиђе из радионице и ја помислих да сам слободан. Али он обману моју наду.

— Време је јутрос, рече доста благо, и ако мало облачно. Не би ли вам било угодно, да се прошетате са мном по парку пре но што се латите превођења Зозима Панополитанца, што ће вам донети велику част, вама и вашем учитељу, ако га довршите као што сте почели.

Са жаљењем пођем с њиме у парк где ми он поче овако да говори:

— Мило ми је, сине, што сам с њим с вама, да вам предочим, док има још времена, велику опасност у коју једнога дана можете пасти; ја себи чак пребацујем што вам о томе нисам раније говорио, јер је од врло велике важности ово што хоћу да вам саопштим.

Говорећи тако он ме поведе великим дрворедом што силази на сенске баре и одакле се види Рнел и Валеријански брег са распећем. То је био његов уобичајени пут. Зато се тим путем могло још и да иде, и мимо неколика стабла која су га препречавала.

— Морам да вам кажем, настави он, чему се изла-

жете, ако изневерите своју Саламандру. Не питам вас о општењу са том надчовечанском особом са којом сам био срећан да вас упознам. Ви и сами осећате, као што ми се учинило, извесну нелагодност да о томе говорите. То је можда похвално од вас. И ако Саламандре о чувању тајни својих драгана немају исто мишљење као жене са двора и из вароши, ипак је не мање истинито да је особитост великих љубави што се не могу описати и да значи обесветити их ако за њих дозна свет.

Али вас ваша Саламандра (чије је бих име лако сазнао, да моја радозналост хоће да зна туђе тајне) није обавестила о својој највећој страсти, о својој љубомори. Та је особина заједничка њима свима. Памтите то добро, сине; Саламандре не допуштају да их некажњено изневеравамо. Оне се страшно свете вероломнику. Божанствени Парацелзије наводи пример који ће бити несумњиво довољан да вам улије спасоносан страх. Зато хоћу да вам га кажем.

»У немачкој вароши Стауфену живео је неки филозоф чаробник, који је, као ви, био у љубавним односима са једном Саламандром. Он је био толико покварен да је стидно изневери са неком женом, збиља лепом, али само онолико колико жена може да буде лепа. Једне вечери, када је он вечерао у друштву своје нове драгана и неколико пријатеља, званице угледаше изнад својих глава где блиста нога дивна облика. Саламандра је њу показала да би се осетило да није заслужила увреду коју јој је драган нанео. После чега гневна небесна девојка погоди неверника капљом. Обични људи, створени да се варају, мислили су да је смрт природна; али су посвећени знали руку која је задала смрт. Био сам дужан, сине, да вам изнесем то мишљење и пример.

То ми је било мање потребно но што је Г. од Астарака мислио. Ја сам га слушао и имао сам друге бриге. Моје лице мора да је издавало немир, јер велики кабаистичар, када ме случајно погледа, запита ме да се нешто не плашим да обавеза, држана под претињом тако тешке казне, не буде неугодна за моју младост.

— Могу да вас умирим због тога, дода он. Саламандре су љубоморне само на жене, и то је, у истини,

више срѣба, љутња, негодовање, но права љубомора. Саламандре имају сувише племениту душу и висок ум да једна другој завиде и да се поводе за осећањима који леже у варварству у које је човечанство још упола утонуло. На против, оне су радосне да са својим другима поделе сласти које кушају у друштву мудраца, и воле да упознају свога драгана са својим најленим сестрама. Ви ћете ускоро искусити да оне заиста иду у учтивости докле вам велим, и неће проћи година дана, па чак ни шест месеци, а ваша ће соба постати место састанака пет до шест кћери светлости, које ће са највећим задовољством отпасати пред вама своје сјајне појасе. Не устручавајте се, сине, да одговорите на њихове милости. Ваша се драгана због тога неће љутити. А како би се и могла љутити када је мудра? А и ви се не срдите ако вас ваша Саламандра кашто остави да посети кога другог филозофа. Сматрајте да је љубомора, коју људи уносе у љубав, дивљачко осећање, засновано на најсмешнијој самообмани. Оно почива на схватању да нам једна жена напада када нам се подала, што је чиста игра речима.

Говорећи ми тако, Г. од Астарака пође алејом Мандрагора, кроз коју смо већ назирали Мозандову кућицу, када нам страхан глас, од кога ми срце јаче закуца, допре до ушију. Рапави звуци су се котрљали и били су праћени оштрим шкргутом и запажало се приближујући се, да су ти звуци били модулисани и да се сваки одсек завршавао као неком врло слабом залевком, којој је могла без језе да се слуша.

Пошто учинисмо неколико корачаји, могли смо, напрежући слух, да разумемо смисао тих чудних речи. Глас је говорио:

— Чуј проклетство којим је Јелисије проклео необуздану и веселу децу. Чуј анатему коју је Барак бацио на Мероса:

»Проклињем те у име Архитаријела, који се зове и заповедник бојева, и који носи у руци ватрени мач. Осуђујем те на пропаст у име Сардалифоново, који износи пред свога господара љупко цвеће и дивне венце, принесене од деце Израилеве.

»Да си проклет, псето! и нека је анатема на теби, прасе!

Тражећи одакле долази глас, видесмо Мозанда где стоји на прагу своје куће, уздигнутих руку, шаке су му биле као канџе а оштри нокти су му били румени од сунца. У својој прљавој митри, огрнут хаљином отворене боје испод које су се виделе мршаве и криве ноге у поцепаним чакширама, личио је на каквога врло старог и вечитога чаробника просјака. Очи су му се сијале. Говорио је:

— Да си проклет у име Глобова; да си проклет у име Точкова; да си проклет у име тајанствених животиња које је Језекија видео.

И он рашири испред себе своје дуге руке наоружане канџама понављајући:

— У име Глобова, у име Точкова, у име тајанствених животиња, сиђи међу оне који више не постоје.

Ми пођосмо неколико корачаји кроз пропланак да видимо предмет на који је Мозанд пружао своје руке и изливао свој гнев, и моје изненађење би велико када видех Г. Жерома Коањара, који се једним скутом своје хаљине био закачио о трн. Ноћ проведена у пијанци се огледала на целој његовој личности; мантија и подеране чакшире, блатњаве чарапе, раскопчана кошуља подсећале су на наше заједничке невоље од прошле ноћи, и, што је још горе било, отечени нос је квариио отмени и насмејани израз који никада није остављао његово лице.

Прискочих му у помоћ и тако га срећно ослободих трња да је само комад чакшира оставио на њему. А Мозанд, како није имао више шта да куне, уђе у кућу. Како је на ногама имао пануче, приметих да му је нога била усађена у сред стопале, и тако му је пета била исто толико развијена колико и предњи део стопале. Тај склоп је чинио те му је ход био ружан, и ако би без тога био племенит.

— Жаче Турнброшу, синс, рече ми добри учитељ уздишући, овај чивутин мора да је главом Исак Јлакедем, када тако куне на свима језицима. Предсказао ми је скору и насилну смрт великим обиљем слика и назвао ме је свињом на четрнаест разних наречија, ако сам до-

бро бројао. Мислио бих да је Антихрист, да има више знакова по којима се познаје тај Божји непријатељ. У свакоме случају, то је гадан чивутин, и никада точак није био пришивен на одећу помамнијег неверника. А он не само да заслужује точак који се пекада пришивао на чивутске огртаче, већ онај на који се распињу злочинци.

И мој добри учитељ, сада и сâм врло љут, претио је песницом Мозaidu кога више није било и оптуживао га да разапиње на крст децу и једе месо новорођенчади.

Г. од Астарака му приђе и додирну му груди рубином који је носио на прсту.

— Добро је, рече тај велики кабалистичар, познавати особине камења. Рубин утишава гнев и видећете да ће се Г. опат Коанар вратити својој природној благости.

Мој се добри учитељ већ смешио, не толико због камена колико због филозофије која је узвишавала овог дивног човека над људским страстима. Јер, морам да кажем, у часу када моја прича постаје мрачна и жалосна, да ми је Г. Жером Коанар давао примере мудрости у околностима у којима је врло тешко сусрести их.

Ми га запитасмо како је потекла та свађа. Али сам увидео по нејасности његових збуњених одговора да није желео да задовољи нашу радозналост. Посумњах одмах да је Јахела била у то умешана по томе што чусмо шкрипање гласа Мозандова и брава и по гласној препирци, у кућници, између стрица и синовике. Како још једном покушао да од свога доброга учитеља добијем какво обавештење, он нам рече:

— Мржња према хришћанима је укореепа у срцима чивута, и овај Мозанд је најружнији пример тога. Мислим да сам разумео у овоме страшном штектању делове проклетства које је синагога у прошлости веку сручила на главу једноме малом холандском чивутину по имену Баруху или Бенедикту, или познатијем под именом Спинозе, што је засновао филозофију коју су, при самоме рођењу, потпуно оборили одлични богослови. Али овај стари Мардохеј додао је, чини ми се, других још ужаснијих проклињања, и признајем да ми од њих није било пријатно. Гледао сам да се бегством спасем од бујице

грдњи када, по несрећи, западнем у трње које ме тако ухвати на разним местима одела и коже, да сам мислио обоје на њему оставити и у коме бих још био, у јаким боловима, да ме Турнброш, мој ученик, није ишчупао.

— Није ништа трње, рече Г. од Астарака. Али се бојим, Г. опате, да нисте нагазили на мандрагору.

— О томе се, рече опат, најмање бринем.

— Немате права, прихвати живо Г. од Астарака. Довољно је стати на мандрагору, па упасти у љубавни злочин и бедно у њему окончати.

— О! господине, рече мој добри учитељ, опасност прети са свих страна и видим да је требало живети потпуно ограђен речитим зидовима Астарацијске књижице, краљице свих књижица. Зато што сам је за кратко време оставио, пале су ми на главу Језекијине Животиње, не рачунајући остало.

— Не бисте ли могли да ми кажете шта је са Зозимом Панонолитанцем? упита Г. од Астарака.

— Напредује, одговори добри учитељ, напредује својим током, и ако сада нешто споро!

— Сећајте се, господине опате, рече кабалистичар, да је сазнање највећих тајни скопчано с познавањем тих старих рукописа.

— Сећам се, господине, без престанка, рече опат.

И Г. од Астарака, на то уверавање, остави нас на подножју Фауна који је свирао у фрулу не бринући се што му је глава пала у траву, и потече шумом на позив Саламандри.

Мој добри учитељ ме узе за руку са лицем човека који најзад може да отвори срце:

— Каче Турнброшу, сине, рече ми, не треба да вам скријем да се јутрос десно чудан сусрет на највишем спрату замка, док је вас на првом спрату задржао онај лудак што дува у мехове. Чуо сам да вас је молио да му помогнете у послу у његовој кухињи, која не мирине лепо и хришћански као кухиња газда Леонарда, вапегга оца. Авај! када ћу опет да видим печењарницу код Краљице Недок, и књижару Г. Блезоза, код Слике Свете-Катарине, где сам тако радо прелиставао скоро приспеле књиге из Амстердама и Хага.

— Авај! уздахнух ја, очију пуних суза, када ћу их и ја видети? Када ћу видети улицу Светога-Жака, где сам се родно, и своје драге родитеље, који ће допасти велике туге када сазнаду за наше јаде? Али изволите се изјаснити, добри учитељу, о томе чудноме сусрету што велите да се јутрос десно и о догађајима данашњег дана.

Г. Жером Коањар пристаде да ми објасни што сам желео. Он то учини овим речима:

— Знајте, сине, да сам се попео без препреке до највишега спрата дворца са Г. од Анктила, кога прилично волим, и ако је суров и необразован. У његову духу нема ни лепога знања ни дубоке радозналости. Али живахност младости блиста мило у њему и топлота његове крви разлива се у пријатним шалама. Он познаје свет као и жене, јер је изнад тога и без филозофије. Он је веома безазлен када вели да не верује у Бога. Његова је безбожност безлобна, и видећете да ће ње нестати саме од себе када нестане жестине његових чула. Бог је тој души дао као непријатеље: коње, карте и жене. У духу правога сладострасника, као што је Г. Бајл, истина среће опасније и лукавије противнике. Али видим, сине, да вам дајем слику или карактер, а да сте ви очекивали од мене само причу.

»Задовољићу вас. Када доспех, дакле, до највишега спрата са Г. од Анктила, уведем тога младога племића у вашу собу и замолим га, као што смо му обећали, ви и ја, пред чесмом, са Тритоном да располаже том собом као да је његова. Он то радо учини, свуче се и, само у чизмама, леже у вашу постељу, затвори завесе на њој да му не смета зрак: дана који се рађао, и после кратког времена заспа.

»А ја сине, када се повукох у своју собу, и ако врло уморан, не хтедох да починем док не нађем у књизи Боецијевој место које се слаже са мојим стањем. Не нађох ни једнога које би се потпуно слагало. И тај велики Боеције збиља није имао места на коме би размишљао о невољи због разбијене главе закупа порезе боцом из његова рођеног подрума. Али сам местимично наплазио на изреке које би се могле да примене на садашње прилике. После тога, пошто навучем спаваћу капу на очи и

препоручим душу Господу, заспах доста мирно. После некога времена које ми се учини доста кратко, и ако сам имао начина да га одмерим, јер су наша дела, сине, једина мера времена, које, тако рећи, престаје за нас за време спавања, осетих да ме неко вуче за руку и да ми неки глас виче на уво: »Хеј! опате, хеј! опате, та пробудите се!« Помислих да је полицајац дошао да ме ухвати и одведе у свештенички затвор и размишљах да ли би било добро да му разбијем главу светњаком. И сувише је истинито, сине, да када човек један пут скрене с пута благодати и правичности којим мудрац корача чврстом и опрезном ногом, припуђен је да насиље насиљем брани и зло злим, тако да је последица прве грешке што изазива нове. То ваља имати у виду те моћи разумети живот царева римских, које је Г. Кревије тачно описао. Ти се владаоци пису родили гори од других људи. Кај, названи Калпгула, имао је по природи и духа, и разума, и могао је да буде пријатељ. Нерон је имао урођене склоности ка врлинама, и његов темпераменат га је водио ономе што је велико и узвишено. Прва грешка је обојицу бацила на пут злочинства којим су ишли до свога беднога краја. То се види из књиге Г. Кревија. Познавао сам тога ученог човека када је предавао књижевност у бовескоме колежу, као што бих и ја сада предавао, да у животу нисам имао хиљаде препрека и да ме природна живост духа није завела у разноврсне клошке у које сам падао. Г. Кревије, сине, живео је чедно; проповедао је строг морал, и чуо сам га да је једнога дана рекао да је жена која учини прељубу у стању да изврши најтеже злочине, као што су убиство и паљевина. Износим вам ову мисао да вам створим појам о светој честитости овога свештеника. Али видим да се губим и журим се да поставим причу онде где сам је прекинуо. Помислих дакле да је полицајац спустио руку на мене и већ сам се видео у тамници архиепископовој, када познах лице и глас Г. од Анктила. »Опате, рече ми млади племић, догодила ми се чудна ствар у Туриброновој соби. Док сам спавао у собу је ушла нека жена, легла крај мене у постељу и пробудила ме књиом миловања, милих речи, слатких шапута и страсних пољубаца. Размакох завесе да видим

лице своје среће. Била је мрка, топла ока и најлепша на свету. Чим то учиних она узвикну и побеже, љута, али не толико брзо да је не стигнем и не ухватим у ходнику где је загрлих из све снаге. Она поче да се отима и да ми гребе лице; када сам био изгребан колико је захтевало задовољење части, онда почесмо да се објашњавамо. Било јој је мило када је дознала да сам племић и да писам међу најсиромашнијима. Одмах јој више писам био мрзак, и почела је да бива љубазна, када због слуге који је ишао ходником она утече да се више не врати.

»Како мислим, дода Г. од Анктила, лепотица је дошла због неког другог а не због мене; она се преварила у вратима и изненађење је изазвало њен страх. Али ја сам је лепо умирио и да није било слуге придобио бих сасвим њено пријатељство. — Рекох му да је у праву. Потражисмо коме би могла да долази та лепа мома и сложисмо се да долази, као што сам вам већ рекао, Турнброшу, ономе старом будали од Астарака, који се састаје с њоме у соби до ваше, а може бити, без вашег знања, и у вашој. Зар ви не мислите тако?

— Ништа није вероватније од тога, одговорих.

— У то не треба ни сумњати, настави мој добри учитељ. Тај нас врачар исмејава својим Саламандрама. У истини, он милује ту лепу девојку. Он је варалица.

Замолех свога доброга учитеља да настави причу. Он то учини радо.

— Скраћујем, спие, рече, говор Г. од Анктила. Само обични и прости духови опширно причају ситне појединости. Ми треба да се трудимо да их кажемо у мало речи, да тежимо краткоћи и да задржимо за образовање и моралне проповеди убедљиво обиље речи, које тада треба гомилати као снег који се сурвава са планина. Доста ћу вас обавестити о ономе што ми је говорио г. од Анктила када вам кажем да ме је уверио да налази у тој девојци необичну лепоту, привлачност и пријатност. Завршио је говор питајући ме да ли знам како се зове и ко је. По слици коју сте ми о њој дали, одговорих, то је синовница рабина Мозанда, Јахела по имену, коју сам једне ноћи пољубио на истим степенцима, само са том разликом што се то десило између првога и другогa спрата. »Надам

се, одговори Г. од Анктила, да има и друге разлике, јер ја сам је чврсто грлио. А није ми право и то што велите да је Јеврејка. И, мада не верујем у Бога, осећам да би ми милије било да је хришћанка. Али ко зна њено рођење? Она је можда украдено дете? Чивути и Цигали краду сваки дап децу. А после једнако се вели да је Богородица била Јеврејка. Била Јеврејка или не била, она ми се допада. Ја је желим и имаћу је». Тако ми је говорио тај неразмисливи младик. Ну допустите, сине, да седнем на ову клупу покривену маховином, јер од полова од прошле поћи, битака, бегства не могу да се држим на погама.

Он седе, извади из џепа своју празну дубаљару и погледа је тужно.

Ја седох крај њега, узбуђен и очајан. Прича ми је задала јак бол. Проклињао сам судбину која је на моје место довела оног суровог човека, и то баш у трепутку када ме је мила драгана хтела да посети уз све знаке најтоплије љубави, а није знала да сам ја за то време метао дрва у алхемичареву пећ. Вероватна несталност Јахелина ми је раздирала срце, и желео сам да је мој добри учитељ био ђуљивији пред мојим такмацем. Усудих се да га с пупо пажње прекорим што је рекао Јахелино име.

— Господине, рекох му, није ли било неопрезно дати сва та обавештења господину који толико воли жене и који је тако прек?

Мој добри учитељ као да ме није чуо.

— Бурмутипа ми се, рече, по несрећи поћас отворила, за време туче, и од бурмута, који је био у њој, помешалог са вином у џепу, створила се гадна каша. Не смем да тражим од Критона да ми патаре који лист, толико ми се лице тога слуге и судије чини хладно и строго, а толико ми је теже што не могу да шмрчем, што ме сврби пос од удараца синопљег по њему, и ви ме видите у врло незгодноме положају услед његове тражње, а пишта немам да му дам. Треба мирно подносити ову малу невољу, док ми Г. од Анктила не да које зрно из своје кутије. И, да бисмо се вратили, сине, на тога племића, он ми изрично рече: »Волим ту девојку. Знајте, опате, да ћу је

повести са нама па поштапским колима. Макар остао овде недељу дана, месец, шест месеци и више, без ње не полазим«. Изнех му опасност којој се излажемо због најмањег закашњења. Али ми он одговори да му је толико мање стало до опасности што је она велика за нас а мала за њега. »Ви, опате, рече ми, можете бити обешени са Турнброшем; а мене могу да мету само у Бастиљу, где ћу имати карата и жепа, и одакле ће ме породица ускоро спасти, јер ће мој отац заинтересовати за мене какву војвоткињу или какву играчицу и моја ће мајка, и ако је постала побожна, умети да скрене пажњу на мене кога кнеза од крви. И тако ово је поуздано: или полазим са Јахелом, или нећу никако да идем. А ви, опате, можете да најмате поштапска кола са Турнброшем«.

»Свирепи човек је добро знао, сине, да ми немамо средстава за то. Покунах да га поколеbam. Био сам убедљив, речит, говорио сам као беседник. Ну све је то било узалуд, пропаде ми ни у шта речитост која би ми, са предикаоцима какве добре цркве, донела части и новаца. Авај! речено је, сине, да ниједан поступак мој не уроди слатким плодом на земљи. Мене се оно тиче што Еклезејаст вели: *Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole?* Не само да га нисам уразумио, већ га моји говори учинише још тврдоглавијим, и не кријем вам, сине, да ми је показао да рачуна на мене да оствари своју жељу, и да ме је нагнао да одем и нађем Јахелу и да је наговорим на бегство обећањем спреме од холандског илатна, посуђа, накита и добре ренте.

— Е! господине, узвикнух, тај господин од Анктила је врло смео. Шта мислите да ће Јахела одговорити на његове предлоге када их сазна?

— Сине, одговори ми он, она их већ зна, и мислим да ће их примити.

— У томе случају, прихватих жпво, треба рећи Мозанду.

— То Мозанд већ зна, рече мој добри учитељ. Чули сте мало час, код кућнице, последње одјеке његова гнева.

— Шта? господине, рекох гапуто, известили сте Јеврејина о срамоти која је хтела да падне на његову породицу! То је лено од вас! Допустите да вас пољубим. То

је онда гнев Мозандов, чији смо ми били сведоци, управљен против Г. од Анктила, а не на вас?

— Сине, настави опат отменим и честитим изразом лица, урођена готовост да опростимо људске слабости, љубазна благодет, неопрезна доброта поверљивог срца, наводе често људе на неразумне поступке и излажу их строгости тајних људских осуда. Нећу да вам кријем, Турнброшу, да, попуштајући топлим молбама племићевим, радо обећах да ћу ићи да нађем Јахелу од његове стране и да ћу све учинити да је наговорим да бежи.

— Авај! узвикнух, и ви испунисте, господине, то ружно обећање. Не могу да вам кажем колико ми бола и туге задаје тај поступак.

— Турнброшу, одговори ми строго мој добри учитељ, говорите као какав фарисеј. Неки доктор исто толико строг колико и добар рекао је: »Гледајте себе и уздржавајте се да цепите туђе поступке. Узалуд радимо када судимо о другима; често се варамо и лако грешимо; а испитујући себе и осуђујући себе, корисно радимо«. Написано је: »Не бојте се мишљења људи«, и апостол, свети Павле је рекао: »Не бринем се што ће ме људски суд осудити«. Што вам тако наводим најлепше текстове о моралу, јесте да вас поучим, Турнброшу, да вас вратим скромној и благој врлини која вам доликује, а не да се оперем, у часу када ме множина мојих грехова притискује и тинити. Тешко је не склизнути у грех и пристојно је не падати у очајање при сваком кораку који се учини на овој земљи, где све има у себи и првобитнога проклетства и откуна крвљу сина Божјега. Нећу да представим у другој боји своје грешке и признајем да посланство које сам учинио по молби Г. од Анктила има порекло у Евиноу паду и да је оно, тако рећи, једна од његових многобројних последица, и супротно осећању бола и потиштености које сада осећам, које пртем из жеље и паде за свој вечни спас. Јер ви треба да замислите људе који се колебају између вечне осуде и искупљења, и да помислите да сам ја у овоме трепутку на горњем крају глациалице, пошто сам јутрос био на доњем. Признајем вам да сам се, пошто сам пренао путем Мандрагора, са кога се види Мозандова кућица, сакрио

за трнов џбун и очекивао да се Јахела укаже па своме прозору. Није дуго потрајало а она се збиља на њему и појави. Ја изиђем иза заклона и дам јој знак да сиђе. Када се њој учини да је заварала пажњу свога старогачуvara, она дође к мени за џбун. Ту јој тихо испричам догађаје од прошле ноћи за које није још знала; саопштим јој какве намере има с њом страсни племић, представим јој да је корисно за њу, а спас за мене и вас, Туриброшу, да обезбеди наше бегство својим поласком. Изнесем јој пред очи у лепим бојама обећања Г. од Анктила. «Ако пристанете да пођете с њиме вечерас, рекох јој, имаћете добру ренту уплаћену код Општинске, богатију спрему од какве оперске играчнице и лепо сребрно посуђе. — Он ме дрази за пропаљу девојку, рече она, он је дразак. — Он вас воли, одговорих. Да ли бисте хтели да вас обожава? — Треба ми и чинија за чорбу, и да буде врло тешка. Да ли вам је говорио о чинији? Идите, господине опате, и реците му... — Шта да му кажем? — Да сам ја честита девојка. — И пита још? — Да је сувише смео! — Је ли то све? Помислите, Јахела, на наш спас. — Реците му да пристајем да пођем само ако ми да исправну признаницу коју ће ми потписати вечерас при поласку. — Потписаће вам је. То је свршена ствар. — Не, опате, ништа није свршено ако се не обавезе да ми плаћа часове код Г. Купрена. Хоћу да учим музику».

»Баш смо били код те тачке нашега саветовања, када нас, по несрећи, стари Мозанд изненади, и погодни смисао нашега разговора, и ако га није чуо. Јер поче да ме назива заводником и да ме ружи. Јахела оде да се склони у своју собу, а ја остадох сам, изложен гневу овога богоубице, онакав као што сте ме видели, сише, и каква сте ме узвукли. Стварно посао је, тако рећи, закључен, на одвођење се пристало, наше бегство је обезбеђено. Точкови и Језекијеве животније не могу да претегну чинију за чорбу. Само се бојим да овај стари Мардохеј није затворио под троструку браву своју сповицу.

— Збиља одговорих, не могући да прикријем своје задовољство, чуо сам шум кључева и брава када сам вас вадно из трња. Али је ли баш истина да је Јахела тако брзо пристала на предлоге који нису много поштени и

које сте ви на тешке јаде њој доставили? То ме поражава. Реците ми још, добри учитељу, да ли вам није о мели говорила, зар није изговорила моје име уздишући, или ма како другаче.

— Не, сине, одговори Г. опат Коањар, није га изрекла, барем не да се чује. Нисам чуо ни да је прошапутала име Г. од Астарака, свога драгана, које треба да јој је више на уму од вашег. Ну не чудите се што је заборавила свога алхемичара. Није довољно да је нека жепа била напана па да у њену душу утиснемо дубок траг. Душе не могу да се прожму и то вам показује свирепо ништавило љубави. Мудар човек треба да помисли: Ја нисам ништа у овоме ништа што се зове биће. Надати се да ћемо оставити успомену у женском срцу значи штети утиснути отисак прстена на огледало текуће воде. Због тога не тражимо да се настанимо у ономе што је пролазно, већ пригрлимо оно што не умире.

— Главно је, одговорих, да је Јахела под тврдом бравом и да можемо да имамо вере у опрезност њена чувара.

— Сине, одговори ми добри учитељ, она вечерас треба да нас нађе код Првенога Коња. Мрак је угодан за бегство, одвођење, тајне кораке и скривене послове. Ослобимо се на девојчино лукавство. А ви водите рачуна да budete у сумрак на Пастирскоме раскршћу. Знате да је Г. од Анктила нестрпељив и да би био у стању да пође без вас.

Звоно је позивало на доручак баш када ми је он дао тај савет.

— Да немате, рече ми, иглу и копаца; одело ми је поцепано на више места и желео бих, пре него што се појавим за столом, да га крпљењем дотерам у првањњи ред. Нарочито страхујем због чакшира. Оне су толико пропале да осећам да је свршено с њима, ако им брзо не притекнем у помоћ.

Седох на уобичајено место за столом кабалистичаревим, с тужном помишљу да је то последњи пут. У души ми је било црно због издајства Јахелипа. Авај! помислих, најтоплија жеља ми је била да утечем са њом. Није било изгледа да се може остварити. А она се остварила, на најстрашнији начин. Дивно сам се мудрости мога љубљенога учитеља који је одговорио, једнога дана када сам страсно пожелео повољан исход једне ствари, овом речи из Светога Писма: *Et tribuit eis petitionem eorum**. Бол и брига ми не даваху да једем, и јела се једва и дотпцах. А мој добри учитељ је имао неизменљиву љупкост своје душе. Обплывао је дивним говорима, и човек би помислио за њега пре да је један од оних мудраца које нам Телемак приказује како се разговарају у хладу Елисејских Поља, но човек кога гоне као злочинца и који мора да живи луталичким и бедним животом. Г. од Астарака је мислио да сам провео ноћ у печењарници, те ме љубазно запита како су моји добри родитељи, и како ли када није могао да се уздржи а да не говори о својим визијама, он дода:

— Када о томе печењару говорим као о вашем оцу, разуме се да ја то говорим по људскоме мишљењу, а не по томе како јесте. Јер ништа не доказује, сице, да ваш отац није какав Силф. Ја ћу у то чак врло радо да верујем, само ако вам дух, који је још млад, порасте у крепкости и лепоти.

— О! не говорите тако, господине, одговори мој добри учитељ смећећи се; нагнаћете га да крије свој дух да не би худно угледау своје мајке. Али, када бисте је боље по-

* И испуни њима жељу њихову.

знавали, ви бисте мислили као и ја да није имала односа ни са каквим Силфом; она је ваљана хришћанка, плотских односа је имала само са мужем и честитост јој се огледа на лицу. Она ни најмање не лиги на ону другу печењарку, госпођу Конијан, о којој се много говорило у мојој младости по Паризу и унутрашњости. Зар нисте чули, господине, ништа о њој? Њен је љубавник био господар Маријет, који је доцније постао секретар Г. од Анжервилјера. Био вам је то велики господин који је својој лепотици увек давао за успомену по какав накит, када год је дошао да се с њом види, једнога дана лоренски крст или иконицу светог духа, другог дана часовник или ланац. Други пут опет марамицу, лепезу, скриницу; односно је због ње све из продавница накита и рубља на сајму у Сеп-Жермену; и напослетку печењар, када виде да му је жена претрпана накитима, посумња да је то стечено на поштен начин. Он поче да мотри на жену и мало потом ухвати је са љубавником. Морам да вам кажем да је тај муж био гадно љубоморан. Он се наљути и не доби тиме ништа, баш напротив. Јер се заљубљени пар, коме је досадила његова непрестапа дрека, закле да ће се ослободити њега. У господара Маријета била је другачка рука. Он изради заповест за хапшење на име јаднога Конијана. А неверна печењарка рече мужу:

»— Поведите ме идуће недеље на вечеру у поље. Осећам да ће ми тај излет учинити много задовољства.

»Била је нежна и топло је молила. Муж, поласкав, пристаде на њену молбу. Када дође недеља, он се попе са њом на рђава кола да иду до Поршерона. Али чим дођоше до Рула, чета стражара, које је ту поставио Маријет, ухвати га и одведе у Бисетр, одакле га пошаљу на Мисисипи, где се још налази. Тај догађај би опеван у песми која се овако свршава:

Паметан муж и умерен
Не треба све да види.
Боље је бити сувремен,
Но видети Мисисипи.

У овоме је, свакојачко, најдубља поука коју нам пружа случај печењара Конијана.

»А сам би догађај требало да причају Петрон или Апулеј, да би се изједначио са најлепшом милезијанском причом. Стари су бољи у епопеји и трагедији од сувремених. Али што у приповестци ми не надмашујемо Грке и Латине, за то нису криве париске госпође, које једнако богате предмет многим духовитим подвизима и лепим пропаласцима. Ви, свакојакo, познајете, господине, Бокачијеву збирку; ја сам је често читао из задовољства, и тврдим да би тај флорентинац, да у наше доба живи у Француској, написао најзабавнију причу из невоље Конијанове. А ја сам ово за столом испричао да би, услед супротности, заблистала врлина госпође Леонарда Турнброша, која чини част печењарскоме реду, чије је ругло госпођа Конијан. Госпођа Турнброш, велим, никада се није огрешила о осредње и обичне врлине које се препоручују у браку, јединој тајни достојној презирања од седам.

— Слажем се с вама, прихвати Г. од Астарака. Али госпођа Турнброш би била још више поштовања достојна да је имала љубавне односе са Силфом, као Семирамида, Олимпија и мајка великога папе Силвестра II.

— О! господине, рече опат Коањар, ви нам једнако говорите о Силфима и Саламандрама. Поштења вам, јесте ли их икада видели?

— Као што вас видим, одговори Г. од Астарака, чак и из ближе по вас, бар што се тиче Саламандри.

— То није довољно, господине, продужи мој добри учитељ, да би се веровало у њихово постојање, које је супротно учењу цркве. Јер плузије могу да заведу човека. Очи и сва наша чула јесу само весници заблуда и спроводници лажи. Они нас више заводе по што нас уче. Они стварају у нама непоуздане и несталне слике. Истина им измиче; имајући у себи своје вечито начело, она је невидљива као и оно.

— Е! рече Г. од Астарака, нисам знао да имате толико филозофије у себи и да вам је тако проицљив дух.

— Тако је, одговори мој добри учитељ. Има дана када ми дух није много ведар и када је више заузет столом и постељом. Али понас сам разбио боцу о главу не-

кога закупца порезе, што ми је веома разбистрило ум. Осећам се моћан да разагнам све сени што су у вама и да растурим сву заблуду. Јер, господине, Силфи постоје само у вашем мозгу.

Г. од Астарака га благо прекиде и рече му:

— Опростите, господине опате; верујете ли у демоне?

— Признајем радо, рече мој добри учитељ, да у њих верујем у онолико у колико се о њима говори у светим књигама, и да одбацујем као превару и празноверицу веровање у чини, записе и молитве противу злих духова. Свети Августин учи да када нас Свето Писмо подстиче да се одупремо демонима, оно разуме да не треба да се подајемо страстима и неумереним прохтевима. Ништа није тако одвратно од тих прича о ђаволима којима капуцини плаше добродушне жене.

— Видим, рече Г. од Астарака, да се ви трудите да мислите као поштен човек. Ви мрзите грубе калуђерске празновернице као што их се и ја гнушам. Ну, опет, верујете у демоне, и мени је било врло лако да вас нагнам да то признате. Знајте, дакле, да су то Силфи и Саламандре. Незнање и страх су им дали други лик у плашљивим уобразиљама. Али, стварно, они су лењи и пуни врлина. Не бих вас упознао са Саламандрама, јер нисам убеђен у чистоту ваших животних навика; али вас зато, господине опате, могу довести у додир са Силфима, који стају у ваздушним равницама и приближују се људима радо и љубазно, готови да им помогну, те их можемо назвати благотворним духовима. Не само да нас не наводе на зло, као што верују богослови који су од њих створили ђаволе, они штите и чувају од сваке опасности своје земаљске пријатеље. Могу вас упознати с безбројеним примерима помоћи које им они пружају. Али, како се ваља ограничити, испричаћу само једну причу коју ми је причала сама госпођа маршаловица од Грансеја. Била је већ у годинама и одавно удовица, када је, једне ноћи, посети у постељи неки Силф који јој рече: »Госпођо, заповедите да се прегледају хаљине покојнога вашег супруга. У џепу једних његових чакшира има једно писмо због кога би, ако изиђе на јавност, пропао Г. од Роша, мој и ваш

велики пријатељ. Наредите да вам се оно преда и спалите га.»

»Маршаловица обећа да неће заборавити савет и запита Силфа шта ради покојни маршал. Силфа настаде без одговора. Када се пробудила, она призва своје собарице и посла их да виде да ли је остало што од маршалових хаљина у његовој остави за одећу. Оне одговорише да нема ничега и да су слуге све продале старинару. Госпођа од Грансеја им нареди да потраже боље да нису остале једне чакшире.

»Пошто су претуриле све углове, оне напослетку нађу неке старе чакшире од црнога тафта са каранфилима, старомодне, и донесу их маршаловици. Она завуче руку у џеп и извади из њега писмо које отвори и у коме је било више но што је потребно да баци у затвор Г. од Роша. Она брзо баци писмо у ватру. И тако тога племића спасоше добри пријатељи, Силф и маршаловица.

»Да ли би тако, молим вас, господице, радили демони? Сада ћу да вам испричам нешто што ће вас још више дирнути, и што ће се, то чврсто верујем, коснути срца ученога човека као што сте ви. Ви знате да Дижонска Академија обилује дубоким умовима. Један од њих, чије вам име није непознато, који је живео у прошлости веку, припремао је, радећи вредно ноћу, издање Шиндара. Једне ноћи коју је пробденисао над пет стихова чији смисао није могао да разреши, јер је рукопис био јако оштећен, он заспа очајан када петлови запеваше. Док је спавао, Силф, који га је волео, пренесе га духом у Стокхолм, уведе га у двор краљице Христине, доведе га до књијжнице и из једне преграде извади рукопис Шиндара, који му отвори баш на тешкоме месту. Пет стихова су били ту са два до три добра објашњења која су их чинила потпуно разумљивим.

»Под утицајем свога великога задовољства, наш се научник пробуди, укреше светлило и забележи писаљком стихове као што их је запамтио. За тим дубоко засни. Сутрадан, размисљајући о ноћашњем догађају, реши се да буде начисто. Г. Декарт се тада бавио у Шведској, покрај краљице, којој је предавао своју филозофију. Наш шиндариста га је познавао; али је био у ближем прија-

тељству са шведским послаником у Француској, Г. Шапитом. Он се њему обрати да достави Г. Декарту писмо којим га моли да га обавести да ли се налази у краљичиној књижници, у Стокхолму, рукопис Пиндара са варијантом коју му је саопштио. Г. Декарт, који је био веома љубазан, одговори академичару из Дижона да је тај рукопис заиста у Њена Величанства и да је он лично у њему прочитао стихове са варијантом коју писмо садржи.

Г. од Астарака, када доврши ту причу љуштећи јабуку, погледа опата Коањара да би уживао у успеху свога говора.

Мој добри учитељ се осмехивао.

— Е, господине, рече, видим да сам малочас гајно узалудну наду, и да се ви никада нећете одрећи својих синова. Радо признајем да сте нам изнели слику досетљивог Силфа и да бих желео да имам тако љубазног секретара. Његова би ми помоћ била необично корисна за два до три места у Зозиму Панополитанцу, која су врло нејасна. Зар не бисте могли да ми дате средства да по потреби призовем каквога Силфа књижничара, учена као што је онај из Дижона?

Г. од Астарака одговори озбиљно:

— Ту ћу вам тајну радо поверити, господине опате. Али вам предочавам да ћете пропасти ако је поверите коме од непозваних.

— Не брините се за то, одговори опат. Жудим да дознам тако дивну тајну, и ако, искрено да вам кажем, не очекујем ништа од ње, јер не верујем у ване Силфе. Дакле, молим вас, реците ми.

— Ви то тражите? прихвати кабалистичар. Онда знајте да само треба да изговорите реч А гла, када будете хтели да вам какав Силф помогне. И одмах ће ваздушни синовн долетети к вама; ну ви добро знате, господине опате, да та реч треба да се каже и срцем и уснама, и да јој вера даје сву снагу. Без ње је она само узалудни шапат. И овако као што сам је изговорио, не уносећи ни душе ни жудње, она има, чак и у мојим устима, само слабу моћ, и једва да је које дете дана, када је чуло, бацило у ову собу своју лаку светлосну сен. И ја сам их више назрео но видео на овој завеси, и престало

их је тек што су се појавили. Ви нисте, ни ви ни ваш ученик, осетили њихово присуство. Али да сам са осећањем изговорио чаробничку реч, видели бисте да би се појавили у свему сјају. Они су дивни. Овим сам вам пове-рио, господине онате, велику и корисну тајну. Још једном вас опомињем да је не кажете испрезно коме. И сећајте се случаја опата Вилара, кога су Силфи убили на лион-скоме путу, што је открио њихове тајне.

— На лионскоме путу, рече мој добри учитељ. То је баш чудновато!

Г. од Астарака нас изненадно остави.

— Хоћу још једном да се пошнем, рече опат, до те дивне књижице у којој сам доживео озбиљних задовољстава и коју више нећу видети. Не пропустите, Турн-брошу, да у први мрак будете на Пастирскоме раскршћу.

Обећах да ћу поуздано доћи; имао сам намеру да се затворим у своју собу и да пишем Г. од Астарака и својим добрим родитељима и да их замолим за опроштај што нисам отишао да узмем од њих збогом, бежећи после догађаја у коме сам био више несрећан по крив.

Са степеница зачух хркање у својој соби и, када от-шкринах врата, видех Г. од Анктила где спава на мојој постељи са мачем на узглављу и картама растуреним и моме покривачу. Пожелех тренутно да га прободем његовим мачем; али одмах одбадим ту помисао, и оставих га да спава, смејући се у себи, код свега свога јада, када се сетих да Јахела, затворена троструком бравом, неће моћи да пође с њиме.

Уђох, да пишем писма, у собу свога доброга учитеља у којој узнемирих пет до шест пацова који су на његову столу глодали књигу Боецијеву. Написах Г. од Астарака и мајци и саставих најдирљивију посланицу Јахели. Прочитах је и поквасих сузама. Може бити да ће, помислих, неверица пролити и своје сузе над њоме.

А затим, обиниван умором и сетом, бацих се на постељу свога доброга учитеља, и одмах надох у полусан узнемирен љубавним и рђавим сновима. Из сна ме трже ћутљиви Критон и пружи ми на сребрноме служавничку парче хартије за коврцање косе, намирисано перуничком

на коме прочитах неколико речи написаних писаљком неком невештом руком. Неко ме је чекао напољу због прешног посла. Писамце је било потписано: Брат Анж, недостојни капуцинац. Потрчах зеленим вратима, и нађох брата на путу на ивици јарка страшно утучена. Без снаге да устане када дођох, он управи на мене поглед својих великих псећих очију, скоро људских, пуних суза. Уздаси су му подизали браду и груди. Он ми рече очајним гласом:

— Авај! господине Жаче, дошао је час искушења за Вавилон, као што веле пророци. По тужби Г. од Гери-тода поднесеној Г. поручнику полиције, чувари реда су одвели госпођицу Катарину у болницу, одакле ће је првим спроводом послати у Америку. То ми је рекла Жанета свирачица на вијели која је, баш у тренутку када је Катарина улазила на колима у болницу, излазила из ње, у којој је била због болести од које је сад излечена лекарском вештином, ако Бог хоће! А Катарина ће неминуовно отићи на острва.

На томе месту брат Анж просу обилно суза. Пошто покунах да му утарем сузе утешним речима, запитах га има ли још што да ми каже.

— Авај! господине Жаче, рекао сам вам што је најглавније, а остало ми се расплинуло у глави као дух Господњи над водама, не било поређено. У глави ми је страшна збрка. Несрећа Катаринина ме је сасвим залудела. А требало је да имам какву крупну новост да вам саопштим, па да се усудим доћи до прага ове проклете куће, у којој станујете са разноврсним вразима. Са страхом, пошто прочитах молитву светоме Фрањи, усудио сам се да закуцам звекиром, те да предам слуги писмо за вас. Не знам да ли сте могли да га прочитате, толико сам се одвикао да градим слова. А и хартија није добра за писање, али то је понос нашега светог реда да не полаже на светску таштину. Ах! Катарина у болници! Катарина у Америци! Зар то није довољно да и најтврђе срце пренукне? И сама Жанета просу поток суза, и ако је љубоморна на Катарину, која је надмаша онолико младости и лепотом колико свети Фрања светињаштвом остале богоугоднике. О! господине Жаче! Катарина у

Америци, да чудних путева Провиђења. Авај! колико је истине у нашој светој вери, и краљ Давид право вели да смо ми као трава, када је Катарина у болници. И ово камење на коме седим срећније је од мене, и ако су на мени знаци хришћанина и духовника. Катарина у болници!

И он заједа наново. Причеках да бујица његова бола протече, па га запитах да ли зна штогод о мојим добрим родитељима.

— Господине Жаче, баш ме они вама и шаљу, са прешним налогом. Рећи ћу вам да нису много срећни, кривицом газда Леонарда, вашег оца, који се коцка и пије сваки боговетни дал. И мирисни дим гусака и пилежи не пење се више, као пекада, ка Краљци Педок, чија се слика сетно љуља на влажним ветровима који је нагризају рђом. Где је оно срећно време када је печењарница вашег оца ширила мирис целом улицом Светога-Жака, од Малог Баха до Три чедне девојке? Али од како у њу уђе онај чаробник, све у њој пропада, и људи и животиње, због чини које је он набацно. И божанска освета се осетила на томе месту, од када је примљен дебели опат Коањар, а ја истерам. Ту је зачетак зла, и он почива на томе што се Г. Коањар понесе дубином свога знања и отменошћу свога држања. А понос је извор свих грехова. Ваша света мати учини велику грешку, господине Жаче, што се не задовољи часовима што сам вам их милосрдно давао и који би вас несумњиво оспособили да управљате кухињом, рукујете иглом за надевање, и да посите заставу братства, после хришћанске очеве смрти, опела и погребља, који ће ускоро доћи, јер је живот пролазан, а он претерано пије.

Ове ме вести бацише у тугу коју је лако разумети. Измењих своје сузе са сузама калуђеровим. Онда га запитах како ми је мајка.

— Господ, одговори ми, који је Рахелу казнио у Рами, послао је вашој мајци, господине Жаче, многе јаде за њено добро и да казни газда Леонарда што изагна из своје печењарнице Исуса Христа у мојој личности. Он је преселио већину купаца живине и настета код кћери госпође Конијан, која окреће ражаљ на другом крају

улице Светога Жака. Госпођа вања мајка гледа с болом како је он благословио ту кућу на рачун њене, која је сада толико опустела да маховина скоро покрива камен прага. У искушењу је подржавају прво њена вера у светога Франђу; друго вањ успех у свету, у коме ви носите мач као какав угледан човек.

»Али се друга утеха много смањила када су чувари реда дошли јутрос у печењарницу да вас траже и воде у Бисетру да туцате кречњак годину или две дана. Катарина вас је издала Г. од Герптода; али је за то не треба кудити: рекла је истину, као што је и требало да учини, јер је хришћанка. Она означи вас, са Г. опатом Коањаром, као саучеснике Г. од Анктила и верно исприча тучу и покољ ове страшне ноћи. Авај! искреност јој непоможе, и њу одведоше у болницу! Страшно је и помислити на то!

На томе месту своје приче, калуђер узе главу у руке и бризну опет у плач.

Ноћ се спустила. Побојох се да не изостанем са састанка. Пошто извучем калуђера из јарка у коме је погружен седео, исправим га на ноге и замолим да настави причу пратећи ме сен-жерменским путем, до Пастирскога раскрсћа. Он учини радо, и идући тужно поред мене, замоли ме да му помогнем да размрси замршени конач својих мисли. Ја га подсетих на место када су чувари реда дошли да ме ухвате у печењарници.

— Како вас не нађоше, настави он, хтедох да одведу вашег оца место вас. Газда Леонардо је говорио да не зна где сте се сакрили. А то је тврдила и ваша мајка, и клела се свиме на свету. Нека јој Бог опрости, господине Жаче! јер се очевидно криво клела. Стражари су почели да се љуте. Вањ отац их уразуми кад их одведе да пију. Они се растадохе доста пријатељски. За то време вања мајка дође да ме потражи код Три чедне девојке. где сам просио по светим правилима свога реда. Она ме брзо посла вама да вам кажем да бежите што пре, да не би полицијски поручник дознао где станујете.

Када чух те тужне вести, убрзах кораке и ускоро пређосмо преко моста код Неји.

На доста стрмој узбрдини што води Пастирскоме раскршћу чији су се брестови већ видели, калуђер настави да ми говори једва чујним гласом:

— Госпођа ваша мајка, рече, нарочито ми је препоручила да вам предочим опасност која вам прети и предала ми је за вас кесицу коју сам сакрио под мантију. Не могу да је нађем, рече, пипајући се свуда. А како бисте хтели и да је нађем када сам изгубио Катарину? Била је одана светоме Фрањи, и радо давала милостињу. А они су поступали с њоме као с пропалом девојком и ошишаће јој косу. Страшно је и помислити да ће личити на лутке модисткиња и да ће је таку укрцати за Америку, где може умрети од грознице или је појести дивљи људојед.

Довршио је говор уздишући када дођосмо до раскршћа. Са леве стране, изнад два реда брестића, видео се кров од шкриљца и калкани са дизалицама крчме код Црвенога Коња, а под зеленилом се видела велика врата широм отворена.

Успорих ход, и калуђер тремо паде под једно дрво.

— Брате Анже, рекох му, говорили сте ми о кесници, коју вам је дала моја добра мајка за мене.

— Истина је да ме је то замолила, одговори калуђер, и ја сам тако сакрио торбицу да не знам где сам је метнуо; али знајте, господине Жаче, да сам је могао изгубити само из велике пажње.

Уверавао сам га да је није изгубио и да ћу му ја помоћи да је тражи, ако не могне одмах да је нађе.

Нагласак мојих речи га дирну, те он извуче, уз дубоке уздахе, испод мантије, тоболац од цнца који ми са жаљењем пружи. У њему нађох талир од шест ливара и медаљу црне богородице шартреске, коју сам љубио лијући сузе разнежености и покајања. За то време је калуђер вадио из свих својих цепова свежње слика у боји и молитава украшених ружно израђеним заглављима. Од истих он изабра две три које ми понуди пре од других, као корисније, по његову мишљењу, за походнице светих места, и путнике, и за све оне који лутају.

— Оне су освећене, рече ми, и успешне у смргним опасностима или болестима, било да се очитају било

да се додирну или ставе на тело. Дајем вам их, господине Жаче, за Божју љубав. Сетите се да ми дате милостињу. Не заборавите да просим у име доброга светога Фрање. Он ће вас заштитити поуздано ако помогнете његова најнедостојнијег сина, који сам ја.

Док је он говорио, видех, при светлости дневној која се гасила, затворена кола за четири коња где излазе на велика врата Црвенога-Коња и стају уз пуцање бичева и коњски бат на друм, близу дрвета под којим је седео брат Анж. Тада приметих да то нису била баш затворена кола, већ велика кола са четири места са малом преградом спреда. Посматрао сам их неколико тренутака када видех, на коси, Г. од Анктила са Јахелом, у капи, посећни свекње под огртачем, и за њима Г. Коањара, који је носио неколико књижурина увијених у неку стару хартију. Када они приспеше, кочијаши спустише пењалице и моја лена драгана, скупивши своје широке сукње, попе се у преграду, помагана одоздо од Г. од Анктила.

Када то видех, потрчах и узвикнух:

— Станите, Јахела! Станите, господине!

Али заводник је само још живље гурао неверницу, чија дивна облица замало ишчезну. Онда, спремајући се да седне крај ње, једном погом на пењалици, он ме изненађено погледа:

— Е! господине Туриброшу, зар ви хоћете да ми преотмете све моје драгане! Јахелу после Катарине. Ви као да сте се опкладили.

— Ја га не слушах, и једнако сам дозивао Јахелу, а брат Анж, који је устао испод бреста, стао је на врата колска и пудрио Г. од Анктила слике светога Рока, молитву која се чита док се поткивају коњи, молитву противу зубобоље, и плачним гласом тражио милостињу.

Ја бих ту остао сву ноћ, зовући Јахелу, да ме мој добри учитељ не повуче к себи и не гурну у пространији део кола, у који уђе за мнош.

— Оставимо преграду за њих, рече ми; а ми ћемо цео пут превалити заједно у овом пространом делу. Дуго сам вас тражио, Туриброшу, и да вам право кажем, хтедосмо поћи без вас, када вас угледах под дрветом са калуђером. Нисмо могли да се дуже задржимо, јер су нас

живо тражили по наредби Г. од Геритода. У њега су дуге руке; он позајмљује краљу.

Кола су се већ крепула, а брат Анж, на вратима, пружене руке, гонио нас је просећи.

Сруших се на јастуке.

— Авај! господине, узвикнух, па ви ми рекосте да је Јахела била затворена троструком бравом.

— Сине, одговори ми добри учитељ, није се требало уздати у то, јер се девојке играју суревњивима и психовим катанцима. И када су врата затворена, оне искачу кроз прозор. Ви немате појма. Турнбронцу, дете, о жепскоме лукавству. Стари су забележили дивних примера и паћи ћете многе у књизи Апулејевој, где су растурени као со у причи о Метаморфози. Али се то лукавство најлепше огледа у арапској причи са којом је Г. Галан скоро упознао Европу и који ћу вам испричати.

»Шаријар, султан од Тартарије, шетао се једнога дана крај мора са својим братом Шахзенаном. Од једном spaziше где се из валова издиже при стуб који пође обали. Они видеше да је то врло опаки Геније, у лику врло високог дива, и који је на глави носно стаклену скрињу са четри гвоздене браве. Када то видеше, они су јако преплаше и сакрију се у ракле блискога дрвета. Геније изађе на обалу са скрињом коју спусти под дрво, и коме су била оба кнеза. Затим леже и одмах заспа. Ноге су му допирале до мора а дах му је потресао земљу и небо. Док се он тако ужасно одмарао, подиже се поклопац на скрињи и из ње изађе госпа дивна стаса и савршене лепоте. Она подиже главу...

На томе месту ја прекидох причу коју сам једва и слушао:

— О! господине, узвикнух, шта мислите да сада Јахела и Г. од Анктила говоре, сами у тој прегради?

— Не знам, одговори мој добри учитељ: то се њих тиче, а не нас. Али да довршимо арапску причу, која је нуна смисла. Ви сте ме неопрезно прекинули, Турнбронцу, у тренутку када је госпа подигла главу и спасила оба кнеза на дрвету где су се сакрили. Она их позва знаком да приђу и, када виде да оклевају између жеље да се одазову позиву тако лепе особе и страха да се при-

ближе страпнومه диву, позва их тихо, али решено: »Силазите одмах, или будим Генија!« По њену заповедничком и одлучном држању, они разумеше да то није празна претња, и да је најбоље и најпријатније да сиђу. Они то учинише врло опрезно да не пробуде Генија. Када су сишли, госпа их узе за руке, удаљи се мало с њима под дрвеће и јасно им показа да је готова да се пода обојници. Они се радо покорише тој ђуди и, како су били људи од срца, страх им не поквари много задовољство. Попито је добила од њих што је тражила, и како виде да су обојница имали по прстен на руци, она им их затражи. Затим се врати скрињи у којој је становала и извади из ње низ прстенова које показа кнежевима.

»— Знате ли, рече им, шта значе ови нанизани прстенови? То су прстенови људи којима сам учинила исту доброту као и вама. Има их округло деведесет и осам, које чувам за сећање на њих. Ваше сам тражила из истог разлога и да би напунила стотину.

»И тако, настави она, имала сам до данас сто љубавника, мимо пажњу и чување овога гаднога Генија, који је никако не оставља. Узалуд ме је затворио у ову скрињу и крије ме на дну мора, варам га колико ми је год драго.

»Овај духовити завршетак, дода мој добри учитељ, показује вам да су жене исто толико лукаве на Истоку, где су затворене, као и у Европи, где су слободне. Ако једна од њих што науми, нема тога мужа, љубавника, оца, стрица, стараоца, који би је могао спречити да не изврши. Не треба да вас чуди, сине, што је за Јахелу која има, у своме изопаченом духу, умениност наших шарених жена и источњачко претворство, била игра да изигра пажњу онога старог Мардохеја. Погађам, сине, да је исто онолико страсна у љубави колико је жудна злата и сребра, и достојна племена Олибаха и Аолбаха.

»Њена лепота мучи и гризе, и ја сам осећам мало њен утицај, и ако су ми године, дубока размисљивања, и тегобе немирнога живота много иступили осећања плотских уживања. По јадy који вам задаје повољан исход њена споразума са Г. од Анктила видим, сине, да осећате живље од мене челичне зубе жудње, и да вас раз-

дире љубомора. Зато кудите поступак, у истину, неправилан и обичним појмовима супротан, али од мале вредности или који бар не додаје ништа значајније општем злу. Ви ме осуђујете у себи што сам у томе учествовао, и чини вам се да браните честитост, и ако из вас говори само страст. Тако ми, сине, превлачним другим бојама у својим очима палпе најниже нагоне. Човечански морал нема другог порекла. Признајте да би било штета оставити дуже тако дивну девојку тој старој будали. Схватите да Г. од Анктила, леп и млад, више приликује уз тако милу особу, и помислите се са опим што не можете да спречите. Та мудрост је тешка. Она би била још тежа да су вам преотели вању драгану. Онда бисте осетили да вам гвоздени зуби раскидају месо и вања би се свест испунила мучним и јасним сликама. Ово размисљање, сине, треба да ублажи вању садашњу патњу. Уосталом, живот је препун јада и патњи. Због тога се у нама и зачиње правична нада на вечно блаженство.

Тако је говорно мој добри учитељ, а брестови краљевскога пута су промицали поред нас. Чувао сам се да му одговорим да ми погоршава јаде хотећи да их ублажи и да ми је, нехотице, метао прст у рану.

Прва промена коња била је у Живизи, где стигосмо ујутру по клини. Када уђох у пошталску гостиницу, затекох Јахелу код огњишта, на коме се пет до шест кокошију окретало на трп ражња. Грејала је поге и показивала крајичак оних свилених чарапа које су ме бацале у забуну, због помисли на ногу коју сам себи тачно представљао. тананост коже, маље и остало што пада у очи. Г. од Анктила се ослопио о наслон столице на којој је седела, наслоњен на руку. Звао је својом душом и својим животом и питао је да није гладна: и како она одговори да јесте, он изађе да изда налоге. Када остадох сам са неверицом, погледах је у очи, у којима се огледала ватра с огњишта.

— Ох! Јахела, узвикнух, ја сам несрећан, изневерили сте ме и не волите ме више.

— Ко вам каже да вас више не волим? одговори она окрећући мени свој кадифеи и пламени поглед.

— Авај! госпођице, то се види по вашем држању.

— Шта! Жаче, зар ми заплдите на рубљу од холандскога платна и на вајаноме посућу које овај племић има да ми да. Од вас тражим само мало повучености док он не испуни обећања, па ћете видети да ћу бити према вама као што сам била на Саблонскоме-Крсту.

— Авај! Јахела, а дотле ће мој такмац да ужива вашу љубав.

— Осећам, настави она, да ће то бити мала ствар, и да ништа неће изгладити успомену на вас. Нека вас те ситнице не муче; оне су безначајне и вреде само по ономе што им ви придајете.

— Ох! узвикнух, страшно је то што заминљам, и бојим се да нећу моћи да преживим вашу неверу.

Она ме погледа с подсмешљивим саучешћем и одговори ми смешећи се:

— Верујте, пријатељу, да због тога нећемо умрети ни ја ни ви. Помислите, Жаче, да ми је потребно рубље и посуће. Будите опрезни; не издајте осећање које вас узбуђује и ја вам обећавам да ћу вам доцније наградити ваше ћутање.

Нада утоли мало мој велики јад. Крчмарица уђе и метну на сто застирач који је мирисао на лавандулу, коситерне тањире, пехаре и бокале. Био сам много гладан. И када Г. од Анктила уђе у крчму са опатом и позва нас да се мало прихватимо, ја радо седох између Јахеле и мога доброга учитеља. Из страха од гоњења, кренусмо, пошто на брзу руку смирисмо три кајгане и два пилета. Сложисмо се да због опасности пређемо што је могуће брже до Санса, где ренисмо да преноћимо.

Та ми је ноћ задавала паклене муке при помисли да ће се у њој неверство Јахелино извршити. И та оправдана слутња толико ме је дирала да сам расејано слушао разговоре мога доброга учитеља, коме је и најнезнатнији догађај на путу давао повода за дивно размишљање.

Мој страх није био неоснован. Када сиђосмо из кола у Сансу, у ружну гостионицу код Наоружаног Човека, Г. од Анктила одведе Јахелу тек што смо вечерали у своју собу, која је била поред моје, и где ја не тренух целе ноћи. Устанем у зору и, бежећи од те одвратне собе, одем и

седнем сетно под велика колска врата са кочијашима. који су пили бела вина и штипали служавке. Седео сам тако два до три часа премисљајући о својим јадима. Коњи су већ били упрегнути када се појави Јахела под сводом, дршћући у црном огртачу. Не могући да издржим њену појаву, окретох очи на другу страну. Она ми се приближи, седе крај мене на камен и речи ми благо да ме не би растужила, да је оно од чега сам ја градио чудовиште било у ствари ситница, да се ваља уразумити, да сам довољно паметан да желим жену само за себе, и да се у томе случају бира домаћица која нема ни духа ни лпоте, и да опет ко зна шта се може десити.

— Треба да вас оставим, рече ми. Чујем на степеницама кораке Г. од Анктила.

И она ме пољуби у уста, дуго и страсно због страха, јер су под чизмама њена љубавника шкрипале дрвене степенице, и обешеница је стављала на коцку и холандско платно и сребрну извајану чинију за чорбу.

Постилом спусти пењалицу на прегради, али Г. од Анктила запита Јахелу да ли не би било пријатније да будемо сви заједно у задњим колима, и не умаче ми да је то био први знак блиских односа које је имао са Јахелом, и да му је потпуно задовољење жуди чинило мање пријатно остајање насамо са њоме. Мој добри учитељ се постарао да позајми из подрума Наоружаног Човека пет до шест боца белог вина које сложи под седиште и које пописмо да прекинемо путну досаду.

У подне стигосмо у Жоањи, прилично лепу варош. Предвиђајући да ћу потрошити сав новац пре но што се сврши путовање и не могући поднети помисао да Г. од Анктила, без крајње невоље, плаћа мој део, реших се да продам и медаљон који ми је дала мајка и прођох цео град тражећи драгуљара. Нађох једнога на великоме тргу, преко пута цркве, који је трговао ланчињима и крстовима са натписом код Поштења. Како се зачудих када ту нађох мога доброга учитеља који пред тезгом, пошто из једнога омотуљка хартије извади пет шест ситних дијаманата, од оних које нам је показао Г. од Астарака, запита драгуљара колико мисли да да за то камење!

Драгуљар их прегледа а затим погледа опата преко наочари:

— Господине, рече му, ово би камење много вредело да је право. Али оно је лажно; и није потребан камен пробац да се уверимо. То су стаклена зрна добра да се деца играју њима, или да се уметну у круну какве сеоске Богородице, на којој би лепо изгледала.

Када то чу, Г. Коаљар узео своје дијаманте и окрете леђа драгуљару. У томе тренутку, он ме спази и мој му сусрет не би угодан. Брзо сврших посао и, наставши свога доброга учитеља на прагу, изнесем му пред очи колико је стављао на коцку да учини неприлике својим друговима и себи крађом камења који су, за његову несрећу, могли бити и прави.

— Сине, одговори ми он, Бог је хтео да они имају само изглед и сличност правих, да би ме сачувао невина. Признајем да сам погрешно што сам их украо. Ви ме видите погрожена због тога, и то је страна коју бих хтео да ишчупам из књиге свога живота, од које неки листови, то морам да кажем, нису чисти и без мрље, као што би требало да су. Осећам шта је, са те стране, за покуду у моме држању. Али човек када погрешни не треба да падне у велико очајање; дошао је час да помислим као што је рекао неки славни богослов: »Погледајте како сте трошни, што доказујете често при најмањем сусрету; па опет то и друге сличне ствари се дешавају за ваш спас. Није све за вас изгубљено, ако допаднете јада и искушења, па чак ако искушењу и подлегнете. Ви сте човек, а не Бог; ви сте од меса, а не анђео. Како бисте увек могли и остати пуни врлина, када ни анђели на Небу ни први човек у Рају нису могли да се о њих не огреше?« Ево, Турнброшу, сине, јединих духовних разговора и истинских говора са собом самим који доликују моме садашњем душевном стању. Ну да ли није време, после овога несрећнога посла, о коме више нећу да говорим, да се вратимо у своју крчму и да испијемо, у друштву постиљона, простих и приступачних људи, боцу или две каквога доброга вина?

Сложих се са тим предлогом и ми се вратисмо у поштанску гостионицу где нађосмо Г. од Анктила који се исто тако враћао из вароши, где је купио карте за играње.

Он поче да игра пикета са мојим добрим учитељем и, када се кретосмо, они наставише да играју у колима. Страст за играњем карата мога такмаца давала ми је прилике да разговарам са Јахелом, која је у толико радије општила са мном што је била остављена. Ти су ми разговори били драги и горки. Пребацујући јој вероломство и неверност, олакшавао сам свој јад час слабим, час плахим жалбама.

— Авај! Јахела, говорио сам, сећање и слике наше љубави, које су ми негда тако драги били, постали су за мене свирепе муке, због помисли да сте за другога оно што сте били за мене.

Она одговори:

— Жена није никада иста са свима.

А када сам претерано продужавао јадања и прекоре, она је говорила:

— Разумем да сам вам задала бола. Али зато није потребно да ме убијате по сто пута дневно својим некорисним туговањем.

Г. од Анктила је био незгодне нарави када је губио. Врџао је без повода Јахелу која му је, како није била трпељива, претила да ће писати стрицу Мозанду да дође да је узме. Те су ми препирке у почетку уливале наде и радости; али како се често понављаху, почех их гледати са немиром, јер су после њих долазила топла измирења, која су ми допирала до ушију као пољупци, шапути и страсни уздисаји. Г. од Анктила ме није трпео. Мога доброга учитеља је необично заволео, који је то заслужио својом добром и веселом нарави и несравњивом отменошћу духа. Пили су и играли карата са наклопошћу која је свакога дана расла. Колено уз колено да би држали сточић на коме су играли, смејали су се, шалили, дирали и, и ако им се покашало дешавало да баце један другоме карте на главу, уз погрде од којих би се стицели и посачи са пристаништа Светога-Николе и лађари са Маја, и ако се Г. од Анктила клео Богом, Богородицом и Свецима, да није видео целог свог живота, чак ни обешенога, горега угурсуза од опата Коањара, осећало се да је веома волео мога доброга учитеља, и било је задовољство чути га како узвикне смејући се:

— Опате, бићете ми исповедник и играћете са мном

ипкета. А ићи ћете са нама и у лов. Потражићемо до крај Перша коња који би могао да вас носи и удесићемо вам ловачку опрему као што сам видео у изеског епископа. Време је, у осталом, да се преоденете: јер, без прекопа, опате, чакшире вам се не држе на стражњици.

И Јахела је подлегала неодољивој чари која је привлачила душе моме доброме учитељу. Она се реши да дотера, колико је могуће, у ред његову одећу. Распара једну своју хаљину да окрпи мантију и чакшире нашега часнога пријатеља, и поклони му мараму од чипке да од ње начини пошу. Мој добри учитељ је примао те мале поклоне са достојанством цуним љупкости. Често сам ово примећивао: био је веома љубазан када је говорио са женама. Био је према њима одмерено пажљив, хвално их као познавалац, давао им савете из свога дубокога искуства, имао за њих ширину срца склоног да опрости све слабости, и опет није никада пропуштао прилику да им не каже велике и корисне истине.

Када четвртога дана стигнемо у Монбар, заустависмо се на брегу одакле се видела цела варош, на малом простору, као да је насликао на платну какав вешт сликар, који се старао да забележи све појединости.

— Погледајте, рече нам мој добри учитељ, те зидове, куле, звонике, кровове што се виде у зеленилу. То је варош, и, не тражећи да знамо њену историју и њено име, добро је да о њој мислимо, као о најдостојнијем предмету размишљања, који може да нам пружи земљино лице. И збиља, варош, ма која она била, даје нам предмет за духовно разлагање. Поштански момци нам веле да је то Монбар. Место не познајем. Па, ипак, не бојим се да кажем, по сличности, да су људи који ту живе, нама слични, себични, плашљиви, неверни, лакомни, разблудни. Другаче не би били људи и не би водили порекло од онога Адама, и беднога и вреднога поштовања, у коме сви наши нагои, чак и најружнији, имају свој далеки извор. Једино у чему се можемо колебати јесте да знамо да ли су више склони јелу или множењу. Па и ту сумњи нема места: Филозоф ће тачно рећи да је утољење глади, овим невољницима, прешније од љубави. У својој раној младости мислио сам да је људска животиња нарочито наклоњена

спајању полова. Ну то је била заблуда, и јасно је да је човеку потребније да сачува живот него да га да. Глад је осовина човечанства; напослетку, како је непотребно да се о овоме препиремо, рећи ћу, ако хоћете, да живот смртних људи има два пола: глад и љубав. На овоме месту треба отворити уши и душу! Ова ружна бића, склона само да се пројдиру и помамно грле, живе заједно по-коравајући се законима који им забрањују да задовољавају баш те две основне појуде. Ове довитљиве животиње, које су постале грађани, радо намећу себи разноврсна ускраћивања, поштују туђе добро, што је невероватно, с обзиром на њихову завидљиву природу; поштују стидљивост, што је невероватно али заједничко претворство, и састоји се у томе што се ретко каже оно на што се једнако мисли. Јер, признајмо, господо, када видимо пеку жену нашу мисао не привлачи лепота њене душе и пријатност њена духа; и у своме разговору с њоме, поглавито обраћамо пажњу на њене природне облике. И љунки створ то лепо схвата и постарао се да, одевен од добре кројачице, сакрије своје дражи појачавајући их различитим мајсторијама. И госпођица Јахела, и ако није дивљакиња, била би очајна да је вештина на њој толико надвладала природу да се не види како су јој груди обле и стас округао. И тако, ма како посматрали људе од Адамова пада, увек их видимо гладне и неуздржљиве. Одакле долази да се, окупљени по варошима, подвргавају разноврсним лишавањима и животу супротное својој рђавој природи? Вели се да је то за њих корисно, и да њихова безбедност лежи у уздржавању. Али то значи придати им сувише размишљања, и, још више, нетачнога размишљања, јер је бесмислено спасавати живот по цену онога што је разлог и смисао његов. Веле још да га страх држи у покорности, и истина је да тамница, вешала и точак одлично обезбеђују поштовање закона. А истина је да празноверице помажу законе, само се не види јасно како се присиљавање могло да тако свуда рашири. Вели се да су закони потребни односи ствари; али мало час смо видели да они, не само да нису нужност, већ су и супротни са природом. И зато, господо, нећу тражити извор и порекло закона у човеку, већ ван човека, и ре-

ћи ћу да, како нису у човеку, долазе од Бога, који је својим тајанственим рукама створио не само земљу и воду, биљку и животињу, већ и народе и друштва. Склоп сам да верујем да закони долазе непосредно од њега, из његових десет заповести, и да су нечовечни, јер су божански. Разуме се да ја овде посматрам законике у њиховој основи и у њиховој суштини, не хотећи да улазим у њихову смешну разноликост ни у бесмислену сложеност. Обичаји и прописи, писмени и усмени, јесу људски део, и тај део треба презрети. Ну не плашимо се да ово признамо, Држава је божанска установа. Одатле следује да свака влада треба да буде свештеничка. Свештеник чувен због удела у изјави од 1682, Г. Босне био је у праву што је хтео да напише политичка правила по изрекама Светога Писма, и, што је јадно насео, треба приписати само слабости његова духа, јер се дословно држао примера из књига Судија и Краљева, не видећи да Бог, када ради на овоме свету, чува склад са временом и простором и уме да прави разлику између Француза и Израелићана. Држава, обновљена на истинској и једној оправданој снази, неће бити држава Јосуова, Саулова и Давидова, већ држава Еванђеља, држава сиромашних, у којој радника и јавну жену неће понижавати фарисеј. О! господо, из Светога Писма би се могла узвући лепша и светија политика од оне што је мучно извукао тај неравин и јалови Г. Босне. Да дивна ли ће се држава подићи, складнија од оне што је Орфеј сазда уз звуке своје лире, на изрекама Исуса Христа, онога дана када се његови свештеници, не продајући се царевима и краљевима, прикажу као прави народни владоци!

Док смо, стојећи око мога доброга учитеља, слушали га где говори, неосетно нас опколи гомила просјака који, рамљући, дрнжући, балешу, показујући осакаћене удове, мичући гушама, откривајући ране из којих је цурио кужан гној, не даваху нам мира неугодним благосиљањем. Они се жудно башише на нешто ситна новца што им га баци Г. од Анктила и ваљаху се по прабини један преко другог.

— Баш је тешко гледати ове беднике, уздахну Јахсла.

— То милосрђе вам доликује као какав украс, госпођице; ови уздаси вам красе груди и надимљу их дахом који би сваки од нас желео да удише на вашим уснама. Ну допустите да вам кажем да та нежност, која остаје дирљива и ако је себична, вас дира у срце услед поређења између вас и ових бедника, и због нехотичне помисли да се ваше младо тело дотиче, тако рећи, ових тела ужасно израђављених и осакаћених, као што је стварно везано и спојено, као део Нашега Госнода Исуса Христа. Одакле следује да не можете да видите труљење пути ових јадника а да га, у исто време, не видите на својој пути. И ови невољници подигли су се к вама као проци, објављујући да су наслеђе Адамове породице, на овоме свету, болест и смрт. Зато сте уздахнули, госпођице.

»А стварно нема више разлога да се сматра да су ови просјаци, рањави и пуни гада, несрећнији од краљева и краљица. Не треба чак рећи ни да су сиромашнији, ако се, као што изгледа, пара што је ова гушава жена узела из прашине и коју притискује на срце пенети од радости чини њој драгоценија од бисернога ђердана драгани колоњскога или страсбуришкога епископа. Када бисмо добро разумевали наше духовне и истинске користи, пре бисмо требали да завидимо овоме кљастом што пузи к нама на рукама, по краљу Француске или цару. Једнак са њима пред Богом, он има можда мир срца који они немају и неоцењиво богатство невиности. Ну прикупите сукње, госпођице, да не пређе на вас гад који видим да гмиче по њему.

Тако је говорио мој добри учитељ и ми смо га са задовољством слушали.

Од прилике на три миље од Монбара, прекиде нам се запрежница и како поштанске слуге нису имали уже да оправе, а близу тога места није било ни једне куће, ми стадосмо на сред пута. Мој добри учитељ и Г. од Анктила кратили су досаду принуднога починка играјући карата и пренирући се из љубави што им је постало навика. Док се млади племић чудно како му суиграч окреће чешће краља по што допушта рачун вероватноће, Јахела, узбуђена, узе ме на страну и запита ме да ли не видим нека

кола која су се зауставила iza нас на једноме завоју пута. Гледајући ка месту које ми је показивала, збиља спазим неку врсту готских кочија смешна и необична изгледа.

— Та су се кола, дода Јахела, зауставила кад и ми. Значи да иду за нама. Волела бих да могу да распознам лица оних што путују на тој направи. Нисам спокојна. Није ли кров на њима узак и висок? Она јако личе на кола на којима ме је стриц одвео малу у Париз, када је убио Португалца. Она су стајала, као што ми се чини, у једној стаји саблонскога дворца. Ова ме на њих потпуно подсећају, и то ми је сећање страшно, јер сам у њима видела стрица са пеном од гнева на устима. Не можете да помислите, Жаче, колико је он плаховит. И сама сам искусила његову љутњу онога дана када сам отишла. Затворио ме је у моју собу страховито псујући Г. опата Коањара. Дршћем при помисли како је изгледао када је видео да је моја соба празна и постељне застираче везане о прозор кроз који сам умакла да дођем и побегнем с вама.

— Јахела, хтели сте рећи са Г. од Анктила.

— Како сте осетљиви! Па зар нисмо пошли заједно? Ова ме каруца брину, толико личе на стричева.

— Верујте, Јахела, да су то кола каквога доброга Бургињонца који иде својим послом, не мислећи о нама.

— То ви не знате, рече Јахела. Страх ме је.

— Па ви се не можете плашити, госпођице, да ће ваш онемоћали стриц јурити путевима у потеру за вама. Он се бави само кабалистиком и јеврејским маштаријама.

— Не познајете га, одговори она уздишући. Он само на мене мисли. Мене воли онолико колико мрзи све остало у васељени. Он ме воли на начин...

— На начин?

— На све начине... Речју, воли ме.

— Јахела, дршћем слушајући вас. О, небо! Зар вас тај Мозайд не воли несобично што тако доликује старцима и пристоји се стрицу. Реците све, Јахела!

— Ох! ви сте рекли боље од мене, Жаче.

— Не могу да дођем себи. У његовим годинама, је ли то могуће?

— Пријатељу, у вас је бела кожа а и дуна. Све вас чудн. Та безазлност је ваша пријатност. Са мало муке може човек да вас превари. Рекли су вам и верујете да је Мозанду сто тридесет година, и ако је тек прешао шездесету, да је живео у великој пирамиди, и ако је он имао банку у Лисабону. И само до мене је стајало да ме сматрате за Саламандру.

— Шта, Јахела, да ли говорите истину? Ваш стриц...

— Да, и то је тајна његове љубоморе. Он мисли да му је опат Коањар такмац. Омрзнуо га је не мислећи, при првом виђењу. Али од како је чуо неколико речи од разговора између мене и доброга опата у трију, он има разлога да га мрзи као узрок мога бегства и одвођења. Јер мене су одвели, пријатељу, и то мора да ми даје вредности у вашим очима. О, како сам била незахвална да одем од тако доброга стрица. Али писам могла да подносим више ропство у коме ме је држао. А после, жудела сам да се обогатим, а природно је, зар није тако? да желимо угодности када смо млади и лепи. Само један живот имамо, и он је кратак. Мене нису учили лепим лажима о бесмртности душе.

— Авај! Јахела, кликнух у љубавноме жару, који плану у мени баш због њене отворености, авај! поред вас сам све имао у саблонскоме дворцу. Шта је вама недостајало да budete срећни?

Она ми показа знаком да нас Г. од Анктила посматра. Запрежница је била оправљена и кола су промицала између брежуљака под виновом лозом.

Зауостависмо се у Нун да вечерамо и спавамо. Мој добри учитељ испи једно пола тунета боца доброга вина, што дивно загреја његову речитост. Г. од Анктила, са чашом у руци, не уступи му ни за длаку; али тај племић није био дорастао њему у разговору.

Вечера је била добра; постеља би рђава. Г. опат Коањар леже у ниску одају, под степеницама, у перјану постељу коју је поделио са гостионичарем и његовом женом, и у којој се у мало сви троје не угушине. Г. од Анктила и Јахела узеше собу на првоме спрату у којој су о гредима

висили лук и сланина. Ја се степеницама попнем на таван и пружих се по слами. Пошто одспавах први сан, месец, чија је светлост продирала кроз пукотине на крову, баци ми један зрак кроз трепавице и отвори их у згодан трепутац да видим где Јахела, у ноћној капи, улази на вратанца. На мој узвик, она стави прст на уста.

— Пст! рече ми, Морис је пијан као кочијаш и као маркиз. Он спава испод нас сном Нојевим.

— Ко то, Морис? запиташ тарући очи.

— Па Анктил. Ко други?

— Нико. Али нисам знао да се зове Морис.

— И ја то од скора знам. Али шта то мари.

— Имате права, Јахела, то ништа не мари.

Била је у кошуљи и месечева светлост лила се као млеко са њених пагих рамена. Она леже поред мене и давала ми је најнежнија и најгора имена која су са њених усана текла као слadak жубор. За тим се ућута и поче да ме љуби пољупцима како је само она знала и поред којих пољупци других жена су изгледали безукусни. Уздржавање и тишина су појачавали помами напои мојих исрава. Изненађење, задовољство због освете и, може бити, перверсна љубомора подстицаху моју жудњу. Еластична чврстина њене пути и гипка снага њених покрета којим ме је грлила, тражиле су, обећавале и заслуживале најватренија миловања. Ми познасмо те ноћи сласти чија се дубина граничи болом.

Када сам, ујутру, сишао у гостиничко дворниште, затечем ту Г. од Анктила који ми се учини мање мрзак сада када сам га варао. А и он као да је био љубазнији према мени по што је био при поласку. Разговарао је са мном пријатељски, срдачно, поверљиво, и само ми је пребацивао што нисам ни мало пажљив према Јахели, и да јој не указујем пажњу коју сваки васпитан човек дугује свакој жени.

— Жали се, рече ми, на вашу ненажњу. Пазите, драги Туриброшу; било би ми жао ако искрене какав неспоразум између вас. Она је лепа девојка, и јако ме воли.

Већ је био читав час од како су кола пошла, када ми Јахела рече, пошто погледа на врата:

— Кочије се опет виде. Волела бих да распознам лица она два човека што су у њима. Али не могу.

Одговорих јој да се, на тој даљини, и кроз јутарњу маглу, не може ништа да види.

Она ми одговори да има тако оштар вид, да би их распознала да су лица, мимо маглу и даљину.

— Али, дода, то нису лица.

— Па шта би могло да су? упитах је пренувши у смех.

Тада ме она запитала каква ми је будаласта мисао пала на ум те се тако глупо смејем, и рече:

— У колима нису лица, већ образине. Она два човека нас гоне, и покривени су образинама.

Обратих пажњу Г. од Анктила да ми се чини да нас гоне у неким ружним кочијама. Али ме он замоли да га оставим на миру.

— Та и сто хиљада ђавола да нас гоне, узвикну, мало ме се тиче, јер имам доста муке да мотрим на овог дебелог обешнењака од опата који неприметно избацује карту и краде ми сав новац. Чак ме не би изненадило Туриброшу, да, говорећи ми о тим ружним кочијама за време игре, ви нисте у договору са овим старим угурсузом. Зар кола не могу да иду путем а да вас не узбуди?

Јахела ми тихо рече:

— Предсказујем вам, Жаче, да ће нас из тих кола задесити несрећа. Имам то предосећање, а моја ме предосећања никада не варају.

— Зар бисте хтели да ме уверите да имате пророчкога дара.

Она ми озбиљно одговори:

— Имам га.

— Шта, ви сте пророчица! узвикнух смешећи се. То је баш чудно!

— Ви ми се подсмевате, рече ми она, и сумњате јер никада нисте видели ни једну пророчицу из близа. Како мислите да оне изгледају?

— Мислим да треба да су чедне.

— То није потребно, одговори она са уверењем.

Непријатељских кола несташе на завоју пута. Али је узнемиреност Јахелина прешла и на Г. од Анктила, и ако

он то није признавао, и он нареди поштанским момцима да опруже трк, обећавајући да ће им поклонити лепе узде.

Из великога старања, он посла свакоме по боцу вина од оних које је опат метнуо у кола као допуну.

Поштански момци пренеше на коње жустрину коју им је вино изазивало.

— Умиристе се, Јахела, рече; како ми путујемо, те старе кочије у које су упрегнути коњи из Апокалипсе, неће нас стићи.

— Идемо као мачке по жеравици, рече опат.

— Само да то дуже потраје! рече Јахела.

Са наше десне стране пролетали су виноград и редови поврха засађени по брежуљцима. С леве стране Сона је тремо текла. Прођосмо, као олуја, поред турнискога моста. Варони се дизала на другој страни реке на брегу на чијем се врху дизали зидови опатије поносите као какве тврђаве.

— Ово је, рече опат, једна од безбројних опатија бенедиктинских које су посејане као драго камење по одесни верпе Галије. Да је Бог хтео да ми живот протече сходно моме карактеру, проживео бих незнано, весело и пријатно, у једној од тих кућа. Нема ни једнога реда који толико ценим због учености и живота колико Бенедиктинци. Они имају дивне књижнице. Срећан је онај који носи њихову одећу и влада се по њиховим светим правилима! Да ли због неугодности коју сада осећам што ме страшно трункају ова кола, која ће се несумњиво преврнути у какву рупчагу којих је препун овај пут, да ли услед година, које су погодније за мир и озбиљне мисли, желим топлије но икада да седнем за сто какве богате књижнице, у којој су окупљене у тисини многе и пробране књиге. Њихов разговор више волим од разговора са људима, и најдража ми је жеља да дочекам, у раду, час када ће ме Бог позвати са ове земље. Писао бих историје, а најрадије римску историју, пред крај Републике. Поделио бих свој рад између Цицерона, светог Јована Златоустог и Боеција, и мој скромни и плодни живот лично би на врт старца из Тарента.

»Окушао сам многе начине живота и сматрам да је најбољи, одајући се учењу, мирно гледати слабости људске, и продужити кратко трајање наших дана, посматрајући столеша и царевине. Ну за то је потребно доследности и непрекидности. Тога сам најмање имао у своме животу. Ако се, као што се надам, спасем невоље у коју сам дошао, потрудићу се да нађем часно и поуздано уточиште у каквој ученој опатији, у којој је књижевност у части и поштовању. Већ видим себе у њој, где уживам у дивноме миру науке. Када би ми ту услугу могли да учине добротини Силфи, о којима говори она стара луда од Астарака, и који долазе, веле, када се призивају кабалистичком речју Агла...

У тренутку када је мој добри учитељ изговарао ту реч, изненадан потрес нас све четворо сруши под кишом од стаклади, у такој пометњи да се осетих слеп и без даха под сукњама Јахеленим, а Г. опат Коањар је пригушеним гласом оптуживао мач г. од Анктила да му је поломно остатак зуба и док је, над мојом главом, Јахела тако јако викала да се проламао ваздух бургињонских равница. Међутим Г. од Анктила је обећавао, војничким језиком, момцима да ће их повешати. Када успех да се ослободим, он је већ био скочио кроз разбијени прозор. Учинисмо исто, мој добри учитељ и ја, и истим путем затим сва тројица извукосмо Јахелу из преврнутих кола. Она није била повређена и прва јој је брига била да дотера у ред косу.

— Небу хвала! рече мој добри учитељ, прошао сам о једноме зубу, и који још није био ни здрав ни бео. Време, начињући га, припремило је пропаст његову.

Г. од Анктила, раширених ногу и са песницама на боковима, посматрао је преврнута кола.

— Лепо их удесише угурсузи, рече. Када се подигну коњи, она одоше у комаде. Њима се, опате, може играти само дрваца.

Коњи оборени једни на друге, били су се копитама. У нејасној гомили сани, грива, бедара и трбуха који су се пушили, био је затрпан један момак, чије су чизме штрчале у вис. Други је пљубао крв у јарку у који је био бачен. Г. од Анктила им је довикивао:

— Неваљалци! Не знам шта ме уздржава да вас пробуразим мачем!

— Господине, рече онат, зар не би било боље да ишчупамо онога јадника из коња који су га притисли?

Латисмо се сви посла и, када испрегосмо и подигосмо коње, видесмо тек онда колика је штета. Једна опруга сломљена, један точак скрхан и један коњ је рамао.

— Нека дође колар, рече Г. од Анктила момцима, и нека све буде готово кроз један час.

— Овде нема колара, одговореше момци.

— Онда ковач.

— Нема ковача.

— Седлар.

— Нема седлара.

Погледасмо око себе. Ка западу, брежуљци покривени лозом пружали су до видика своје дуге и мирне бразде. На брегу, поред звоника се пушио кров. Са друге стране, на Сони, у лакој магли неприметно се губио траг дереглије која је прошла. Сенке јабланова на обали су постајале све дужије. Оштар крик птичји је наглас бескрајну тишину.

— Где смо? запита Г. од Анктила.

— На две добре миље од Турниса, одговори, пљујући крв онај момак што је пао у јарак, а, најмање, на четири од Макона.

И, показујући руком кров који се пушио на брегу:

— Оно село горе мора да је Вилар. Од њега ћемо се слабо користити.

— Гром вас спалио, рече Г. од Анктила.

Док су се коњи везали на исто место уједали за врат, ми се приближисмо колима, која су жалосно лежала преваљена.

Мали момак поштапски, кога смо ишчупали између коња, рече:

— Што се тиче опруге, ту би се могло помоћи подмећући јачу гредицу под задњи трап. То би се само мало више трупало. Али и точак је скрхан! А најгоре је што ми је шенир под колима.

— Брига ме је за твој шенир, рече Г. од Анктила.

— Ваше Господство не зна можда да је пов.

— И прозори су разбијени! уздахну Јахела, седећи на своме завежљају, на ивици пута.

— Да су само прозори, рече мој добри учитељ, могло би се спуштањем завеса, али изгледа да су и боце проиле као и прозори. То морам да видим чим се кола исправе. Бринем се и за Боедија, кога сам оставио под седиштем, са неким другим делима.

— Шта то мари! рече Г. од Анктила. Карте су ми у цепу од капута. Ну, зар пећемо вечсрати?

— Мислио сам на то, рече опат. Није узалуд Бог дао човеку, на употребу, животиње које насељавају небо, земљу и воду. Веома сам вешт пецаљу, посматрање риба нарочито се слаже са мојим духом који воли да размишља, и Она ме је гледала са подмуклом удицом у руци размишљајући о вечним истинама. Не брините се за своју вечеру. Ако госпођица Јахела хоће да ми да једну чиноду што држи њене чипке, ја ћу од ње одмах направити удицу, да пецам у реци, и ласкам себи да ћу пре мрака довести два до три шаранчића које ћемо испећи на жару.

— Видим, рече Јахела, да смо пагнани да живимо као дивљаци. Али не могу, опате, да вам дам чиноду ако ми не дате штогод у замену; иначе би наше пријатељство било стављено на коцку. А ја то пећу.

— Онда ћу ја ту добити, рече мој добри учитељ. Платићу вам чиноду пољупцем, госпођице.

И одмах, пошто узе чиноду, он додирну уснама образе Јахелине, са несравњивом учтивошћу, љупкошћу и пристојношћу.

После многог изгубљеног времена, решисмо се на најразумније. Посласмо великога момка, који више није пљубао крв, у Турнис на коњу, да доведе колара, а његов друг наложи у заклону ватру; време је било свежје и ветар је почео да дува.

Спазисмо крај пута, на сто метара даље од места где смо се преврнули, брег од кречњака, на чијем је подножју било више пролома. У једном од тих пролома решисмо се да чекамо, поред ватре, повратак момка кога смо послали у Турнис. Други момак привеза остала три коња за дрво близу пећине. Опат, који је начинио удицу од врбовог прута, канапа, чинде и запушача, оде да пеца,

колико из филозофске склоности ка размисљању толико и с намером да нам донесе рибе. Г. од Анктила, који је остао с Јахелом и са мношћем у пећини, предложи нам да одиграмо једну партију омбра, која се игра у троје, и која је, вели, као шпанска игра, доликовала људима чији је живот пун пустиловина као што је наш. И зацело да би, у овоме мајдану, у поћи која се спуштала, на пустој путу, наша мала дружина достојно изгледала у каквом доживљају доне Книота, или доне Книота, који толико забављају служавке. Елем, играли смо омбра. Ова игра тражи озбиљности. Грешно сам често и мој нестрпљиви сунграч поче да се љути, када се на светлости ватре указа насмејано и племенито лице мога доброга учитеља. Пошто раздрешим мараму, опат Коањар пзводи из ње пет до шест рибца које испори пожем са ликом покојнога краља, као римски цар, на победничкоме стубу, и очисти тако венито као да је увек живео међу продавачницама риба на великоме тргу, толико је био ванредан у најмањим и у најзнатнијим пословима. Ређајући рибице по пепелу:

— Рећи ћу вам, рече нам, да сам, идући уз реку да нађем погодно место за пецање, спазео кола из Апокалипсе, којих се плаши госпођица Јахела. Она су се зауставила мало даље од наших. Морали сте их видети када су проишле, док сам ја пецао на реци, и дуни господициној мора да је одлакнуло.

— Ми их нисмо видели, рече Јахела.

— Мора бити, прихвати опат, да су се крепула када је ноћ пала. Али сте их, барем, чули.

— Нисмо их чули, рече Јахела.

— Онда је, учини опат, ова ноћ слепа и gluva. Јер је невероватно да су та кола, без и једнога скрханог точка и оронулог коња, остала на путу. Шта би она ту радила?

— Да, шта би радила? рече Јахела.

— Ова вечера, рече мој добри учитељ, подсећа својом простотом на оне обеле из Библије, на којима је побожни путник делио с анђелом, на обали реке, рибе из Тигра. Ну ми немамо хлеба, соли и вина. Покунаћу да извадим из кола спрему која се у њима налази и да видим да, срећним случајем, није остала која боца чистава. Јер има случајева да се стакло не разбије под ударцем који ломи

челик. Туриброшу, сине, дајте ми, молим вас, ваше криво; а ви, госпођице, не заборавите да преврћете рибу. Одмах ћу се вратити.

Он оде. Његов тежак корак се губио на путу, и до-мало више ништа нисмо чули.

— Ова ме ноћ, рече Г. од Анктила, подсећа на ноћ уочи битке код Парме. Ви знате да сам служио под Виларом и учествовао у рату за наслеђе. Био сам у извидници. То је најтеже у рату. Попаљу се људи да увиде непријатеља, они се враћају не увидевши и не видевши ништа. Али се, после битке, пишу рапорти, и у томе су тактичари пајачи. Елем, у девет часова у вече, попаљу ме у извидници са дванаест под-официра...

И он нам исприча рат за наслеђе и своје љубави по Италији; његова је прича трајала добар четврт часа, после чега он узвикну:

— Тај обешнењак од опата не враћа се. Кладим се да ће попити све више што је остало у колима.

Помислих да је мој добри учитељ можда преоптерећен, те подох да му помогнем. Ноћ је била без месеца, и, док се небо блистало од звезда, земља је била у мраку, кроз који моје очи, засењене сјајем пламена, пису ништа виделе.

Када по мрачноме и неодређеноме путу учених једна-десет корачаји, чух испред себе страховит узвик, који као да није долазио из људских груди, узвик какав никад нисам чуо, од кога ми се од ужаса крв следи. Потрчаш спамо од куда је долазио тај очајан крик. Али страх и мрак успораваху моје кораке. Када стигох до места где су кола лежала безоблична и увећана услед ноћи, надох свога доброга учитеља где седи на ивци јарка, пресавијен на двоје. Нисам му разликовао лица. Запитах га дрићући:

— Шта вам је? Зашто сте викали?

— Што сам викао? рече промененим, новим гласом. Не знам да сам викао. Туриброшу, зар нисте видели не-каква човека? Гурнуо ме је сурово у мраку. Ударно ме је песницом.

— Ходите, рекох му, устаните, мој добри учитељу. Пошто устаде, он се тешко сруши на земљу.

Покушах да га подигнем и моје се руке овлажише од његових груди.

— Вама тече крв?

— Тече ми крв? Свршено је са мном. Он ме је убио. Ја сам мислио да ме је јако ударио. Од ове ране нећу оздравити.

— Ко вас је убђ, добри учитељу?

— Чпвутин. Нисам га видео, али знам да је он. Како знам да је он, када га нисам видео? Ла, како? Да чудних ствари! То је невероватно, зар не, Турпброше? Имам у устима укус смрти, који је немогуће одредити... То је морало доћи, Господе? Али зашто баш овде? То је тајна! *Adjutorium nostrum in nomine Domine... Domine, exaudi orationem meam...*

Неко се време тихо молио, затим рече:

— Турпброшу! сине, узмите две боце што сам их извадио из кола и што су крај мене. Ја не могу. Турпброшу! Где мислите да је рана? У леђима осећам најјачи бол, и чини ми се да ми се живот точи низ листове. Свест ми мркне.

Шапућући ове речи, он се онесвести у моме наручју. Покушах да га понесем, али сам имао само толико снаге да га опружим по путу. Откопчах му кошуљу и нађем рану; била је на грудима, мала и мало је крвавила. Поцепих рукаве своје кошуље и комаде ставих на рану; звао сам и викао у помоћ. Ускоро ми се учини да ми неко долази у помоћ од Туриса, и спазих Г. од Астарака. И ако је овај сусрет био неочекивал, није ме изненадио погружен а болом што у наручју држим на умору најбољега учитеља.

— Шта је то, сине? унџа ме алхемичар.

— Помозите ми, господине, одговорих му. Г. Коањар издише. Мозаид га је убио.

— Мозаид је заоста, рече Г. од Астарака, дошао овде на старим кочијама за својом синовicom, и ја сам пошао с њиме да вас позовем, сине, да се опет латите посла код мене. Од јуче смо прилично пристигли ваша кола и видесмо како се поломише у пролоку мало час. Тада се Мо-

занд сишао с кола, и, било да је хтео да се прошета, било што се учинио невидљив што он може да чини, више га нисам видео. Могуће је да се већ указао својој синовници да је прокуне; јер је то била његова намера. Али он није убио опата Коањара. Вашег учитеља, сине, убили су Елфи, да га казне што је издао њихове тајне. То је несумњиво.

— Ох! господине, узвикнух, шта чини да ли је то учинио чивутни или су Елфи; треба му помоћи.

— Сине, то је веома важно, одговори Г. од Астарака. Јер, да га је убила људска рука, лако бих га излечио чаробничким поступком, док, због тога што је на себе навучао непријатељство Елфа, неће моћи да умакне њиховој неминовној освети.

Баш када је он овако завршавао Г. од Анктила и Јахела, на моју вику, прилазили су са момком који је носио светиљку.

— Господину Коањару је зло? рече Јахела.

И она клече крај мога доброга учитеља, подиже му главу и поднесе му под нос мирншљаве соли.

— Госпођице, рекох јој, ви сте узрок његове смрти. Његова смрт је освета за ваше бегство. Њега је убио Мозанд.

Она подиже са мога доброга учитеља лице бледо од ужаса и сјајно од суза:

— Мислите ли ви да је лако бити лепа девојка а не бити узрок несреће, рече ми она.

— Авај! одговорих јој, сушта је истина то што велите. Али ми изгубисмо најбољег човека.

У томе часу Г. опат Коањар уздахну дубоко, широко отвори очи, затражи своју књигу Боеџија и опет оне-свесну.

Поптански момак предложи да однесемо рањеника у село Вилар, на по миље на коси.

— Идем, рече, да узмем најмирнијег од три коња које имамо. Привезаћемо на њ чврсто јадника, па ћемо ићи полако. Чини ми се да је јако слаб. Личи ми на гласника кога су убили на дан Светога-Аранђела на истоме путу, за четири стапнице даље, код Селесија, где живи моја вереница. Тај несрећник је трептао и превртао очима

као каква намигуша, с опроштењем, господо. А то је чинио и ваш онат, када му је госпођица голицала нос бочицом. То је рђав знак за рањеника; а оне жене не умиру када тако преврћу очима. То ваша господства знају. Има разлике, Богу хвала! између мале и велике смрти. Али очи се исто крећу... Чекајте, господо, одоха по коња.

Овај сељак је сменан, рече Г. од Анктила, са својом причом о превртању очима и којекаквим женскињем у заносу. Видео сам у Италији војнике да умиру непокретна погледа и разрогачених очију. Нема правила о умирању од ране, чак ни у војничкоме послу, у коме је тачност доведена до крајњих граница. Али изволите ме, Турнброшу, када већ нема другог позванијега за то, представити оној црној особи са дијамантским пуцадима на одећи за коју предосећам да је Г. од Астарака.

— Ах! господине, одговорих, сматрајте да је представљање учињено. Ја само мислим како ћу да помогнем своме доброме учитељу.

— Добро! рече Г. од Анктила.

И, приближивши се Г. од Астарака:

— Господине, рече, претео сам вам драгану; готов сам да се бијем са вама због тога.

— Господине, одговори Г. од Астарака, ја, хвала небу, немам додира ни са једном женом, и не знам шта хоћете да кажете.

У томе часу врати се момак с коњем.

Мој добри учитељ је био дошао мало себи. Подигосмо га с тешком муком сва четворица, метнусмо га на коња и привезасмо. Онда пођосмо. Ја сам га придржавао с једне стране, с друге стране га је придржавао Г. од Анктила. Момак је водио коња и носио светиљку. Ја хела је нила за нама и плакала. Г. од Астарака се врати у своја кола. Све је било добро док смо ишли путем. Али када је требало прећи на уску стазу између винограда, мој добри учитељ је клизнуо при сваком кораку коњском и изгуби и оно мало снаге што је имао и онесвесну онет. Закључисмо да је боље да га скинемо с коња и да га носимо на рукама. Момак га узе испод мишица, а ја за ноге. Пагиб је био стрм и ја сам мислио да

ћу пасти више од четири пута, са својим живим крстом, на камење по путу. На послетку нагиб постаде блажи. Пођосмо уским путем између живице који је водио врхом брега, и до мало спазисмо, с леве стране, прве кровове Вилара. Када то видесмо, положили смо на земљу свој несрећни терет и стадосмо да одахнемо. Затим, пошто узмемо свој товар, дођосмо до самога села.

Ружичаста светлост се видела на истоку изнад видика. Зорњача, на бледоме небу, сијала је бела и мирна као и месец, чији се мали рог губио на западу. Птице запеваше, мој добри учитељ уздахну.

Јахела отрча испред нас лунајући на врата и тражећи постељу и видара. Носћи путуње и корпе, берачи су ишли у бербу. Један од њих рече Јахели да ће на тргу наћи гостиницу Голарову.

— А што се тиче ранара Кокбера, дода, ево га под тасом који му служи као фирма. Он иде од куће у виноград.

Био је омален и углађен. Рече нам да, како је пре краткога времена удао кћер, има код куће постељу за рањеника.

Он нареди жени, крупној госпођи у белој капи под шеширом од длаке, да застре постељу у соби у приземљу. Она нам поможе да свучемо Г. опата Коањара и да га положимо у постељу. Затим оде по свештеника.

Г. Кокбер је прегледао рану.

— Видите, рекох му, да је мала и да не криви.

— То није добро, одговори, и не свиђа ми се, млади господине. Више волим широку и крваву рану.

— Видим, рече Г. од Анктила, да се, за сеоскога брину и видара, прилично разумете у послу. Ничега нема горег од малих дубоких рана, које изгледају безопасне. Дајте ми дубок засек на лицу. Задовољство је видети га и пролази брзо. Али знајте, добри човече, да је то мој духовник и да игра са мном пикета. Јесте ли ви тај који би ми га могао подићи на ноге, и ако личите савршено на оне који осим клистира не знају друго?

— На служби сам, одговори клањајући видар-берачини. Али ја наменџам и сломљене удове и видам ране. Одмах ћу да прегледам ову.

— Пожурите се, господине, рекох му.

— Стригте се! Прво је треба опрати и чекам да проври вода у суду.

Мој добри учитељ, који је мало дошао к себи, рече лагано али разговетно:

— Са светилњком у руци, он ће разгледати све углове Јерусалима, и оно што је било скривено у мраку изићи ће на светлост.

— Шта кажете, добри учитељу?

— Ништа, сине, одговори, разговарам о ономе што је у складу са мојим стањем.

— Вода је топла, рече ми берберин. Држите овај суд поред постеље. Хоћу да исперем рану.

Док је он прао груди мога доброга учитеља сунђером потопљеним млаком водом, уђе у собу свештеник са госпођом Кокбер. Имао је у руци котарницу и маказе.

— Дакле то је тај јадни човек, рече. Пошао сам у виноград, али пре свега треба обделавати винограде Исуса-Христа. Сине, дода приближујући му се, заветујте своје зло Господу Нашему. Можда то и није тако страшно као што се чини. Најзад, нека се испуни воља Господња.

Онда обраћајући се берберину:

— Г. Кокбере, упита, је ли то врло прешно, и да ли могу да одем у виноград. Белипа може да чека, није рђаво када почне да се суши, па чак и мало кише дало би више и бољег вина. Али црно грозђе треба одмах да се обре.

— Тако је, господине попо, одговори Кокбер; у моме винограду има гроздова који почињу да плеснине и који су се спасли сунца да подлегну киши.

— Авај! рече свештеник, влага и суша су непријатељи виноградарев.

— Са свим је тачно, рече берберин, али да видимо ту рану.

Када то рече, он угура прст у рану.

— Ох! крвопиоче! јекну боник.

— Сетите се, рече свештеник, да је Господ опростио онима што су га разапели.

— Али они нису били бербери, рече онат.

— Ето пакосне речи, рече свештеник.

— Не треба замерити на шалама, самртнику, рече мој добри учитељ. Али ме боли страховито: овај ме је човек убио, и ја умирем два пута. Први пут од чивут-

— Шта хоће тиме да каже? ушта свештеник. ске руке.

— Најбоље је, господине попо; не водити рачуна о томе. Никада не треба хтети да разумемо шта болесници говоре. Они само сјевају.

— Кокбере, рече свештеник, не говорите добро. Треба саслушати болеснике на исповести, и понеки хришћанин, који ништа добро није рекао целог свог живота, каже на самрти речи које му отворе рајска врата.

— Ја сам говорио о стварима овога света, рече берберин.

— Господине попо, рекох ја, Г. онат Коаљар, мој добри учитељ, не бунца, њега је заиста убио Јеврејин, по имену Мозанд.

— У томе случају, одговори свештеник, он у томе треба да гледа нарочиту милост Божју, који је хтео да он погине од руке упука оних људи који разапеше његова сина. Рука провиђења на овоме свету је увек чудна. Господине Кокбере, могу ли да идем у виноград?

— Можете, господине попо, одговори берберин. Ране није лака; али није од оних од којих се одмах умире. Овакве се ране, господине попо, играју са болесницима као мачка с мишем, и у тој игри може се добити у времену.

— Добро, рече Г. попа. Захвалимо Богу, сине, што нам је дао живот; али живот је мучан и прелазан. Треба увек бити спреман да га оставимо.

Мој добри учитељ одговори озбиљно:

— Бити на земљи као да писмо на њој; имати не имајући, јер је овај свет пролазан.

Господин попа прихвати своју котарницу и маказе и рече:

— По вашим речима, сине, познајем много боље по по валлој мантији и чакширама, које видим разастрте на клупици, да принадате цркви и живите светим животом. Јесте ли рукоположени?

— Он је свештеник, рекох, доктор богословља и професор беседништва.

— А из које епископије? упита свештеник.

— Из сееске, у Нормандији, која припада Руану.

— Диван је то свештени крај, рече Г. попа, али над којим далеко више стоји старином и угледом реиска епископија, чији сам ја свештеник.

И он изађе. Г. Жером Коањар проведе дан мирно. Јахела је хтела да проведе ноћ покрај болесника. Оставим, око једанаест часова у вече, кућу Г. Кокбера и поћем да потражим постељу у гостионици господара Голара. Г. од Астарака паћем на тргу, који је, према месечини, препречавао својом сенком готово цео. Он ми по својој навички мету руку на раме и рече ми уобичајеном озбиљношћу:

— Време је да вас изведем на пут, сине; само сам због тога и пошао са Мозандом. Видим да вас страшно муче врази. Ови ситни земаљски духови су вас сколили, завели разним приказњама, придобили са хиљаду лажки, и најзад нагнали да побегнете из моје куће.

— Авај! господине, истина је да сам напустио ваш кров са изгледом незахвалности због чега вас молим да ми опростите. Али мене су гонили чувари реда, а не врази. И мога доброга учитеља су убили. А то није приказња.

— Будите уверени да су једнога опата смртно уболи Силфи чије је тајне одао. Из једнога ормана он је украо неколико каменова, дело Силфа, које су они оставили недовршено, и које се још много разликовало од дијаманта, по сјају и чистоћи.

»Та лакомост и реч А гла неопрезно изговорена највише су их наљутиле. Елем, знајте, сине, да филозоф не може да спречи освету овога народа који се лако љути. Дознао сам надприродним путем, а и од Критона, за боготрску крађу Г. опата Коањара који се дрско хвастао да позна вештину којом Саламандре, Силфи и Гноми чине те зре јутарња роса и неосетно је претварају у кристал и дијамант.

— Авај! господине, верујте да он на то није мислио

и да га је ужасни Мозанд убо пожем са две општрице на путу.

Ове се речи нису свиделе Г. од Астарака који ми на-
ложи да тако више не говорим.

— Мозанд је, рече, доста добар кабалистичар те може да досегне своје непријатеље штедећи себи труд да јури за њима. Знајте, сине, да је он хтео убити Г. Коанара, он би то лако учинио из своје собе, чаробничком вештином. Видим да ви још не познајете ни првих основа науке. Истина је да је тај учен човек, извештен од Критона о бегству своје синовнице, узео поштанска кола да је стигне и да је по могућству врати кући. Што би он зацело учинио, само да је у души те несрећнице приметно ма и траг жаљења и покајања. Али када је видео да је огрезла у порок, више је волео да је искључи и прокуне у име Глобова, Точкова и Јелисијевих Животиња. А то је и учинио на саме моје очи, у кочијама у којима живи повучен, да не би делио постељу и сто са хришћанима.

Ућутах зачуђен тим сањањем; али ми је тај необични човек говорио са речитошћу која ме је доводила у забуну.

— Зашто, говорио ми је, нећете да вас просветле погледом једнога филозофа? Какво искуство стављате, сине, на супрот моме? Знајте да је ваше мање обимом, без обзира на суштину. И вама и мени природа се чини као бескрајан низ слика, које треба познати и довести у ред, и које чине ред хијероглифа. Ви разликујете лако више знакова којима придајете смисао; али сте јако склони, да се задовољите обичним и дословним, и не тражите довољно идеала и симболичан. А свет се може разумети само као симбол, и све што се види у васељени јесте писање у сликама, које обичан човек сриче не разумејући. Бојте се, сине, да не останете при срицању и њакању овога општег језика, као научници којих су пуне Академије. Боље прихватите од мене кључ сваке науке.

Он застаде мало и настави свој говор срдачнијим нагласком:

— Вас гоне, драги сине, непријатељи који нису тако страшни као Силфи. И ваша ће Саламандра без по муке одагнати од вас врагове, чим је замолите да то учини. Понављам да сам дошао са Мозандом да вам дам ове добре

савете и да вас приволим да се вратите мени да наставимо свој рад. Разумем што хоћете да останете до краја вашег јаднога учитеља. То вам допуштам. Али дођите после тога зацело к мени. Збогом! Ноћас се враћам у Париз са великим Мозандом, кога сте на правди осумњичили.

Обећах му све што је тражио и тешко се одвучем до злехуде гостиничке постеље, на коју падох, обрван умором и болом.

Сутрадан, у зору, одем у дом видарев и нађем Јахелу поред узглавља свога доброга учитеља. Седела је на столици од сламе, огрнута црним огртачем, пажљива, озбиљна и послушна као милосрдна сестра. Г. Коањар, врло црвен у лицу, је дремао.

— Ноћ, рече ми она тихо, није добро провео. Бунџао је, певао, звао ме је сестром Жерменом, и чинио ми извесне предлоге. То ме не вређа, али доказује да је у заносу.

— Авај! узвикнух, да ме нисте изневерили, Јахела, и отишли са племићем, мој добри учитељ не би лежао у овој постељи, прободених груди.

— Несрећа нашега пријатеља, одговори она, збиља ме љуто тешти. На друго не вреди ни мислити, и не разумем, Жаче, да ви на то мислите у овакоме тренутку.

— Ја увек на то мислим, одговорих јој.

— А ја, рече она, никада. Ви сами сте, за свој јад, више од три четврти узрок.

— Како то разумете, Јахела?

— То разумем тако, пријатељу, да ако сам ја пружила ткива, ви сте дали веза и да ваша машта богати обичну стварност. Кунем вам се да се сада не сећам ни четвртог дела онога због чега тугујете; и ви толико тврдоглаво мислите на то, да више од мене мислите о своме такману. Заборавите то и пустите ме да напојим опата који се буди.

У томе тренутку Г. Кокбер приђе постељи са својом спремом, мету нов завој, рече гласно да је рана на добром путу да прође. Затим ме одведе у страну и рече ми:

— Уверавам вас, пријатељу, да добри опат неће умрети од убода. Али, говорећи истину, бојим се да не подлегне прилично јаком запаљењу плућне марамице, проузрокованом раном. Он је сада у великој грозници. Али ево иде господин попа.

Мој га добри учитељ позна и учтиво га запита како је.

— Боље од винограда, одговори попа. Упропастили су га пламењача и мишеви, и ако је против њих свештенство дижонско, ове године, носило велику литију са крстовима и заставама. Идуће године мораће се понети још лепша и изгорети више воска. А било би потребно да епископ опет баца проклетство на муве које кваре грозђе.

— Господине попо, рече мој добри учитељ, веле да ви напаствујете девојке у своме винограду. Срамота! то више није за ваше године. Када сам био млад, волео сам, као и ви, женско. Али ме је време поправило, и мало час пустих једну калуђерицу да прође а ништа јој не рекох. Ви другаче чините са цурама и боцама, господине попо. Али је још горе што не читате плаћене службе и што тргујете црквеним добром. Ви сте двоженац и симониак.

Када чу те речи, Г. попа би боно изненађен; отворених уста, сетио палих образа с обе стране широког лица:

— Да страшне увреде за чип који носим! уздахну он гледајући у под. Шта говори он, на прагу Божјега суда! О! господине опате, зар ви да тако говорите, ви који сте живели светим животом и прочитали толико књига?

Мој добри учитељ се подиже на лакат. Грозница му је жалосно унаказила онај весели изглед који смо толико волели негда код њега:

— Истина је, рече да сам проучавао старе писце. Али ја ни из близа писам толико прочитао колико други намесник Г. епископа сесскога. И ако је и споља и изнутра лично на магарца, читао је много више од мене. Јер је био разрок и, гледајући косо, читао је две стране у истим мах. Шта велиш на то, угурсузе од попа, матори љубавнице што трчаш за сукњама по месечини? Попе, твоја је љубазница лена као вештица. Брада јој је обрасла длаком: и то је жена видара-берберина. Она га обилно вара,

а тако и треба томе човечуљку, чија се сва лечничка вештина састоји у клистирању.

— Господе Боже! шта вели? узвикну госпођа Кокбер. Мора да је у њему нечастиви.

— Слушао сам много болесника у бунцању, рече Г. Кокбер, али ни један није тако пакосно говорио.

— Видим, рече свештеник, да ће бити теже но што сам мислио довести овога болесника лепоме крају. У његовој природи има опорости и злобе које нисам одмах приметно. Он прича што не пристоји свештенику и болеснику.

— То је због грознице, рече видар-берберин.

— Али, прихвати свештеник, та грозница, ако не престане, може га одвести у пакао. Он се тешко огрепио о оно што се дугује свештенику. Ипак ћу доћи сутра да га опоменем, јер треба да имам према њему, по примеру Напегга Господа, бескрајно милосрђе. Али то ме плаши. По несрећи прсла ми је муљача, а радници су сви у винограду. Кокбере, не сметните с ума да речете то качару, и да ме позовете ако болеснику погорша. Не знам шта ћу пре, Кокбере!

Следећи дан је био тако добар за Г. Коањара, да се у нама заче пада да ћемо га сачувати. Он узе мало чорбе и седе у постељи. Говорио је са сваким од нас са уобичајеном љупкошћу и благошћу. Г. од Апктила, који је становао код Голара, дође да га обиђе и понуди га да одиграју један пикет. Мој добри учитељ му обећа за идућу недељу. Пред вече га опет ухвати грозница. Блед с неисказаним страхом у очима, дршћући и цвокоћући зубима:

— Ево, узвикну, старог чиве! Он је син Јуде Искаротскога и ђаволице која је личила на козу. Али њега ће обесити о очинску смокву, и утроба ће му се просути по земљи. Ухватите га... Уби ме! Како ми је хладно!

Један тренутак за тим, збацујући покриваче, жално се да му је сувише топло.

— Жедал сам, рече. Дајте ми вина. Само нека је хладно. Госпођо Кокбер, ставите одмах у извор да се расхлади, јер ће дан бити топао.

Пао је већ мрак и у његовој су се глави побркали часови.

— Пожурите се, рече још госпођи Кокбер; али не будите безазлени као звонар сееске саборне цркве, који, када је отишао да извади из бунара боце које је спустио, виде своју сенку у води и поче да виче: »К' мени! господо, брзо у помоћ. Ево доле антипода који ће нам попити вино, ако не спречимо«.

— Пун је досетака, рече госпођа Кокбер. Само је малочас говорио непристојно о мени. Да сам изневерила Кокбера, не бих га изневерила са Г. попом, због његова чина и година.

У истоме часу уђе господин попа:

— Како је, господине опате, запита, како се осећате? Има ли чега новог?

— Богу хвала, одговори Г. Коањар, у мојој души нема ничега новог. Јер, као што је рекао свети Јован Златоусти, избегавајте оно што је пово. Не полазите неокушаним путевима; лута се без краја, када се почне лутати. Доживео сам жалосно пекуство. Изгубио сам се, јер сам ишао непокрченим путевима. Служио сам своје савете и они су ме одвели у провалију. Господине попо, велики сам грешник; тишати ме број мојих грехова.

— Ево дивних речи, рече г. попа. Сам Бог из вас говори. Познајем у њима његов стил који се не може подражавати. Не бисте ли хтели да ускоримо спас ваше душе?

— Радом, рече Г. Коањар. Јер се моја сагрешења дижу на мене. Видим пред собом великих и малих. Видим првених и црних. Видим малих која јаму на пенима и свлјама, и видим других дебелих и нагих, са дојкама као менине, са трбусима који падају у великим борама и огромним задњицама.

— Је ли могуће да тако јасно видите? рече г. попа. Али ако су ваше грешке као што кажете, сице, било би боље да их не описујете и да се задржите на томе што ћете их се у себи гушати.

— А зар бисте хтели, господине попо, да моји греси буду као Адонисе? Ну, манимо се тога. А ви, берберине, дајте ми да пијем. Познајете ли Г. од ла Минзардијера?

— Не, колико ми се чини, рече Г. Кокбер.

— Знајте опда, настави мој добри учитељ, да је јако волео жене.

— Са те страпе, рече свештеник, нечастиви најрадије куша људе. Али, шта сте хтели, сине, тиме да кажете.

— Одмах ћете видети, рече мој добри учитељ. Г. од ла Мизардијера заказа састапак једној девојци у штали. Она оде, и он је пусти као што је и дошла. Знате ли зашто?

— Не знам, рече попа, али оставимо то.

— А не, прихвати Г. Коанар. Знајте да се уздрикао да је има из страха да не зачне коња због чега би га оптужили за злочин.

— О! рече берберин, он мора да се пре плашио да не зачне магарца.

— Тако је! рече попа. Али то нас не изводи на рајски пут. Било би добро да пођемо добрим путем. Ви сте нам малочас тако дивно говорили.

Место да одговори, мој добри учитељ поче снажно да пева:

Да угоде краљу Лујзону,
Најмили су петнаест куvara
Ландернет,
Од зла оца и од горе мајке,
Ландерири,

— Ако хоћете да певате, спне, боље певајте какву лепу бургињонску божићну песму. Овеселићете душу своју освећујући је.

— Врло радо, одговори мој добри учитељ. Има их од Гија Варозе, за које сматрам да су, у својој спољашној простоти, сјајније од дијаманта и драгоценије од злата. На пример ова:

Када је негда у зиму
На свет Христос дошао,
Магарац и во га грејаху
У стаји дахом својим.

Колико магараца и волова има
У краљевини Галији,
Колико магараца и волова има
Који нису толико учинили.

Берберин, његова жена и попа прихватише:

Колико магараца и волова има
У краљевини Галији,
Колико магараца и волова има
Који нису толико учинили.

Мој добри учитељ настави слабијим гласом:

Али најлепше у причи јесте
Што магарац и во
Проведоше обојица
Нох без јела и пића.
Колико магараца и волова има
У Краљевини Галији,
Колико магараца и волова има
Који нису толико учинили.

После тога он спусти главу на узглавље и више није певао.

— Има доброга у овоме хришћанину, рече нам Г. попа, много доброга, и још малочас ме је и самога крепко лепим мислима. Али ме ипак баца у бригу, јер све зависи од краја, и не зна се шта је на дну торбе. Бог, у доброту своју, хоће да нас један једини часак спасе; а тај час треба да буде последњи, те тако све зависи од једног минута, поред кога сав остали живот није ништа. Због тога зебем за овога болесника, о кога се анђели и ђаволи поамно боре. Али не треба очајавати у божанско милосрђе.

Два дапа протекоше у свирепим колебањима. А тада, мога доброга учитеља обрва крајња немоћ.

— Нема више наде, рече ми тихо Г. Кокбер. Гледајте како му глава дуби узглавље, и пазите како му је отанчао нос:

И збиља, нос мога доброга учитеља, некада пун и црвен, постао је повијена оштрица бледа као восак.

— Турпброшу, сине, рече ми гласом пуним и још јаким, али са таквим звуком каквога још нисам чуо, осећам да ћу још мало времена да живим. Идите и потражите онога доброга свештеника да ме исповеди.

Г. попа је био у своме винограду, камо ја отрчах.

— Берба је завршена, рече ми, и била је боља по што сам се надао; пођимо да се нађемо на последњем часу тога човека.

Доведох га постељи мога доброга учитеља и остави смо га са самртником.

После једнога часа он изиђе и рече нам:

— Могу вас уверити да Г. Жером Коањар умире са дивним осећањима побожности и кајања. Идем да му по тражњи, и по топлој жељи, дам последње причешће. Док ја обучем одежду и метем петрахилъ, изволите ми, госпођо Кокбер, послати у сакристију дечка који ми помаже свакога јутра при јутрењу и припремите собу за дочек тела Господња.

Госпођа Кокбер почисти собу, застре белим покривачем постељу, метну крај узглавља застрвен сточић: метну на њ два светњака и запали свеће, и зделу од фајанса са водицом и шимшировом гранчицом.

Мало после чусмо звонце којим је помагач звонио

путем, и видесмо крст који уђе у собу у рукама детињим, и свештеника у беломе са светим утварима. Јахела, Г. од Апктила, Г. и госпођа Кокбер и ја клекосмо.

— *Pax huic domini**, рече свештеник.

— *Et omnibus habiantibus in ea***, одговори помагач.

Затим г. свештеник покропи водицом болесника и постељу.

Он се мало прибра и рече свечано:

— Сине, имате ли што да изјавите?

— Имам, господине, одговори опат Коањар одлучним гласом. Опраштам своје убици.

Онда, духовник, узимајући хостију из путира:

— *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.****

Мој добри учитељ одговори са уздахом:

— Да ли ћу говорити с Господом, ја који сам прах и пепео? Како да приђем вама, ја који у себи не осећам никакво добро које би ми дало смелости? Како да вас узмем у себе, када сам толико вређао очи ваше препуне доброте?

И Г. опат Коањар прими последње причешће у сред дубоке тишине, прекидане нашим јецањем и шумним брисањем Госпође Кокбер.

По причешћу, мој добри учитељ ме позва знаком да се приближим његову одру и рече ми тихо али разговетно:

— Жаче Турнброшу, сине, одбаци, по моме примеру, начела која сам ти проповедао за своје безумности, која је трајала, авај! колико п мој живот. Бој се жена и књига због мекунства и поноса које нам уливају. Буди скроман срцем и духом. Бог даје малима јаснији ум но што га учењаци могу створити. Од њега потиче сва наука. Сине, не слушај оне који, као ја, потанко претресају зло и добро. Не поведи се лепотом психових говора. Јер се царство Божје не састоји у речима, већ у врлини.

Он ућута, малаксао. Узмем руку која је почивала на застирачу и покријем је пољупцима и сузама. Рекох му да је био наш учитељ, наш пријатељ, наш отац, и да не могу да живим без њега.

* Мир дому овоме.

** И свима који су у њему.

*** Ево јагњета Божјег, које подноси грехове људске.

И остадох много часова погружен болом крај његова одра.

Ноћ је провео тако мирно да се у мени заче очајничка нада. То стање потраја и сутрадан. Али пред вече он се узнемири и поче да говори тако неразумљиве речи да оне осташе потпуна тајна између Бога и њега.

У поноћ се сасвим изгуби и чуо се само лак шум поктију који су гребли застирач. Више нас није познавао.

Око два часа поче ронац; рапав и убрзани дах који је излазио из његових груди био је толико јак да се далеко чуо, на сеоској улици, и у ушима ми је толико то брујало да ми се чинило да га чујем још више дана после тога несрећнога дана. У зору он учини руком знак који нисмо могли да разумемо и дубоко уздахну. То је био последњи уздах. Лице му, у смрти, доби израз величине достојне генија који га је оживљавао и чији губитак неће никада моћи бити напнађен.

Г. парох виларски сахрани свечано Г. Жерома Коањара. Опевао га је и дао му разрешењу грехова.

Мога доброга учитеља однесоше у гробље поред цркве. И Г. од Анктила позва на вечеру код Голара све који су били на погребу. На њој се пило ново вино и певале бургињонске песме.

Сутрадан одох са Г. од Анктила да се заххвалимо Г. поци на његовим побожним услугама.

— Ах! рече тај свети човек, тај свештеник нам је дао велику утеху својом дивном смрти. Мало сам видео хришћана да умиру са тако лепим осећањима, и било би добро забележити успомену на његову гробу у лепоме натпису. Вас сте двојица, господо, доста учени да у томе успете, а ја се обавезујем да дам да се на велики бео камен урежу посмртне речи за овога покојника, опако и оним редом како будете сачинили. Али пазите нека, када пустите камен да говори, он прича само славу Божју.

Замолих га да верује да ћу учинити што најбоље могу, а Г. од Анктила обећа, са своје стране, да ће послу дати пријатан и отмен облик.

— Хоћу, рече, да се окушам у француским стиховима, по узору Г. Шапела.

— То је лепо! рече г. попа. Ну зар не бисте хтели да видите моју муљачу? Вино ће бити добро ове године, и добио сам га довољно за мене и моју служавку. Авај! било би га више да није било пламењаче.

После вечере, Г. од Анктила затражи перо и мастило и лати се грађења француских стихова. Затим, нестрпљив, баца и перо, и мастило, и хартију.

— Турнброшу, рече ми, направио сам само два стиха,
и опет нисам уверен да су добри; ево их такви какви су:

Овде је гроб господина Њоањара.
Или пре њ' после, умрети се мора.

Одговорих му да они имају ту добру страну што им
није потребан трети.

И ја пробних ноћ да саставим овакав надгробни
натпис на латинском језику:

D. O. M.

H I S J A C E T

IN SPE BEATAE AETERNITATIS

DOMINUS HIRONYMUS COIGNARD

PRESBYTER

QUONDAM IN BELLOVANCENSIS COLLEGIO

ELOQUENTIAE MAGISTER ELOQUENTISSIMUS

SAPIENSIS EPISCOPI BIBLIOTECARIUS SOLERTISSIMUS

ZOZIMI PANOPOLITANI INGENIOSISSIMUS

TRANSLATOR

OPERE TAMEN IMMATURATA MORTE INTERCEPTO

PERIIT ENIM CUM LUGDUNUM PETERET

JUDEA MANU NEFANDISSIMA

ID EST A NEPOTE CHRISTI CARNIFICUM

IN VIA TRUCIDATUS

ANNO AET. LII°

COMITATE FUT OPTIMA DOCTISSIMO CONVITU

INGENIO SUBLIMI

FACETIIS JUCUNDUS SENTENTIIS PLENUS

DONORUM DEI LAUDATOR

FIDE DEVOTISSIMA PER MULTAS TEMPESTATE

CONSTANTER MUNITUS

HUMILITATE SANCTISSIMA ORNATUS

SALUTI SVAE MAGIS INTENTUS

QUAM VANO ET FALLACI HOMINUM JUDICIO

SIC HONORIBUS MUNDANIS

NUNQUAM QUAESITIS

SIBI GLORIAM SEMPITERNAM

MERUIT.

Што значи:

Овде почива,
у нади на срећну вечност,
Господин Жером Коањар,
свештеник,
некада речити професор говорништва
на бовескоме колежу,
ревниста књижничар епископа
из Сееза,
творац лепога превода Зозима
Панополитанца,
који по несрећи остави недовршена,
када прерано умре.
Прободен на путу за Јллон,
у 52 години свога живота,
од злочиначке руке једног Јеврејина,
и погину тако као жртва потомка целата
Исуса-Христа.

Било је пријатно општити с њиме,
говор му је био учен,
дух узвишен,
пун ведрих речи и лепих начела,
и хвалио је Бога у његовим делима.
Сачувао је кроз животне незгоде
непоколебљиву веру.
У хришћанској скромности,
Мотрећи више на спас душе,
но на таште и варљиво људско мишљење,
живећи без почасти
на овоме свету,
пошао је вечној слави.

Три дана по смрти мога доброга учитеља, Г. од Анктила одлучи да се крене на пут. Кола су била оправљена. Он нареди момцима да буду спремни за сутрадан ујутру. Његово ми друштво никада није било пријатно. У жалости у којој сам био, оно ми постаде мрско. Нисам могао да поднесем мисао да идем с њиме и Јахелом. Решим се да потражим какав посао у Турнису или Макону и да ту скривен живим, док ми не буде могуће да се вратим у Париз, када се бура утиша, где сам знао да ће ме родитељи дочекати раширених руку. Саопштих своју намеру Г. од Анктила и извиних се што не могу да идем више с њим. Он покуша најпре да ме задржи, с љубавношћу којој се нисам падао, затим ми да допустиће. Са Јахелом је теже ишло; али, како је по природи била разумна, она се сложи са разлозима које сам имао да је оставим.

Ноћ, у очи мога поласка, док је Г. од Анктила био и играо карата са видарем-бербериним, изиђосмо на трг, Јахела и ја, да се надињемо ваздуха. Ваздух је мирисао на траву и био пун песме понаца.

— Да дивне ноћи, рекох Јахели. Ове године неће бити више овакве; а можда целог живота нећу видети лепше.

Сеоско гробље у цвећу ширило је пред нама непокретне таласе своје рудине, и растурени гробови по црној трави су се белели на месечини. Паде нам на ум, и једном и другом, да одемо да се опростимо са својим пријатељем. Место где је почивао било је обележено крстом попрсканим сузама, чији је крај био забоден у

меку земљу. Није још био постављен камен на који је требало да се уреже надгробни натпис. Седосмо крај њега, у траву, и, из нехотичне и природне привлачности, паднемо једно другоме у наручја, не плашећи се да ћемо увредити својим пољупцима успомену на пријатеља кога је дубока мудрост чинила попустљивим према људским слабостима.

Од једном Јахела ми рече тихо на уво где су јој баци била уста:

— Видим Г. од Анктила који, са гробљанскога зида, пажљиво гледа на нашу страну.

— Може ли да нас види у сенци? запитах.

— Зацело види моје беле сукње, одговори она. То је доста да пожели да види и више.

Већ наумих да извучем мач у одбрану два бића који, у томе часу, беху већ, или за мало, само једно. Мирноћа Јахелина ме је чудила; ништа није издавало у њеним покретима и у њеном гласу страх.

— Идите, рече, бежите и не бојте се ништа за мене. Ово сам изненађење скоро желела. Почела сам да му бивам равнодушна, и ово је одлично средство да му подстакне жуд и зачини љубав. Идите и оставите ме! Први ће тренутак бити незгодан, јер је он плаховит. Биће ме, али ћу му због тога после бити дража. Збогом!

— Авај! узвикнух, зар сте се, Јахела, мноме послужили само да поинтрите жудњу мога такмаца?

— Чудим се да и ви хоћете да се свађате са мном! Идите, велим вам!

— Шта! да вас овако оставим?

— Тако мора бити, збогом! Не треба да вас затече. Хоћу да га учиним љубоморним, али обазриво. Збогом, збогом!

Тек што крочих неколико корачаји између гробова, када Г. од Анктила, пошто се довољно приближио и познао своју љубазницу, поче да виче и псује да би могао да пробуди све сеоске мртве. Горео сам од нестрпљива да ишчупам Јахелу од његова беса. Мислио сам да ће је убити. Већ подох у помоћ испод сенака каменова. После неколико тренутака, за које сам их врло пажљиво посматрао, видех Г. од Анктила где је гура из гробља и води

Голаровој гостиници са остатком гнева који је она била способна да утоли сама и без помоћи.

Вратих се у собу, пошто су они већ били у својој. Нисам склопио ока целе ноћи, и, вребајући их у зору, кроза завесе, видех их где пређоше гостиничко двориште веома спријатељени по изгледу.

Одлазак Јахелин повећа моју сету. Легнем потрбушке на сред собе, загнурих главу у руке и плакао сам до вечери.

На овоме месту, мој живот губи занимљивост коју су му околности давале, и моја судбина, слажући се са мојим карактером, била је сасвим обична. Када бих продужио своје мемоаре, моје би причање постало отужно. Свршићу их укратко. Г. попа из Вилара да ми преспоручно писмо на једнога винарскога трговца из Макона, код кога сам радио два месеца, када добијем од оца глас да је удесио моју ствар и да се могу без опасности вратити у Париз.

Одмах узем поштанска кола и пођем на пут са регрутима. Срце ми је куцало да препукне када сам опет видео улицу Светога-Жака, часовник Светога-Беноа-Бстурнијског, натпис код Три чедне девојке и Свету Катарину Г. Блезона.

Када ме мати виде, она се заплака; и ја сам плакао, љубили смо се, на опет плакали. Мој отац дотрча журно из Малога Баха, и рече ми са разнеженим достојанством:

— Жаче, сине, не кријем ти да сам био врло љут на тебе када су стражари дошли код Краљице Педок да те ухвате, или, ако ти не будеш, да ме одведу место тебе. Нису хтели ништа да чују, велећи да ћу имати прилике да се објасним када будем у тамници. Тражили су те по тужби Г. од Геритода. Замислио сам страшне ствари о твоме неуредном животу. Али, када сам из твојих писама дознао да су то биле мале грешке, само сам мислио када ћу те видети. Више пута сам се разговарао с крчмарем код Малога Баха како да заташкам твоју ствар. Он ми је увек одговарао: »Гарда Леонарде, отидите судији с великим тобоцем пуним талира, па ће

вам вратити вашег дечака белог као снег.» Али, талири су ретки, а у кући немам ни кокоши, ни гуске, ни пловке која носи златна јаја. Једва да ми живина сада исплаћује ватру на огњишту. Срећом твоја света и добра мајка сети се да оде до мајке Г. од Анктила, за коју смо знали да ради за свога сина, кога су тражили кад и тебе, због исте ствари. Јер признајем, Жаче, да си чинио обешњаклуке у друштву племића, и моје је срце и сувише поштено да не осети част која отуда пада на целу породицу. Елем, твоја мајка замоли госпођу од Анктила да је саслуша, у њену дому, у предграђу Светога-Антонија. Обукла се лепо, као да иде на службу; и госпођа од Анктила је лепо прими. Твоја је мајка света жена, Жаче, али не уме да се држи, и говорила је незгодно и не много пристojно. Она рече: »Госпођо, у нашим годинама, после Бога имамо само децу«. Тако није требало говорити тој великој госпођи која још има удварача.

— Ћутите, Леонарде, узвикну мајка. Ви не знате како се влада госпођа од Анктила и мора да сам доста добро говорила тој госпи када ми је одговорила: »Не брините се, госпођо Менетрије; учинићу за вашег сина као за свога; рачунајте на моју ревност.« И познато вам је, Леонарде, да смо добили, за мање од два месеца, уверење да се Жак може мирно вратити у Париз.

Вечерали смо расположено. Отац ме упита да ли мислим да останем код Г. од Астарака. Ја му одговорих да после никада непрежаљене смрти мога доброга учитеља, не желим да видим свирепог Мозанда код племића који плаћа своје млађе леним речима. Мој ме отац љубазно понуди да окрећем ражањ код њега као и пре.

— У последње време, Жаче, рече ми, поверио сам то брату Анижу; али он је то вршио горе од Мироа, па чак и од тебе. Зар не би хтео, сине, да опет узмеш своје место на клупици, у углу огњишта?

Моја мајка, ма да је била проста, имала је здраве памети, слезе раменима и рече ми:

— Г. Блезо, књијар код Слике свете Катарине, треба једнога помоћника. Тај позив је, Жаче, као паручен за тебе. Ти си благ и углађен. То је врло погодно за продавање Светих Писама.

Одмах одем да се понудим Г. Блезоу који ме узе у своју службу.

Моје невоље су ме опаметиле. Није ме одбијала скромност посла и вршио сам га тачно, бришући прашину и чистећи на задовољство мога газде.

Била ми је дужност да посетим Г. од Астарака. Одем томе великоме алхемичару последње недеље месеца новембра, после ручка. Велика је даљина између улице Светога Жака и Саблонскога Крста и календар не лаже када вели да су дани у новембру кратки. Када стигох до Рула био је мрак, и црна магла покривала је пусти пут. Ја сам сетно размишљао у мраку.

— Авај! мислио сам, скоро ће бити година дана од како сам први пут прошао овај пут, по снегу, са својим добрим учитељем, који сад почива у бургињонскоме селу, на брегу под лозом. Он заспа надајући се вечноме животу. И ту наду треба делити са тако ученим и мудрим човеком. Бог нека ме сачува да посумњам у бесмртност душе! Али се мора признати у себи да, све што се тиче будућега живота и онога света, долази у ред оних неопитљивих истина у које се верује и ако нас се нису дотакле и које немају ни укуса, ни икакве пријатности, те их узимамо, не примећујући их. Мене не теши што ћу опет видети једнога дана Г. ошата Коањара у рају. Ту га зацело нећу моћи познати и његови разговори неће имати пријатности коју узајмљују од прилика.

Размишљајући тако, видех пред собом велику светлост која је захватала половину неба; од ње се магла руменила до изнад моје главе, и она је дрхтала у своме средишту. Тежак дим се мешао са паром. Одмах се побојох да се није упалио двораци Г. од Астарака. Пожурих се и видех да ми је бојазан била потпуно оправдана. Спазих Саблонско Распеће непрозрачно-мрко у праху и пламену, и скоро одмах видех двораци, чији су сви прозори пламтели као при некој страшној светковини. Мала зелена врата била су одваљена. Сепке су се мицале парком и шапутале од ужаса. То су били становници предграђа Неји, који су дошли из радозналости и да помогну. Неки су бацали шмрком млазеве воде који су падали у усијано огњиште као сјајна киша. Густ стуб дима се дизао над

дворцем. Киша варница и пепела падала је око мене и ја ускоро видех да су ми од тога биле хаљине и руке црне. Са очајањем помислих да је та прашина што испуњава ваздух била остатак толиких лепих књига и драгоценних рукописа, који су били радост мога доброга учитеља, остатак, може бити, Зозима Панополитанца, на коме смо заједно радили у најотменије часове мога живота.

Видео сам смрт Г. опата Коањара. Овога пута чинило ми се да видим претворену у прах краљице књижицу саму његову душу, његову душу сјајну и благу. Осећао сам као да је и један део мене уништен. Встар који се дизао подстицао је пожар, и пламенови су шумели као прождрљиве чељусти.

Спазим једнога човека из Неји, прљег од себе, само у капуту, и запитам га јесу ли спасли Г. од Астарака и његову послугу.

— Нико, рече ми, није изашао из дворца, сем једног старог Јеврејина кога су видели да утече са завежљајем ка барама. Стачовао је у чуваревој кућници, на рени, и мрзели су га због порекла и злочина за које су га сумњичили. Деца га поганише. Бежећи, он паде у Сену. Извадили су га мртва, притискујући на срце неке икрабонтине и шест златних моља. Можете га видети на обали, у жутој одећи. Страшан је, разрогачених очију.

— Ах! одговорих, тако је завршио због својих злочина. Али ми његова смрт не може да врати најбољег учитеља кога ми је мучки убио! Реците ми још ово: зар нисте видели Г. од Астарака?

У тренутку када то запиташ, чух да нека сенка која се крај мене кретала узвикну са ужасавањем:

— Руши се кров!

Тада спазих са громом дугу црну прилику Г. од Астарака где трчи олуком за кишицу. Алхемичар узвикну сиљним гласом:

— Уздижем се на крилима пламена, у станиште божанскога живота.

Он рече; од једном кров се сруши са страховитим треском, и пламенови високи као планина обујмише пријатеља Саламандри.

Нема љубави која ће да одоли одсуству. Сећање на Јахелу, које ме је у почетку пекло, ублажи се мало по мало и на њ ми остаде само нејасна љутња, чији она није чак ни била једини узрок.

Господин Блезе је старио. Он се повуче на Монпуж, у своју пољску кућицу, и продаде ми своју радњу за доживотни ужитак. Када постадох, на његову месту, заклети књиџар, код Слике свете Катарине, уз мем к себи оца и мајку, у чијој печењарници није горела ватра од неког времена. Осећао сам љубав према својој скромној радњи, и волео сам да је украсим. Прикуцах на врата старе венецијанске карте и тезе украшене алегоричким резаним сликама које су старински и чудан украс, али се свиђају пријатељима рада. Моје знање, под условом да га брижљиво кријем, није ми много сметало у мојој трговини. Оно би ми било непогодније, да сам био књиџар-издавач, као Марк-Мишел Реј, и принуђен да зарађујем свој хлебач на рачун људске глупости.

Држим, као што се вели, класичне писце, а то је роба која се тражи у ученој улици Светога Жака чију ћу старину и славу описати можда једнога дана. Први париски штампар у њој се настанио са својим поштовања достојним пресамa. Породица Крамоазн, коју Гиј Патен назива краљевима улице Светога Жака, ту је издала историчаре француске. Пре но што се подиже Француски Колеџ, краљеви читачи, Пјер Дамес, Франсоа Вотабл, Рамис, у њој су држали своје часове под дашчаром која је одјекивала од свађа носача и праља. А може ли се заборавити

Жан од Менга који, у једној кућици те улице, написа Роман о Ружи?*

Живим у целој кући која је стара и била је подигнута бар за времена Гота, као што изгледа по гредама које се укрштају на ускоме лицу, по два спрата који се наткриљују и по нагнутоме крову, покривеном цреном под маховином. Она има само по прозор на сваком спрату. Прозор на првome спрату је у цвећу преко целе године и у врпцама уз које се у пролеће пужу ладолеж и драгољуб. Моја добра мајка их сеје и залива.

То је прозор њепе собе. Она се види са улице где чита молитве из књиге оштампане крупним словима, изнад слике свете Катарине. Године, побожност и матерински понос су је учинили достојанственом, и, када човек види њено воштано лице под високом белом капом, заклер би се да је каква богата грађанка.

И мој отац, старећи, постао је угледнији. Како воли ваздух и кретање, дајем му да разноси књиге по вароши. Прво сам за то употребљавао брата Анжа, али он је тражио милостињу од мојих купаца, давао им да љубе свете ствари, пио им вино, грлио им служавке, и губио половину мојих књига по олуцима предграђа. Ја му брзо одузем посао. Али моја добра мајка, која му верује да зна тајне којима се задобија небо, даје му супе и вина. Он није рђав човек, и успео је да га донекле заволим.

Многи научници и неколики књижевници посећују моју радњу. То је лепа страна мога посла што је човек у посведневном општењу с ваљаним људима. Од оних који најчешће долазе да прелиставају код мене нове књиге да се срдачно разговарају, има историчара учених као Тилемон, црквених беседника као Босне, па чак као и Бурдалу, комичних и трагичких песника, богослова код којих се чистота живота изједначује са поузданошћу доктрине, цењених писаца шпанских новела, геометара и филозофа,

* Жак Турнброш није знао да је Франсоа Вилон становао у улици Светога-Жака, у Манастиру-Светога Беноа, у кући која се зове Зелена Врата. Ученику Г. Жерома Коањара било би мило да оживи сећање на тога старог песника који је, као и он, познао разноврсне људе.

способних, као Г. Декарт, да премере и измере васељену. Ја им се дивим, уживам у свакој њиховој речи. Али ни један, по моме мишљењу, није раван генијем моме доброме учитељу кога сам по несрећи изгубио на лионском путу; нико ме не подсећа оне несравњиве отмености мисли, оне благе узвишености, онога чудног богатства душе увек широко отворене и издашне, као урна оних река што се виде представљене у мермеру по вртovima; нико ми не пружа онај непресушни извор науке и морала, на коме сам имао срећу да напојим своју младост; нико ми не даје ни сенку оне љупкости, оне мудрости, оне снаге мисли која се сјала у Г. Жерому Коањару. Ја њега сматрам за најлепши дух што је икада цветао на земљи.

ГИЈ ДЕ МОПАСАН ЈЕДАН ЖИВОТ

Дин. 14—

(превео Драг. Л. Стевановић)

Дин. 14—

Представник реалистичког романа и новеле Гиј де Мопасан дао је у „Једном Животу“ верну слику живота једне девојке из провинцијске племићке породице од тренутка кад излази из манастира, где је била на школовању па до последњих дана, као старица, осамљена удовица кад, срећује старе преживеле календаре, тражећи утехе у успоменима из прошлости. То је заиста историја једног бедног живота, са пропалим сновицима, разочарењима и патњама, историја исписана мајсторским пером Мопасановим тако верно, тако тачно и тако силно да се читаоцу чини, да га сам преживљује или да га је преживео.

Госпођица Жана Ле Пертуи де Во враћа се из манастира својим родитељима пуна лепих снова о будућем животу наскоро у њиховом замку среће Г-на де Ламар и ту почиње њен роман. Неосетно млада девојка прима понуду тога лепог суседа и постаје његова жена. Први доживљаји већ показују Жани да живот није онако ружичаст како га је замислила. Прва ноћ, — тако фино описана — даје јој прва разочарења. Доцније ће доћи друга која ће јој показати да живот заиста није бајка. По повратку са свадбеног пута, кад се већ осећала бремена, једне ноћи кад јој је било позлило и кад је пошла да зовне свога мужа, она га затиче у кревету са служавком... Она покушава да себи, у очајању, одузме живот, или је спасу. Све се, напослетку заврши добро интервенцијом доброг пароха. Жана добија сина, служавци нађу младом жену који припад ванбрачно дете служавкино и њу саму, а њему даду родитељи Жанини један мајур као мизанс. Жана се потпуно предаје љубави свога сина и у њој налази уточиште својих патњи. Али њен муж, једна ниска, одвратна креатура наилази у суседству нове забаве: он се везује са г-ђом једног племића. Жана их затиче у шуми на састанку и мора да трпи ту нову увреду из бојазни од мужа те племићке који воли лудо своју жену. Мати јој умире, а доцније ће за њом поћи и њен отац. Међутим Конт де Фурвил, муж те жене, сазнаје за љубав своје жене и Жаниног мужа и он их сурва у једну провалију. Жана је удовица... Али сад настају нове патње... Тако саму, напуштену од свију, невиничну животу прихвата њена бивша служавка која је такође остала удовица. Розалија јој помаже да среди своје ствари. Прода замак и купи једну скромну кућицу у селу где се њих две настане. Али млади Виктор, син Жанин, већ поодрастао младик, баца се у један луд живот, напушта школу због једне жене, са којом бега у Енглеску, баца се у луде операције и троши имање наслеђено од оца. Да није Розалије он би рушио и своју очајну матер, која јури за њим да га нађе али без успеха. Најзад, последње вести су његово писмо да му је у Паризу жена родила а да је на самрти. Розалије иде у Париз удешава да се у последњем тренутку венчају и доноси Жани унуче. Роман се завршава речима Розалијиним: „Видите, живот нити је онолико добар нити онолико рђав, колико се мисли.

То је у најкраћим потезима предмет овог величанственог романа који је Мопасан описао тако силно, мајсторски, а тако просто, да би га човек могао на душак прочитати. Једном започета књига, тешко се испушта из руку. Као и све друге ствари Мопасанове и овај роман је црпен на врелу живота, свако лице, ма и најпосредније значаја, није само фигура, већ жив створ који се природно креће, живи, дише, мисли и осећа. „Један Живот“ је из доба кад су први пут у Француској проградиле железнице, али зато ће га ипак моћи читати са задовољством и ове генерације из доба електрицитета, па и оне које за њом буду дошле.

Ф. ШАМПСОР КОПРЕНА

(Роман са 320 слика)

Дин. 15.—

превео Вељко Николић

Дин. 15.—

Ова је књига написана и илустрована пре рата народа. Читава олуја светских догађаја натерала је писца да сачува за доцнија времена ову врло веселу причу, јер није хтео да је публикује у добу када је било много уплаканих супруга и мајка.

Писац је извукао сиже ове књиге, и његову смешну страну, из нечега што је често тужно: из брака. Уместо да се заврши тужно, завршава се весело. Врло је француски, чак често галски; тежи са смелим привлачностима, живошћу; меће предрасуде у праћку и баца њима, као каменом. Стара се да изрази укус и дух свога народа, од Молијера до Волтера (његових приповедака), од Ватоа и Бушеа, до Мајака и Мопасана.

„Копрену“ би назвао неко други, Г. Жорш Клемансо, „Велом Среће“. Чанг, император Кине је слеп. Један хећим га излечи и он тада види да га и жена, и синови, и пријатељи његови, да га цео свет издаје, лаже, вара: Такав је живот! Кад је то видео, зажеле опет срећну слепоћу, и кад му се испуни жеља, био је опет срећан. То баш није извесно, јер је једном видео свакодневне лаж: сећаће их се! Затим би требало да Чанг буде и глув; то су непријатна срества, много непријатнија но избећи зло.

„Копрена“ би могла да узме за мото ову фразу Густава Флобера: „Наши су стари имали израз: *набити рогове*, који је весео. Од њега смо ми начинили: *браколомство*, које је тужно“. Ту је фразу рекао писац *Госпође Бовари* Ги де Мопасану, који ју је препричао. Врло радо помињем та имена великих људи пред овим романом, који као да се плази буржаском моралу, а који је међутим, можда строго моралан. Преварен муж није увек човек који иде жени на руку, нити пак будала, као што ни жена није увек блудница. Поред тога је жена, као што сви знамо, божанствен створ, — и, ма каква била драма или комедија у трију, жена, муж и љубавник, Амор баца стрелу, увек меће оба човека сваког у по један џеп и пољуби жену. Хоћу да кажем теши је и узима њену страну.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

ПО 821.133.1

ФРАНС А.

Печењарница код

ЛЕСКОВАЦ

000302015

COBISS